

ΑΝΤΟΝ ΠΑΝΕΚΟΥΚ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΤΑΚΤΙΚΗ

Πρώτη δημοσίευση: *De Nieuwe Tijd*¹, 15 Μαρτίου 1920. Μια επηυξημένη γερμανική έκδοση δημοσιεύτηκε στην επιθεώρηση *Kommunismus*, το θεωρητικό όργανο της 3^{ης} Διεθνούς για την Ανατολική Ευρώπη (1^η Αυγούστου 1920). Στη συνέχεια εκδόθηκε ως αυτοτελής μπροσούρα με τον τίτλο *Weltrevolution und kommunistische Taktik* μαζί με το *Παράρτημα*, από τον εκδοτικό οίκο του Κομμουνιστικού Κόμματος Αυστρίας.

*

Οι υποσημειώσεις (με γράμματα του λατινικού αλφαβήτου) είναι του συγγραφέα. Οι αριθμημένες σημειώσεις στο τέλος του κειμένου είναι της μετάφρασης. Στοιχεία αντλήθηκαν από τα παρακάτω βιβλία: Philippe Bourrinet - *The Dutch and German Communist Left*, Gilles Dauvé & Dennis Authier - *The Communist Left in Germany 1918-1921*, Cajo Brendel - *Anton Pannekoek - Denker der Revolution*. Χρησιμοποιήθηκαν ακόμη οι σημειώσεις της αγγλικής μετάφρασης του marxists.org, καθώς και οι σημειώσεις και ο σχολιασμός από το βιβλίο του Serge Bricianer - *Pannekoek and the Workers' Councils*.

μτφ. coghnoti / @ / gmail / . / com

* * *

*Και η θεωρία γίνεται υλική δύναμη, εφόσον κατακτήσει τις μάζες.
Η θεωρία είναι ικανή να κατακτήσει τις μάζες... εφόσον είναι ριζοσπαστική.
—Μαρξ*

I

Δύο δυνάμεις, μια υλική και μια νοητική, με τη δεύτερη να πηγάζει από την πρώτη, επιφέρουν το μετασχηματισμό του καπιταλισμού σε κομμουνισμό. Η υλική ανάπτυξη της οικονομίας παράγει συνείδηση, και αυτή τη θέληση για επανάσταση. Από τις γενικές τάσεις ανάπτυξης του καπιταλισμού προέκυψε η μαρξιστική επιστήμη, η οποία αποτέλεσε τη θεωρία πρώτα των σοσιαλιστικών, και εν συνεχεία των κομμουνιστικών κομμάτων, παρέχοντας στο επαναστατικό κίνημα μια ισχυρή και ενιαία διανοητική ισχύ. Αυτή η θεωρία εισχωρεί σε τμήματα του προλεταριάτου με αργούς ρυθμούς, όμως οι μάζες αρχίζουν και αποκτούν από την ίδια τους την εμπειρία την πρακτική συνείδηση ότι ο καπιταλισμός είναι ένα σύστημα που έχει πια πάψει να είναι βιώσιμο. Ο παγκόσμιος πόλεμος και η ραγδαία οικονομική κατάρρευση κάνουν την επανάσταση αντικειμενική αναγκαιότητα προτού να συλλάβουν οι μάζες διανοητικά τον κομμουνισμό —αυτή η αντίφαση ορίζει τις [επιμέρους] αντιφάσεις, τα εμπόδια και τις οπισθοχωρήσεις που μετατρέπουν την επανάσταση σε μια μακρά και αγωνιώδη διαδικασία. Όμως τώρα και η θεωρία αποκτά νέα ορμή, και κατακτά γοργά τις μάζες: παραταύτα, σε σχέση με τα προβλήματα που έχουν γιγαντωθεί, και οι δυο διαδικασίες έχουν μείνει πίσω.

Δύο είναι οι κινητήριες δυνάμεις που κατά κύριο λόγο καθορίζουν την εξέλιξη της επανάστασης στη Δυτική Ευρώπη: η κατάρρευση της καπιταλιστικής οικονομίας και το παράδειγμα της σοβιετικής Ρωσίας. Οι αιτίες για τις οποίες η επανάσταση στη Ρωσία νίκησε σχετικά γρήγορα και εύκολα —η αδύναμη αστική τάξη, η συμμαχία με τους αγρότες, το ξέσπασμα της επανάστασης εν καιρώ πολέμου— δεν χρειάζεται να συζητηθούν εδώ. Το παράδειγμα ενός κράτους όπου κυριαρχεί ο εργαζόμενος λαός, όπου ο

καπιταλισμός έχει καταργηθεί και άρα οι προσπάθειες εστιάζονται στην ανοικοδόμηση του κομμουνισμού, δε γίνεται παρά να επιδρά βαθύτατα σε ολόκληρο το παγκόσμιο προλεταριάτο. Φυσικά ένα παράδειγμα δεν αρκεί για να ωθήσει τους εργάτες των άλλων χωρών προς την επανάσταση. Ο ανθρώπινος νους καθορίζεται περισσότερο από την επίδραση των υλικών συνθηκών γύρω του· αν λοιπόν ο ντόπιος καπιταλισμός είχε ακόμα το παλιό του σφρίγος, τα νέα από τη μακρινή Ρωσία δεν θα έκαναν την εντύπωση που κάνουν τώρα. "Γεμάτες σεβασμό και θαυμασμό, αλλά με μικροαστικά αισθήματα φόβου, δίχως το θάρρος να σώσουν με πράξεις τη Ρωσία και τον κόσμο". Έτσι βρήκε ο τριμπουνιστής Rutgebs² τις μάζες μετά την επιστροφή του από τη Ρωσία. Όταν ο πόλεμος έφτασε στο τέλος του, όλοι ήλπιζαν σε μια γρήγορη ανάκαμψη της οικονομίας· στα δε ψέματα του τύπου απεικονιζόταν η Ρωσία σαν μια χώρα στην οποία κυριαρχεί το χάος και η βαρβαρότητα· και οι μάζες βρίσκονταν στην αναμονή. Έκτοτε η χαώδης κατάσταση στις παλιές πολιτισμένες χώρες έχει οξυνθεί, η δε νέα τάξη της Ρωσίας συνεχίζει να ισχυροποιείται. Όμως και εδώ δραστηριοποιούνται οι μάζες. Η οικονομική κατάρρευση είναι η σημαντικότερη κινητήρια δύναμη της επανάστασης. Γερμανία και Αυστρία είναι ολοκληρωτικά κατεστραμμένες και εξαθλιωμένες, Ιταλία και Γαλλία βρίσκονται σε αναπότρεπτη κάμψη, η Αγγλία έχει κλονιστεί σημαντικά —και είναι αμφίβολο αν οι έντονες προσπάθειες της κυβέρνησής της για να μπει η χώρα σε πορεία ανοικοδόμησης θα αποτρέψουν την κατάρρευση— στη δε Αμερική εμφανίζονται τα πρώτα απειλητικά σημάδια της κρίσης. Παντού —περίπου με τη σειρά που αναφέραμε— ξεκινούν και οι μάζες να μπαίνουν σε κίνηση. Με μαζικές απεργιακές κινητοποιήσεις που τραντάζουν κι άλλο την οικονομία παλεύουν ενάντια στην εξαθλίωσή τους· αυτοί οι αγώνες μεταβάλλονται σταδιακά σε συνειδητή επαναστατική πάλη, και δίχως να είναι κομμουνιστικές, οι μάζες ακολουθούν το δρόμο που ορίζει ο κομμουνισμός.³ Η πρακτική αναγκαιότητα τις ωθεί προς τα εκεί.

Μέσα σε αυτή την αναγκαιότητα και ατμόσφαιρα, τρόπον τινα σαν να ωθείται από αυτές, αναπτύσσεται σε αυτές τις χώρες και η κομμουνιστική πρωτοπορία, η οποία συσπειρώνεται στην 3^η Διεθνή και έχει καθαρή συνείδηση των στόχων. Σύμπτωμα και σημείο αυτής της αυξανόμενης επαναστατικοποίησης είναι ο οξύς διανοητικός και οργανωτικός διαχωρισμός του κομμουνισμού από τη σοσιαλδημοκρατία. Αυτός ο διαχωρισμός έχει συντελεστεί εντονότερα στις χώρες της κεντρικής Ευρώπης, οι οποίες έχουν βυθιστεί αμέσως σε οξεία οικονομική κρίση λόγω της συνθήκης των Βερσαλλιών. Σε αυτές τις χώρες η σωτηρία του αστικού κράτους έκανε απαραίτητη μια κυβέρνηση σοσιαλδημοκρατών. Τόσο απελπιστική και βαθιά είναι εκεί η κρίση, που η μάζα των ριζοσπαστών-σοσιαλδημοκρατών εργατών [USPD], παρόλο που σε μεγάλο βαθμό συνεχίζει να είναι προσκολλημένη στις παλιές σοσιαλδημοκρατικές μεθόδους, συνθήματα και ηγέτες, ωθείται να αρχίσει επαφές με τη Μόσχα και τάσσεται υπέρ της δικτατορίας του προλεταριάτου. Στην Ιταλία ολόκληρο το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα έχει ενταχθεί στην 3^η Διεθνή· οι μάζες με επαναστατική και έτοιμη για αγώνα διάθεση, διεξάγουν ένα διαρκή εμφύλιο πόλεμο χαμηλής έντασης⁴ με κυβέρνηση και αστούς, γεγονός που μας επιτρέπει να παραβλέψουμε το θεωρητικό μίγμα σοσιαλιστικών, [αναρχο-]συνδικαλιστικών⁵ και κομμουνιστικών αντιλήψεων που επικρατεί. Στη Γαλλία οι νεοσύστατες κομμουνιστικές ομάδες αποχώρησαν από το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα και το συνδικαλιστικό κίνημα, και οδεύουν προς το σχηματισμό ενός κομμουνιστικού κόμματος. Στην Αγγλία, λόγω της βαθιάς επίδρασης του πολέμου στις παραδοσιακές σχέσεις του εργατικού κινήματος, έχει ξεπηδήσει ένα κομμουνιστικό κίνημα, που ακόμα αποτελείται από ομάδες και κόμματα διαφορετικής προέλευσης καθώς και από καινούργιες οργανώσεις. Στην Αμερική δυο κομμουνιστικά κόμματα αποχώρησαν από το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, τασσόμενα και τα δυο υπέρ της Μόσχας. Η απρόσμενη δύναμη αντίστασης της Σοβιετικής Ρωσίας απέναντι στις επιθέσεις της αντίδρασης, που είχε ως αποτέλεσμα να εξαναγκα-

στεί η Αντάτ σε διαπραγματεύσεις⁶ —αυτό είναι πάντα το αποτέλεσμα μιας νίκης— ασκεί μια νέα έλξη στα εργατικά κόμματα της Δύσης. Η 2^η Διεθνής καταρρέει· ένα γενικό κίνημα κεντρών οργανώσεων συντάσσεται με τη Μόσχα, ωθούμενο από τις αυξανόμενα επαναστατικές διαθέσεις των μαζών. Αυτές οι οργανώσεις υιοθετούν την ονομασία "κομμουνιστικός", δίχως όμως να αλλάζουν ιδιαίτερα τις παραδοσιακές βασικές τους θέσεις, εισάγοντας έτσι στη νέα Διεθνή αντιλήψεις και μεθόδους της παλιάς σοσιαλδημοκρατίας. Έτσι, λόγω της επαναστατικής ωρίμανσης σε αυτές τις χώρες, εμφανίζεται το αντίθετο φαινόμενο από ότι πρωτύτερα· με την ένταξη τους ή την ομολογία συμφωνίας στις αρχές της 3^{ης} Διεθνούς (ήδη αναφερθήκαμε στο USPD) μετριάζεται ο οξύς διαχωρισμός κομμουνιστών και σοσιαλδημοκρατών. Αν και έγιναν προσπάθειες, για να μη χαθεί κάθε σταθερότητα στις αρχές, αυτές οι οργανώσεις να κρατηθούν επίσημα εκτός της Διεθνούς, καθώς προτάσσουν τα νέα συνθήματα —τα οποία αναγνωρίζουν μόνο κατ' επίφαση— μπαίνουν στην ηγεσία του επαναστατικού κινήματος κάθε χώρας, και έτσι διατηρούν την επιρροή τους στις μάζες που αρχίζουν και μπαίνουν σε δράση. Έτσι συμπεριφέρεται κάθε κυρίαρχο στρώμα: αντί να απομονωθεί από τις μάζες, γίνεται το ίδιο "επαναστατικό", έτσι ώστε υπό την επιρροή του η επανάσταση να χάσει τη σημασία της. Πολλοί κομμουνιστές δε, τείνουν να βλέπουν εδώ μόνο ισχυροποίηση, και όχι αποδυνάμωση.

Η προλεταριακή επανάσταση φαίνεται να αποκτά με την εμφάνιση του κομμουνισμού και το ρωσικό παράδειγμα μια απλή και ξεκάθαρη μορφή. Στην πραγματικότητα μαζί με τις δυσκολίες εμφανίζονται και δυνάμεις που κάνουν τη διαδικασία της επανάστασης απίστευτα περίπλοκη και επίπονη.

II

Ζητήματα και λύσεις, προγράμματα και τακτική, δεν προκύπτουν από αφηρημένες αρχές, αλλά καθορίζονται μέσω της εμπειρίας, μέσω της πραγματικής πρακτικής της ζωής. Οι θεωρήσεις των κομμουνιστών που αφορούν στον στόχο και τη διαδρομή [που πρέπει να ακολουθηθεί], όφειλαν και οφείλουν να σχηματίζονται από την μέχρι τώρα επαναστατική πρακτική. Η ρωσική επανάσταση και η μέχρι τώρα πορεία της γερμανικής επανάστασης αποτελούν το υλικό που έχουμε στη διάθεσή μας για να προσδιορίσουμε τις κινητήριες δυνάμεις, τις συνθήκες και τις μορφές της προλεταριακής επανάστασης.

Η ταχύτητα με την οποία η ρωσική επανάσταση, ιδίως αν συγκριθεί με τις δυσκολίες που παρουσιάζονται στη Δυτική Ευρώπη, έφερε το προλεταριάτο στην πολιτική εξουσία, δε μπορεί παρά να προκαλεί έκπληξη στον παρατηρητή της Δύσης, παρόλο που τώρα πια είναι γνωστές οι αιτίες πίσω από αυτή τη γρήγορη εξέλιξη. Πρώτη συνέπεια [της πορείας της ρωσικής επανάστασης] ήταν ότι κατά τον πρώτο ενθουσιασμό υποτιμήθηκαν οι δυσκολίες της επανάστασης στον υπόλοιπο κόσμο. Η ρωσική επανάσταση εξέθεσε μπροστά στο παγκόσμιο προλεταριάτο τις αρχές του νέου κόσμου με καθαρή, απαστράπτουσα δύναμη: δικτατορία του προλεταριάτου, με το σοβιετικό σύστημα ως τη νέα δημοκρατία, αναδιοργάνωση της βιομηχανίας, της αγροτικής οικονομίας, της παιδείας. Από αρκετές απόψεις πρόσφερε μια καθαρή, ευδιάκριτη, σχεδόν ειδυλλιακή εικόνα της ουσίας και της μορφής της προλεταριακής επανάστασης, με αποτέλεσμα τίποτα να μη μοιάζει απλούστερο από τη μίμηση αυτού του παραδείγματος. Ότι δεν πρόκειται για κάτι τόσο απλό το έδειξε η γερμανική επανάσταση. Οι δε δυνάμεις που ήρθαν εκεί στο προσκήνιο υπάρχουν και δρουν και στην υπόλοιπη Ευρώπη.

Η κατάρρευση του γερμανικού ιμπεριαλισμού το Νοέμβριο του 1918 βρήκε την εργατική τάξη εντελώς απροετοίμαστη για την προλεταριακή εξουσία. Διανοητικά και ηθικά διαλυμένη από τον τετραετή πόλεμο, εγκλωβισμένη στη σοσιαλδημοκρατική παράδοση, δεν ήταν δυνατό τις πρώτες εβδομάδες που η κυβερνητική εξουσία είχε εξα-

φανιστεί να αποκτήσει καθαρή συνείδηση των καθηκόντων της· η εντατική, αλλά λιγοστή κομμουνιστική προπαγάνδα ήταν αδύνατο να καλύψει αυτή την έλλειψη. Η αστική τάξη της Γερμανίας είχε διδαχθεί περισσότερα από το παράδειγμα της Ρωσίας από ότι το γερμανικό προλεταριάτο· φόρεσε τα κόκκινα για να αποκοιμίσει τους εργάτες, και άρχισε αμέσως να ξαναχτίζει τα όργανα εξουσίας της. Τα εργατικά συμβούλια έδωσαν οικειοθελώς την εξουσία τους στους ηγέτες της σοσιαλδημοκρατίας και το δημοκρατικό κοινοβούλιο.⁷ Οι εργάτες που ως στρατιώτες είχαν ακόμα τα όπλα στα χέρια τους, δεν αποπλίστηκαν από την αστική τάξη, παρά τα παρέδωσαν μόνοι τους· οι πιο δραστήριες εργατικές ομάδες ηττήθηκαν από τους νεοεμφανιζόμενους λευκοφρουρούς, και η αστική τάξη οργανώθηκε σε ένοπλες πολιτοφυλακές.

Με τη βοήθεια των συνδικαλιστικών ηγεσιών όλα όσα κερδήθηκαν ως προς τις εργασιακές συνθήκες κατά την επανάσταση αφαιρέθηκαν από τους εργάτες, που είχαν πια μείνει ανυπεράσπιστοι. Ο δρόμος προς τον κομμουνισμό είναι μπλοκαρισμένος από οδοφράγματα και συρματοπλέγματα, για να διασφαλιστεί η επιβίωση του καπιταλισμού, δηλ. η περαιτέρω καταβύθισή του στο χάος.

Φυσικά η εμπειρία της γερμανικής επανάστασης δε γίνεται να μεταφερθεί αυτόματα στις υπόλοιπες χώρες της Δυτικής Ευρώπης· εκεί η εξέλιξη θα ακολουθήσει άλλους δρόμους. Εκεί η εξουσία δε θα έρθει ξαφνικά στα χέρια των απροετοίμαστων μαζών μέσω μιας πολιτικο-στρατιωτικής κατάρρευσης· το προλεταριάτο θα πρέπει να παλέψει σκληρά, και άρα να κατακτήσει έναν υψηλότερο βαθμό ωριμότητας. Αυτό που στη Γερμανία συνέβη με αστραπιαίους ρυθμούς κατά την εξέγερση του Νοεμβρίου, στις άλλες χώρες θα λάβει χώρα με πιο βραδείς ρυθμούς: η αστική τάξη εξαγεί τα συμπεράσματά της από τη ρωσική επανάσταση, εξοπλίζεται στρατιωτικά για εμφύλιο πόλεμο, ενώ ταυτόχρονα μέσω της σοσιαλδημοκρατίας οργανώνει την πολιτική εξαπάτηση του προλεταριάτου. Όμως παρόλες τις διαφοροποιήσεις, στη γερμανική επανάσταση εμφανίστηκαν μερικά γενικά χαρακτηριστικά, από τα οποία προκύπτουν διδάγματα ευρύτερης σημασίας. Κατέστη εμφανές, *πώς και εξαιτίας τίνων δυνάμεων*, η επανάσταση στη Δυτική Ευρώπη θα είναι μια βραδύτερη και πιο επίπονη διαδικασία. Η βραδύτητα με την οποία αναπτύσσεται η επανάσταση στη Δυτική Ευρώπη, αν και είναι μόνο σχετική, έχει προκαλέσει αντιθέσεις στις τακτικές προσεγγίσεις που ακολουθούνται. Σε καιρούς γοργής επαναστατικής ανάπτυξης οι τακτικές διαφορές ξεπερνιούνται μέσω της πρακτικής, ή δεν γίνονται καν συνειδητές· η εντατική προπαγάνδισή φωτίζει τα μυαλά, ενώ ταυτόχρονα οι μάζες συρρέουν, και η πρακτική δραστηριότητα ανατρέπει τις αντιλήψεις του παρελθόντος. Σε καιρούς όμως που τα πράγματα αρχίζουν και λιμνάζουν, και οι μάζες υπομένουν τα πάντα απαθείς, η δύναμη των επαναστατικών συνθημάτων μοιάζει παραλυμένη· οι δυσκολίες συσσωρεύονται και ο αντίπαλος βγαίνει από κάθε αντιπαράθεση ισχυρότερος· το κομμουνιστικό κόμμα παραμένει αδύναμο και πηγαίνει από ήττα σε ήττα —τότε διαχωρίζονται οι αντιλήψεις, αναζητούνται νέοι δρόμοι και νέα μέσα τακτικής. Σε όλες τις χώρες, παρόλες τις τοπικές διαφοροποιήσεις, έχουν προκύψει κατά κύριο λόγο δύο τάσεις. Η μία τάση επιδιώκει με έργα και λόγους να επαναστατικοποιήσει και διαφωτίσει τα μυαλά, και γι' αυτό αντιπαράθετε με οξύ τρόπο τις νέες αρχές στις παραδεδομένες αντιλήψεις. Η άλλη τάση, θέλοντας να κερδίσει τις μάζες που βρίσκονται μακριά της, αποφεύγει όσο αυτό είναι δυνατό να κάνει οτιδήποτε θα μπορούσε να τις απομακρύνει. Τονίζει έτσι παντού και πάντα ό,τι ενώνει, και όχι ό,τι διαχωρίζει. Η πρώτη επιδιώκει τον οξύ και ξεκάθαρο διαχωρισμό, η δεύτερη τη συνένωση των μαζών. Η πρώτη τάση μπορεί να χαρακτηριστεί ως ριζοσπαστική, η δεύτερη ως οπορτουνιστική. Δεδομένης της τωρινής κατάστασης στην Ευρώπη, με την επανάσταση από τη μια να συναντά ισχυρές αντιστάσεις, και τη σοβιετική Ρωσία από την άλλη, λόγω της επιτυχούς αντίστασής της στις επιθέσεις των δυνάμεων της Αντάτ, να έχει τόσο έντονα εντυπωσιάσει τις μάζες, μπορούμε να αναμένουμε μια μαζική εισροή στην 3^η Διεθνή εργατικών οργανώσεων που

μέχρι τώρα αμφιταλαντεύονταν⁸. Δε χωρά αμφιβολία ότι ο οπορτουρισμός θα γίνει ισχυρή δύναμη εντός της Κομμουνιστικής Διεθνούς.

Ο οπορτουρισμός δε συνεπάγεται κατ' ανάγκη μια ήπια, ειρηνική, ευγενική στάση και έκφραση σε αντίθεση με την οξύτητα του ριζοσπαστισμού· αντιθέτως, η έλλειψη ξεκάθαρης και σύμφωνης με αρχές τακτικής συχνά πηγαίνει μαζί με βίαιες εκφράσεις· ανήκει δε στη φύση του, σε επαναστατικές καταστάσεις να περιμένει τα πάντα από μια μεγάλη επαναστατική δράση. Η ουσία του βρίσκεται στο ότι λαμβάνει πάντα υπόψη του το άμεσο, το τωρινό, χωρίς να σκέφτεται αυτά που ακολουθούν. Προσκολλάται στην επιφάνεια των πραγμάτων, αντί να βλέπει τα θεμέλια που τα καθορίζουν. Όταν οι δυνάμεις δεν επαρκούν για την επίτευξη ενός στόχου, τάση του οπορτουρισμού είναι να προσπαθεί να τον επιτύχει δια της πλαγίας οδού, αντί να προσπαθεί να ενισχύσει τις ανεπαρκείς του δυνάμεις. Γιατί στόχος του είναι η επιτυχία της στιγμής, για την οποία θυσιάζονται οι προϋποθέσεις των μελλοντικών, σταθερών επιτυχιών. Συχνά, κάνοντας παραχωρήσεις σε καθυστερημένες αντιλήψεις, συνάπτει συμμαχίες με άλλες "προοδευτικές" δυνάμεις, επικαλούμενος ότι έτσι γίνεται εφικτή η κατάκτηση της εξουσίας ή το λιγότερο η διάσπαση του καπιταλιστικού μπλοκ, και άρα η επίτευξη ευνοϊκότερων όρων πάλης. Αποδεικνύεται όμως ότι αυτή η εξουσία είναι μόνο φαινομενική, δεν είναι παρά η προσωπική εξουσία μεμονωμένων ηγετών, και όχι η εξουσία του προλεταριάτου. Από αυτή την αντίφαση μόνο σύγχυση, διαφθορά και διαμάχες μπορούν να προκύψουν. Η κατάκτηση της κυβερνητικής εξουσίας, όταν δεν υποστηρίζεται από μια ώριμη για την εξουσία εργατική τάξη, είτε θα χαθεί, είτε θα κάνει τόσες παραχωρήσεις σε καθυστερημένες αντιλήψεις, που θα φθαρεί από τα μέσα. Η διάσπαση της αντίπαλης τάξης — αυτό το τόσο δημοφιλές σύνθημα του ρεφορμισμού — δεν εμποδίζει καθόλου την ενότητα της εσωτερικά συνεκτικής αστικής τάξης, ενώ εξαπατά, συσκοτίζει και αποδυναμώνει το προλεταριάτο. Αναμφίβολα, δεν γίνεται να αποκλείσουμε το ενδεχόμενο η κομμουνιστική πρωτοπορία του προλεταριάτου να αναγκαστεί να καταλάβει την πολιτική εξουσία προτού εκπληρωθούν οι κανονικές συνθήκες· όμως αυτό που σε μια τέτοια περίπτωση θα έχουν κερδίσει οι μάζες σε διορατικότητα, οξυδέρκεια, αποφασιστικότητα και ανεξαρτησία, θα αποτελέσει τη βάση για την περαιτέρω ανάπτυξη του κομμουνισμού.

Η ιστορία της 2^{ης} Διεθνούς είναι γεμάτη από παραδείγματα της πολιτικής του οπορτουρισμού, τα οποία έχουν αρχίσει να εμφανίζονται και στην 3^η Διεθνή. Τότε ο οπορτουρισμός συνίστατο στην προσπάθεια επίτευξης του σοσιαλιστικού στόχου με τη βοήθεια των μαζών μη-σοσιαλιστικών οργανώσεων, ή και άλλων τάξεων. Αυτό διέφθаре την τακτική, προκαλώντας στο τέλος την κατάρρευση. Στην 3^η Διεθνή οι συνθήκες είναι ουσιαδώς διαφορετικές: έχει περάσει η εποχή της ειρηνικής καπιταλιστικής ανάπτυξης, όπου η σοσιαλδημοκρατία δε μπορούσε να κάνει κάτι παραπάνω από μια πολιτική διάδοσης θέσεων, με σκοπό την προετοιμασία του εδάφους για την επαναστατική εποχή. Ο καπιταλισμός καταρρέει· ο κόσμος δεν μπορεί να περιμένει μέχρις ότου η προπαγάνδα μας να κάνει τη πλειοψηφία να αποκτήσει καθαρές κομμουνιστικές θέσεις· οι μάζες πρέπει να παρέμβουν άμεσα, όσο το δυνατόν γρηγορότερα, για να σώσουν τον εαυτό τους και τον κόσμο από τη συντριβή. Τι μπορεί να κάνει ένα μικρό, αν και με αρχές, κόμμα, εκεί που χρειάζονται μάζες; Δεν είναι εδώ ο οπορτουρισμός, και η επιδίωξή του να κατακτηθούν οι μεγαλύτερες μάζες το γρηγορότερο δυνατό, μια προσταγή της αναγκαιότητας;

Η επανάσταση, όσο μπορεί να γίνει από ένα μικρό ριζοσπαστικό κόμμα, άλλο τόσο μπορεί να γίνει και από ένα μαζικό κόμμα, ή από μια συμμαχία παρόμοιων κομμάτων. Η επανάσταση ξεσπά αυθόρμητα από τις μάζες· οι δράσεις που αποφασίζονται από ένα κόμμα, κάποιες φορές ίσως να δίνουν την αρχική ώθηση (αυτό συμβαίνει σπάνια), όμως οι καθοριστικές δυνάμεις βρίσκονται αλλού, σε ψυχικούς παράγοντες, στο υποσυνείδητο των μαζών, στα μεγάλα παγκόσμια πολιτικά γεγονότα. Το καθήκον ενός επαναστατι-

κού κόμματος συνίσταται στο να διαδίδει από πριν ξεκάθαρους θέσεις, έτσι ώστε μέσα στις μάζες να υπάρχουν εν γένει στοιχεία, που σε τέτοιες καταστάσεις να γνωρίζουν τι να πράξουν, κρίνοντας αυτόνομα την κατάσταση. Την ώρα της επανάστασης, το κόμμα εκθέτει το πρόγραμμα, τα συνθήματα και τις προτάσεις του, τα οποία αναγνωρίζονται ως ορθά από τις μάζες που δρουν αυθόρμητα, διότι ξαναβρίσκουν εκεί τους ίδιους τους τους στόχους σε μια πιο ολοκληρωμένη μορφή· έτσι οι μάζες κατακτούν μεγαλύτερη διαύγεια στόχων. Έτσι το κόμμα φτάνει να ηγείται του αγώνα. Όσο οι μάζες μένουν αδρανείς, μπορεί να φαίνεται πως ό,τι κι αν κάνει το κόμμα μένει χωρίς επιτυχία· όμως οι καθαρές του θέσεις επιδρούν ακόμη και σε εκείνα τα τμήματα των μαζών που στέκουν απόμακρα. Στην επανάσταση το κόμμα εμφανίζεται ως ενεργός δύναμη, ικανή να ορίζει με σταθερότητα την πορεία. Αν κανείς όμως επιδιώξει να φτιάξει ένα μεγάλο κόμμα μετριάζοντας την αυστηρότητα των αρχών του, συνάπτοντας συμμαχίες και κάνοντας παραχωρήσεις, τότε την ώρα της επανάστασης ενδέχεται κάποια αμφίβολα στοιχεία να κερδίσουν επιρροή, δίχως οι μάζες να μπορούν να διακρίνουν την ακαταλληλότητά τους. Η προσαρμογή στις παραδεδομένες αντιλήψεις αποτελεί μια προσπάθεια κατάκτησης της εξουσίας δίχως να συντρέχουν οι προϋποθέσεις της, η επαναστατικοποίηση των ιδεών· το αποτέλεσμα μιας τέτοιας στάσης είναι η διακοπή της ανάπτυξης της επανάστασης. Πέραν τούτου, αυτή η πρακτική αποτελεί αυταπάτη, διότι την ώρα της επανάστασης μόνο οι ριζοσπαστικότερες ιδέες μπορούν να κερδίσουν τις μάζες. Η επανάσταση είναι η ώρα που συμβαίνουν βαθιές πνευματικές ανατροπές στις ιδέες των μαζών· δημιουργεί τις συνθήκες για μια τέτοια ανατροπή, και ταυτόχρονα την προϋποθέτει· με αυτόν τον τρόπο, με τη δύναμη των κοσμο-ανατρεπτικών του αρχών, φτάνει να ηγείται της επανάστασης το κομμουνιστικό κόμμα.

Σε αντίθεση με τη ξεκάθαρη, έντονη έμφαση που δίνεται στις νέες αρχές (σοβιετικό σύστημα και δικτατορία) που διαχωρίζουν τον κομμουνισμό από τη σοσιαλδημοκρατία, ο οπορτουνισμός στην 3^η Διεθνή βασίζεται όσο γίνεται περισσότερο στις μορφές πάλης που κληρονόμησε από τη 2^η Διεθνή. Η ρωσική επανάσταση αντικατέστησε το κοινοβούλιο με το σύστημα των σοβιέτ και δόμησε το συνδικαλιστικό σύστημα στη βάση της επιχείρησης⁹. Στη Δυτική Ευρώπη έγινε μια πρώτη απόπειρα να ακολουθηθεί αυτό το παράδειγμα. Το Κομμουνιστικό Κόμμα Γερμανίας μπουκόταρε τις εκλογές της εθνοσυνέλευσης, και κάλεσε σε άμεση ή σταδιακή οργανωμένη έξοδο από τα σωματεία. Όμως μετά το τέλος της επανάστασης του 1919, η κεντρική επιτροπή του KPD εισήγαγε μια νέα τακτική, που κατέληγε στην αναγνώριση του κοινοβουλευτισμού και τη στήριξη των συνδικάτων ενάντια στις Ενώσεις¹⁰. Το σημαντικότερο επιχείρημα υπέρ αυτής της τακτικής ήταν ότι το KPD δεν πρέπει να χάσει την ηγεσία των μαζών, οι οποίες σκέφτονται ακόμα κοινοβουλευτικά: αυτές οι μάζες, που εισρέοντας μαζικά στα σωματεία έχουν ανεβάσει το συνολικό αριθμό μελών στα 7 εκατομμύρια, θα κατακτηθούν ευκολότερα με εκλογικές καμπάνιες και ομιλίες από το βήμα του κοινοβουλίου. Ο ίδιος τρόπος σκέψης εμφανίζεται και στο BSP [British Socialist Party] της Αγγλίας: δε θέλει να διαχωριστεί από το "κόμμα των Εργατικών", παρόλο που αυτό ανήκει στη 2^η Διεθνή, για να μη χάσει την επαφή του από τις μάζες που συμμετέχουν στα σωματεία. Ο φίλος μας Καρλ Ράντεκ, του οποίου το γραμμένο στη φυλακή του Βερολίνου άρθρο με τίτλο *Η ανάπτυξη της παγκόσμιας επανάστασης και τα καθήκοντα του κομμουνιστικού κόμματος* μπορεί να ιδωθεί ως το προγραμματικό κείμενο του κομμουνιστικού οπορτουνισμού, μας προφέρει την πιο καλά δομημένη εκδοχή αυτής της επιχειρηματολογίας¹¹. Σε αυτό το κείμενο υποστηρίζεται ότι η προλεταριακή επανάσταση στη Δυτική Ευρώπη θα είναι μια μακροχρόνια διαδικασία, κατά την οποία ο κομμουνισμός οφείλει να χρησιμοποιήσει όλα τα μέσα προπαγάνδας, με κύρια όπλα τον κοινοβουλευτισμό και τη συμμετοχή στα σωματεία. Ακόμα διακηρύσσεται ως νέος στόχος αγώνα η σταδιακή εφαρμογή του εργατικού ελέγχου.

Το κατά πόσο αυτές οι θέσεις είναι ορθές, θα φανεί από μια διερεύνηση των βάσεων, προϋποθέσεων και δυσκολιών της προλεταριακής επανάστασης στη Δυτική Ευρώπη.

III

Τονίζουμε ξανά και ξανά πως στη Δυτική Ευρώπη η επανάσταση θα διαρκέσει περισσότερο, επειδή εδώ η αστική τάξη είναι πολύ ισχυρότερη από όσο στη Ρωσία. Ας αναλύσουμε την ουσία αυτής της δύναμης! Βρίσκεται μήπως στο ότι εδώ είναι πιο πολυάριθμη; Οι προλεταριακές μάζες είναι κατ' αναλογία πολύ πιο πολυπληθείς. Βρίσκεται μήπως στην κυριαρχία ολόκληρου του οικονομικού βίου από την αστική τάξη; Αναμφίβολα είναι ένα σημαντικό κομμάτι της δύναμής της. Όμως αυτή η κυριαρχία φθείρεται, στη δε κεντρική Ευρώπη η οικονομία έχει κηρύξει πτώχευση. Βρίσκεται μήπως στο ότι έχει στη διάθεσή της το κράτος και τα άλλα μέσα εξουσίας; Το δίχως άλλο, με αυτά κρατά τις μάζες υπό έλεγχο —αυτός είναι ο λόγος που η κατάκτηση της κρατικής εξουσίας είναι ο πρώτος στόχος του προλεταριάτου. Όμως το Νοέμβριο του 1918 στη Γερμανία και την Αυστρία η κρατική εξουσία έφυγε από τα χέρια των αστών δίχως αυτοί να μπορούν να κάνουν το παραμικρό, τα μέσα εξουσίας του κράτους είχαν παραλύσει, και οι μάζες πήραν την εξουσία. Κι όμως, η αστική τάξη ξανάφτιαξε την κρατική εξουσία, και οι εργάτες έγιναν ξανά υποτελείς. Αυτό αποδεικνύει ότι η αστική τάξη είχε στη διάθεσή της ακόμα μια κρυφή πηγή εξουσίας, η οποία είχε μείνει άθικτη, και διασφάλιζε στους αστούς ότι, ακόμη κι όταν τα πάντα είχαν γίνει συντρίμια, η κυριαρχία τους θα επανέκαμπε. Αυτή η κρυφή δύναμη είναι η πνευματική κυριαρχία της αστικής τάξης επί του προλεταριάτου. Επειδή οι προλεταριακές μάζες βρίσκονται υπό την απόλυτη κυριαρχία του αστικού τρόπου σκέψης, μετά την κατάρρευση ξανάφτιαξαν με τα ίδια τους τα χέρια την αστική κυριαρχία. Η γερμανική εμπειρία θέτει το δυσεπίλυτο πρόβλημα της επανάστασης στη Δυτική Ευρώπη. Σε αυτές τις χώρες ο παλιός αστικός τρόπος παραγωγής και υψηλά αναπτυγμένη αστική κουλτούρα που τον συνοδεύει έχουν αφήσει εδώ και αιώνες τη σφραγίδα τους πάνω στη σκέψη και το αίσθημα των λαϊκών μαζών. Κατά συνέπεια ο πνευματικός και εσωτερικός χαρακτήρας των λαϊκών μαζών είναι εντελώς διαφορετικός από τις ανατολικές χώρες, οι οποίες δε γνώρισαν την κυριαρχία της αστικής κουλτούρας. Εδώ βρίσκεται η διαφορά ως προς τη πορεία της επανάστασης σε Ανατολή και Δύση. Σε Αγγλία, Γαλλία, Ολλανδία, Ιταλία, Γερμανία, Σκανδιναβία, από το μεσαίωνα υπάρχει ισχυρή αστική τάξη, μικροαστική και πρωτόλεια καπιταλιστική παραγωγή· με την καταστροφή της φεουδαρχίας ξεπήδησε και μια ισχυρή, ανεξάρτητη αγροτιά, αποτελούμενη από μικρούς ανεξάρτητους παραγωγούς. Σε αυτή τη βάση η αστική πνευματική ζωή εξελίχθηκε σε στέρεη εθνική κουλτούρα, πρωτίστως στα κράτη της Αγγλίας και της Γαλλίας που βρέχονται από θάλασσα, και στα οποία πρωτοξεκίνησε η καπιταλιστική ανάπτυξη. Ο καπιταλισμός του 19^{ου} αι. ανάπτυξε και εκλέπτυνε αυτή την εθνική κουλτούρα κυριαρχώντας πάνω στο σύνολο της οικονομίας, και τραβώντας και τις πιο απομακρυσμένες αγροτικές περιοχές μέσα στον κύκλο της παγκόσμιας οικονομίας. Με τα μέσα προπαγάνδας που είχε στη διάθεσή του, τον τύπο, το σχολείο και την εκκλησία εισχώρησε βαθιά μέσα στα μυαλά τόσο των μαζών που ώθησε στις πόλεις και προλεταριοποίησε, όσο και εκείνων που άφησε πίσω στις αγροτικές περιοχές. Αυτό δεν ισχύει μόνο για τις χώρες καταγωγής του καπιταλισμού, αλλά, με κάποιες διαφοροποιήσεις, και για τα κράτη που ίδρυσαν πρόσφατα οι Ευρωπαίοι, την Αμερική και την Αυστραλία, καθώς και για τις χώρες της κεντρικής Ευρώπης που μέχρι πρότινος έμεναν στάσιμες: Γερμανία, Αυστρία, Ιταλία, στις οποίες η νέα καπιταλιστική ανάπτυξη ξεκίνησε σε μια παλαιά, στάσιμη οικονομία όπου κυριαρχούσε η κουλτούρα των μικροκαλλιεργητών και των μικροαστών. Εντελώς άλλο υλικό και εντελώς άλλες παραδόσεις συνάντησε ο καπιταλι-

σμός στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Εκεί, στη Ρωσία, την Πολωνία, την Ουγγαρία, αλλά και την Πρωσία, δεν υπήρχε ισχυρή αστική τάξη, που να κυριαρχεί εδώ και καιρό στην πνευματική ζωή· εκεί η πνευματική ζωή καθορίζονταν από τις πρωτόγονες αγροτικές συνθήκες, τα μεγάλα αγροκτήματα, τον πατριαρχικό φεουδαλισμό και τον κομμουνισμό της αγροτικής κοινότητας. Εκεί οι μάζες ως προς τον κομμουνισμό ήταν πιο ανοιχτές, πιο δεκτικές, σαν άγραφο χαρτί. Οι σοσιαλδημοκράτες συχνά εξέφραζαν με σαρκασμό το θαυμασμό τους για το πώς οι αστοικεῖοι Ρώσοι μπόρεσαν να μπουν στην πρωτοπορία του νέου κόσμου της εργασίας. Σωστά τους αντέταξε κάποιος της αγγλικής αποστολής στο κομμουνιστικό συνέδριο του Άμστερνταμ: μπορεί οι Ρώσοι να αγνοούν πολλά, όμως οι Άγγλοι εργάτες είναι γεμάτοι με τόσες πολλές προκαταλήψεις, που η προπαγάνδισή του κομμουνισμού καθίσταται δυσχερέστερη σε αυτούς. Αυτές οι "προκαταλήψεις" δεν είναι παρά η επιφανειακή όψη του αστικού τρόπου σκέψης, που κυριαρχεί στις μάζες του αγγλικού και γενικότερα του δυτικοευρωπαϊκού προλεταριάτου.

Είναι δύσκολο, λόγω της πολύπλευρης και συγχυσμένης φύσης της, να συνοψίσουμε σε λίγες γραμμές ολόκληρο το περιεχόμενο αυτής της νοοτροπίας στην αντίθεσή της με την προλεταριακή-κομμουνιστική κοσμοαντίληψη. Πρώτο της χαρακτηριστικό είναι ο ατομικισμός, που έχει τις ρίζες του στις παλαιότερες μικροαστικές-αγροτικές μορφές εργασίας και μόνο σταδιακά δίνει τη θέση του στο προλεταριακό αίσθημα κοινότητας—αυτό το χαρακτηριστικό έχει χαραχθεί πάνω σε αστική τάξη και προλεταριάτο ιδιαίτερα έντονα στις αγγλοσαξονικές χώρες. Το βλέμμα περιορίζεται στο χώρο εργασίας και δεν απλώνεται στην κοινωνική ολότητα· οι εργάτες, εγκλωβισμένοι στην αρχή του καταμερισμού εργασίας, δε θεωρούν την "πολιτική" ως υπόθεση όλων, αλλά ως μονοπώλιο ενός κυρίαρχου στρώματος, ως ένα ειδικό επάγγελμα επαγγελματιών πολιτικών. Η αστική κουλτούρα, μέσα από μια αλληλεπίδραση υλικής και πνευματικής φύσης που κρατά αιώνες, μέσα από την τέχνη και τη λογοτεχνία, έχει εισχωρήσει βαθιά στις προλεταριακές μάζες παράγοντας ένα αίσθημα εθνικής ενότητας—που ριζώνει βαθύτερα στο υποσυνείδητο από όσο η επιφανειακή αδιαφορία ή ο επιδερμικός διεθνισμός—, το οποίο εκδηλώνεται ως εθνική διαταξική αλληλεγγύη, δυσχεραίνοντας τη διεθνή δράση.

Η αστική κουλτούρα ενυπάρχει στο προλεταριάτο πρωτίστως ως πνευματική παράδοση. Οι εγκλωβισμένες σ' αυτήν μάζες σκέφτονται στη βάση ιδεολογιών και όχι στη βάση πραγματικότητας· η αστική σκέψη υπήρξε ανέκαθεν ιδεολογική. Όμως ως ιδεολογία και παράδοση δεν είναι ομογενής· από τους αμέτρητους ταξικούς αγώνες των περασμένων αιώνων έχουν αναπτυχθεί πνευματικά ανακλαστικά ως πολιτικά και θρησκευτικά διανοητικά συστήματα, τα οποία διαιρούν τον παλιό αστικό κόσμο, συμπεριλαμβανομένου του ανερχόμενου προλεταριάτου, σε ομάδες, θρησκείες, σέκτες, κόμματα, στη βάση ιδεολογικών κοσμοαντιλήψεων. Κατά δεύτερο λόγο το αστικό παρελθόν ενυπάρχει στο προλεταριάτο ως οργανωτική παράδοση, η οποία μπλοκάρει την ανάπτυξη της ταξικής ενότητας έτσι όπως αυτή αντιστοιχεί στις νέες συνθήκες· σε αυτές τις παραδοσιακές οργανώσεις οι εργάτες αποτελούν την ουρά και την ακολουθία μιας αστικής πρωτοπορίας. Στις ιδεολογικές διαμάχες οι ηγεσίες προέρχονται από το στρώμα των διανοούμενων. Οι διανοούμενοι—ιερείς, δάσκαλοι, στοχαστές, δημοσιογράφοι, καλλιτέχνες, πολιτικοί—σχηματίζουν μια πολυπληθή τάξη, λειτουργία της οποίας είναι η καλλιέργεια, η εξέλιξη και η διάδοση της αστικής κουλτούρας· αυτό το στρώμα μεταδίδει την αστική κουλτούρα στις μάζες και παίζει το διαμεσολαβητή ανάμεσα στα συμφέροντα των μαζών και την κυριαρχία του κεφαλαίου. Η πνευματική κυριαρχία αυτού του στρώματος διασφαλίζει την κυριαρχία του κεφαλαίου πάνω στις μάζες. Γιατί ακόμα κι όταν οι καταπιεζόμενες μάζες εξεγείρονται ενάντια στο κεφάλαιο και τα όργανά του, το κάνουν συχνά υπό την ηγεσία της διανοήσης· η πειθαρχία και η αλληλεγγύη που έχει κερδηθεί στον κοινό τους αγώνα [κεφαλαίου-διανοήσης] αποδεικνύεται κάθε φορά που αυτοί οι ηγέτες περνούν στο στρατόπεδο του κεφαλαίου, αποτελώντας το ισχυρότερο

στήριγμα του συστήματος. Έτσι, η χριστιανική ιδεολογία των καταποντιζόμενων μικροαστικών στρωμάτων, η οποία ως μορφή έκφρασης του αγώνα τους ενάντια στο σύγχρονο καπιταλιστικό κράτος είχε μεταβληθεί σε μια ισχυρή δύναμη, αργότερα λειτούργησε επάξια ως αντιδραστικό, συντηρητικό σύστημα κυριαρχίας υπέρ του κράτους (π.χ. ο καθολικισμός στη Γερμανία κατά τον "πολιτισμική διαμάχη"¹² [Kulturkampf, τέλη του 19^{ου} αι.]). Παρόμοια η σοσιαλδημοκρατία, παρόλο που σε θεωρητικό επίπεδο είχε μια αξιόλογη συμβολή, καταστρέφοντας τις παλιές ιδεολογίες της ανερχόμενης εργατικής τάξης, διατήρησε την διανοητική εξάρτηση των προλεταριακών μαζών από πολιτικές και άλλες ηγεσίες, οι οποίες λειτουργούσαν ως ειδικοί καθοδηγώντας όλες τις γενικές υποθέσεις των εργατών, αντί να συμβάλλει στο να πάρουν οι εργάτες τα πράγματα στα χέρια τους. Η ισχυρή αλληλεγγύη και πειθαρχία που αναπτύχθηκαν στους συχνά δριμείς ταξικούς αγώνες των τελευταία πενήντα ετών δεν ανέτρεψαν τον καπιταλισμό, καθώς εξέφραζαν την εξουσία της οργάνωσης και της ηγεσίας πάνω στις μάζες, η οποία τον Αύγουστο του 1914 και το Νοέμβριο του 1918 τις έκανε να λειτουργήσουν ως υποχείρια της αστικής τάξης, του ιμπεριαλισμού και της αντίδρασης. Σε πολλές χώρες της Δυτικής Ευρώπης, η πνευματική κυριαρχία του αστικού παρελθόντος επί του προλεταριάτου συνεπάγεται μια διάσπασή του σε ομάδες ιδεολογικά διαχωρισμένες, που στέκουν εμπόδιο στην ταξική ενότητα. Η σοσιαλδημοκρατία αρχικά επεδίωκε την επίτευξη της ταξικής ενότητας, όμως —εν μέρει λόγω της ομορτοουνιστικής της τακτικής, που έβαζε την "καθαρά-πολιτική πολιτική" μπροστά από την ταξική πολιτική— δίχως επιτυχία: απλά προστέθηκε μια ακόμη οργάνωση δίπλα στις υπάρχουσες.

Η κυριαρχία της αστικής ιδεολογίας πάνω στις μάζες δεν αποκλείει ότι σε καιρούς κρίσης, οι οποίοι απειλίζουν και ιθύνουν σε δράση τις μάζες, η δύναμη αυτής της παράδοσης προσωρινά απωθείται —όπως το Νοέμβριο του 1918 στη Γερμανία. Όμως η ιδεολογία έκανε ξανά την εμφάνισή της, και έγινε αιτία η προσωρινή νίκη να χαθεί. Στο παράδειγμα της Γερμανίας μπορούμε να συλλάβουμε συγκεκριμένα πράγματα ως εκφράσεις της κυριαρχίας των αστικών αντιλήψεων: ο σεβασμός σε αφηρημένα συνθήματα όπως "δημοκρατία": η δύναμη των παλιών συνθημάτων σκέψης και των παλιών προγραμματικών θέσεων, όπως η πραγμάτωση του σοσιαλισμού μέσω κοινοβουλευτικών ηγετών και ενός σοσιαλιστικού καθεστώτος: η έλλειψη προλεταριακής αυτοπεποίθησης, εμφανής στην επίδραση του οχετού λάσπης από ψευδείς ειδήσεις για τη Ρωσία: η έλλειψη εμπιστοσύνης στη δύναμη των ίδιων των εργατών: όμως πάνω από όλα η εμπιστοσύνη στο κόμμα, την οργάνωση, την ηγεσία, που για σαράντα χρόνια ενσάρκωναν τον αγώνα, το επαναστατικό στόχο, τον ιδεαλισμό των μαζών. Η βίαιη, η πνευματική, η ηθική, η υλική εξουσία των οργάνωσεων, που μέσα από τις μακροχρόνιες προσπάθειες των ίδιων των μαζών είχαν μεταβληθεί σε γιγάντιους μηχανισμούς, οι οποίοι ενσάρκωναν μορφές αγώνα μιας εποχής που το εργατικό κίνημα ήταν μέλος ενός ανερχόμενου καπιταλισμού, τσάκισε όλες τις επαναστατικές τάσεις που ξεπήδησαν από τις μάζες.

Η περίπτωση της Γερμανίας δε θα μείνει εξαίρεση. Η αντίφαση ανάμεσα στην πνευματική ανωριμότητα που υπάρχει στις αστικές παραδόσεις εντός του προλεταριάτου και στη ραγδαία οικονομική κατάρρευση του καπιταλισμού —μια αντίφαση καθόλου τυχαία, καθώς σε έναν καπιταλισμό που ανθεί, το προλεταριάτο δε γίνεται να κατακτήσει την πνευματική ωριμότητα που απαιτείται για την κυριαρχία και την ελευθερία του— μπορεί να λυθεί μόνο από την επαναστατική διαδικασία, στην οποία οι αυθόρμητες εξεγέρσεις και καταλήψεις της εξουσίας θα εναλλάσσονται με οπισθοχωρήσεις. Είναι εύλογο λοιπόν να υποθέσουμε ότι σχηματίζεται έτσι μια μακρά επαναστατική πορεία, κατά την οποία το προλεταριάτο θα εφορμά χωρίς επιτυχία με όλα τα παλαιά και νέα μέσα που διαθέτει ενάντια στο κάστρο του κεφαλαίου, μέχρι να το κατακτήσει οριστικά. Εδώ αποτυγχάνει η τακτική της μακροχρόνιας και καλά οργανωμένης πολιορκίας που υποστηρίζει στο κείμενό του ο Ράντεκ. Το πρόβλημα της τακτικής δεν είναι η όσο το δυνα-

τόν γρηγορότερη κατάκτηση της εξουσίας, αν αυτή μπορεί να είναι μια ψευδαίσθηση — μια τέτοια κατάκτηση αποτελεί εύκολο στόχο για τους κομμουνιστές— αλλά απεναντίας, το πώς θα αναπτυχθούν στο προλεταριάτο οι βάσεις για μια ταξική εξουσία που να μπορεί να διατηρηθεί. Καμιά "αποφασισμένη μειοψηφία" δε μπορεί να λύσει αυτό το πρόβλημα, που μπορεί να λυθεί μόνο από τη δραστηριότητα του συνόλου της τάξης· αν ο πληθυσμός σταθεί αδιάφορος σε μια τέτοια κατάληψη εξουσίας, αυτό δε σημαίνει ότι αποτελεί μια πραγματικά παθητική μάζα. Όταν δεν έχει κερδηθεί από τον κομμουνισμό, ανά πάσα στιγμή μπορεί να ακολουθήσει ενεργητικά την αντίδραση ενάντια στην επανάσταση. Ένας "συνασπισμός με έτοιμες τις αγχόνες" δεν είναι παρά ένα φτωχό προκάλυμμα ενός μη-υπερασπίσιμου καθεστώτος κομματικής δικτατορίας. Αν σε μια βίαιη εξέγερση το προλεταριάτο καταστρέψει τη χρεοκοπημένη κυριαρχία της αστικής τάξης, και η πιο διαυγής του πρωτοπορία, το κομμουνιστικό κόμμα πάρει τον πολιτικό έλεγχο, τότε αυτό δε θα έχει παρά ένα καθήκον: να απομακρύνει τις πηγές αδυναμίας του προλεταριάτου, και να το δυναμώσει για να μπορέσει να ανταποκριθεί στους ταξικούς αγώνες που το περιμένουν. Συνεπώς [το κόμμα] οφείλει να συμβάλλει στη δραστηριοποίηση των μαζών, στην ανάπτυξη πρωτοβουλιών εντός τους, στην ανάπτυξη της αυτοπεποίθησής τους, για να πάρουν οι ίδιοι οι μάζες στα χέρια τους τις υποθέσεις τους, επειδή μόνο αυτές μπορούν να τις λύσουν. Άρα είναι απαραίτητο να τσακιστεί το βάρος των παραδοσιακών οργανώσεων και των παλαιών ηγεσιών —συνεπώς σε καμία περίπτωση δεν πρέπει [το κομμουνιστικό κόμμα] να μπαίνει σε κυβερνητικές συμμαχίες, οι οποίες μειώνουν τη δύναμη του προλεταριάτου—, να δημιουργηθούν νέες μορφές πάλης, να σταθεροποιηθεί η υλική ισχύς των μαζών· μόνο έτσι γίνεται εφικτή η οργάνωση της παραγωγής σε νέες βάσεις, αλλά και η πρώτη προϋπόθεση της άμυνας ενάντια στην αντεπανάσταση: η ικανότητα υπεράσπισης ενάντια σε επιθέσεις του καπιταλισμού από τα έξω.

Η εξουσία που έχει στα χέρια της η αστική τάξη σε αυτήν την εποχή είναι η πνευματική εξάρτηση και υποτέλεια του προλεταριάτου. Η ανάπτυξη της επανάστασης είναι η διαδικασία αυτοχειραφέτησης του προλεταριάτου από αυτή την εξάρτηση, από την παράδοση των περασμένων εποχών —τούτη η αυτοχειραφέτηση μπορεί να γίνει πραγματικότητα μόνο μέσα από την ίδια την εμπειρία του αγώνα. Εκεί που ο καπιταλισμός έχει ιστορία αιώνων, και η άρα και η πάλη των εργατών λαμβάνει χώρα εδώ και αρκετές γενιές, το προλεταριάτο έπρεπε σε κάθε περίοδο να αναπτύσσει μεθόδους, μορφές και μέσα βοήθειας του αγώνα που να αναλογούν στην αντίστοιχη βαθμίδα ανάπτυξης του καπιταλισμού. Στη συνέχεια αυτές οι μέθοδοι και οι μορφές πάλης έπαυαν να θεωρούνται ως αυτό που πραγματικά είναι, δηλ. προσωρινής φύσης αναγκαιότητες, και εξυψώνονταν σε αμετάβλητες, απολύτως καλές, ιδεολογικά αποθεωμένες μορφές πάλης. Με την πάροδο του χρόνου μεταβάλλονταν σε δεσμά που εμποδίζουν την ανάπτυξη [νέων μορφών πάλης], και έπρεπε κάθε φορά να γίνουν κομμάτια. Την ώρα η τάξη έμπαινε σε μια φάση έντονων ανατροπών και ανάπτυξης, η ηγεσία παρέμενε στάσιμη, ως εκφραστής μιας ορισμένης φάσης. Η ισχυρή της επίδραση μπλόκαρε το κίνημα· οι μορφές δράσης γίνονταν δόγματα, και οι οργανώσεις μεταβάλλονταν σε αυτοσκοπό, δυσχεραίνοντας κι άλλο τον προσανατολισμό και την προσαρμογή στις νέες συνθήκες πάλης. Αυτό ισχύει και τώρα. Κάθε φάση ανάπτυξης της ταξικής πάλης πρέπει να ξεπεράσει την παράδοση των προηγούμενων φάσεων, για να μπορέσει να αναγνωρίσει και να φέρει σε πέρας τα δικά της καθήκοντα —μόνο που τώρα αυτή η ανάπτυξη συντελείται με πολύ γρηγορότερους ρυθμούς. Από τη ίδια τη διαδικασία του αγώνα αναπτύσσεται η επανάσταση. Το ίδιο το προλεταριάτο γεννά τις αντιστάσεις που πρέπει μετά να υπερβεί. Στο ξεπέρασμά τους, το προλεταριάτο υπερβαίνει και τους δικούς του περιορισμούς, και ωριμάζει για τον κομμουνισμό.

IV

Κοινοβουλευτισμός και συνδικαλιστικό κίνημα είναι οι κύριες μορφές αγώνα που αντιστοιχούσαν στην εποχή της 2^{ης} Διεθνούς.

Η 1^η Διεθνής Ένωση Εργατών εξέθεσε στα συνέδριά της τις βάσεις αυτής της τακτικής, ορίζοντας, σε συμφωνία με την κοινωνική θεωρία του Μαρξ και ενάντια στις πρωτόλειες αντιλήψεις που προέρχονταν από την προκαπιταλιστική, μικροαστική εποχή, το χαρακτήρα της προλεταριακής ταξικής πάλης ως τον ακατάπαυστο αγώνα ενάντια στον καπιταλισμό υπέρ των συνθηκών διαβίωσης του προλεταριάτου, μέχρι την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας. Ο μεν πολιτικός αγώνας μετά το τέλος της εποχής των αστικών επαναστάσεων και των ένοπλων εξεγέρσεων, δε γινόταν παρά να διεξαχθεί εντός του πλαισίου των παλαιών ή των νεοσύστατων εθνών-κρατών, ο δε συνδικαλιστικός σε ακόμα στενότερα πλαίσια. Ήταν μοιραίο επομένως η Διεθνής να διαλυθεί. Ο αγώνας για τις νέες τακτικές, τις οποίες δε μπορούσε να εφαρμόσει την έκανε κομμάτια, οι δε παλιές αντιλήψεις και μέθοδοι πάλης κρατήθηκαν ζωντανές από τον αναρχισμό. Τις νέες τακτικές τις κληρονόμησαν τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα με τα συνδικάτα τους, που ξεπηδούσαν από παντού. Από αυτά τα κόμματα ιδρύθηκε ως χαλαρή ομοσπονδία η 2^η Διεθνής, η οποία πραγματικά αναγκάστηκε να παλέψει με την παράδοση, η οποία είχε τη μορφή του αναρχισμού· όμως η κληρονομιά της 1^{ης} Διεθνούς είχε ήδη αναπτύξει ένα φυσικό πεδίο δράσης. Κάθε κομμουνιστής σήμερα γνωρίζει γιατί αυτές οι μέθοδοι πάλης ήταν τότε απαραίτητες και αποτελεσματικές. Όταν η εργατική τάξη αναπτύσσεται εντός του καπιταλισμού, δεν είναι ακόμα σε θέση να πραγματώσει, ούτε μπορεί να συλλάβει ως σκέψη, τη δημιουργία δικών της οργάνων, μέσω των οποίων θα εξουσιάζει και θα διαχειρίζεται την κοινωνία. Πρώτα πρέπει να προσανατολιστεί διανοητικά και να κατανοήσει τον καπιταλισμό και την ταξική του κυριαρχία. Η πρωτοπορία της εργατικής τάξης, το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, είχε καθήκον μέσω της προπαγάνδας να ξεσκεπάσει την αληθινή φύση του καθεστώτος και μέσω της προώθησης ταξικών αιτημάτων να δείξει στις μάζες τους στόχους τους. Συνεπώς ήταν απαραίτητο να συμμετάσχει στο κοινοβούλιο, να εισχωρήσει στα κέντρα της αστικής κυριαρχίας, να υψώσει εκεί την φωνή του και να λάβει μέρος στις κομματικές διαμάχες.

Τα πράγματα αλλάζουν όταν ο αγώνας του προλεταριάτου φτάνει στο στάδιο της επανάστασης. Δεν ασχολούμαστε εδώ με το ότι ο κοινοβουλευτισμός είναι ασύμβατος με την αυτοκυβέρνηση των μαζών, και άρα πρέπει να δώσει τη θέση του στο σοβιετικό σύστημα, αλλά με το ζήτημα της χρησιμοποίησης του κοινοβουλευτισμού ως μέσου πάλης του προλεταριάτου. Ο κοινοβουλευτισμός καθαυτός είναι η τυπική μορφή αγώνα διαμέσου ηγετών, με τις μάζες να παίζουν ένα υποδεέστερο ρόλο. Η πρακτική του συνίσταται στο ότι η αποφασιστικής σημασίας πάλη διεξάγεται από τους εκλεγμένους, από μεμονωμένα άτομα· γεννά επομένως στις μάζες τη ψευδαίσθηση ότι ο αγώνας μπορεί να διεξαχθεί από άλλους στη θέση τους. Πρωτίτερα υπήρχε η πεποίθηση ότι η ηγέτες μπορούν στο κοινοβούλιο να πετύχουν σημαντικές μεταρρυθμίσεις· ακόμα, υπήρχε η ψευδαίσθηση ότι οι βουλευτές μπορούν να πραγματοποιήσουν το πέρασμα στο σοσιαλισμό ψηφίζοντας νόμους. Σήμερα που ο κοινοβουλευτισμός έχει πιο μετριοπαθείς αξιώσεις, ακούγεται το επιχείρημα ότι οι βουλευτές μπορούν από το βήμα της βουλής να συνεισφέρουν σημαντικά στην προπαγάνδη του κομμουνισμού.^a Το βάρος πέφτει ολοένα στους ηγέτες, είναι δε αυτονόητο ότι έτσι η πολιτική καθορίζεται από επαγγελματίες —ακόμα κι αν φορά το δημοκρατικό μανδύα των συνεδρίων και των ψηφισμάτων—· η ιστορία της σοσιαλδημοκρατίας είναι μια αλυσίδα από μάταιες απόπειρες η

^a Στη Γερμανία ακούγεται τώρα τελευταία ότι οι κομμουνιστές πρέπει να συμμετέχουν στο κοινοβούλιο για δείξουν στους εργάτες ότι είναι άχρηστο. Αυτό είναι σαν να παίρνει κανείς το λάθος δρόμο για να δείξει στους άλλους ότι είναι ο λάθος δρόμος, αντί να παίρνει κατευθείαν το σωστό.

πολιτική να καθορίζεται από τα ίδια τα μέλη. Όταν το προλεταριάτο παλεύει κοινοβουλευτικά, όλα αυτά είναι αναπόφευκτα, όσο οι μάζες δεν έχουν δημιουργήσει όργανα της δικής τους αυτόνομης δράσης, όσο δηλαδή η επανάσταση αργεί. Μόλις οι μάζες έρχονται στο προσκήνιο, και αρχίζουν να πράττουν, και άρα να καθορίζουν τα πράγματα, τα μειονεκτήματα του κοινοβουλευτισμού γίνονται καταφανή.

Το πρόβλημα της τακτικής είναι —το αναφέρουμε πιο πάνω— το πώς θα ξεριζώσουμε από τις μάζες την παραδοσιακή αστική νοοτροπία, που παραλύει τη δύναμή τους: ό,τι δυναμώνει τις παραδοσιακές αντιλήψεις είναι επιζήμιο. Το ισχυρότερο, το πιο αμετάβλητο χαρακτηριστικό αυτής της νοοτροπίας είναι η εξάρτηση από τους αρχηγούς, στους οποίους παραχωρείται το αποφασίζει για όλα τα γενικά ζητήματα, και η διεύθυνση των ταξικών υποθέσεων. *Ο κοινοβουλευτισμός έχει την αναπόφευκτη τάση να μπλοκάρει την αναγκαία για την επανάσταση δραστηριότητα των μαζών.* Μπορεί να βγαίνουν στα κοινοβούλια ωραίοι λόγοι υπέρ της επαναστατικής δράσης. Το επαναστατικό πράττει όμως δεν απορρέει από τα λόγια, αλλά από τη σκληρή αναγκαιότητα, που δεν αφήνει άλλη επιλογή.

Η επανάσταση απαιτεί πολλά περισσότερα από μια μαζική επίθεση που ανατρέπει το καθεστώς, και για την οποία γνωρίζουμε ότι δε μπορεί να γίνει κατά παραγγελία της ηγεσίας, παρά προκύπτει από τις βαθιές ανάγκες των μαζών. Η επανάσταση απαιτεί την ανάληψη των μεγάλων ζητημάτων της κοινωνικής αναδιοργάνωσης, τη λήψη δύσκολων αποφάσεων, τη δημιουργική κινητοποίηση ολόκληρου του προλεταριάτου —κάτι που γίνεται εφικτό μόνον εφόσον αρχικά η πρωτοπορία, και στη συνέχεια όλο και μεγαλύτερα τμήματα των μαζών, πάρουν τα πράγματα στα χέρια τους, και αρχίσουν να λειτουργούν υπεύθυνα, να ερευνούν, να προπαγανδίζουν, να μάχονται, να επιχειρούν, να διερωτώνται, να ζυγιάζουν τα πράγματα, να ρισκάρουν και να πράττουν. Όμως η παραπάνω διαδικασία είναι δύσκολη και επίπονη: όσο λοιπόν η εργατική τάξη έχει την ιδέα ότι υπάρχει ένας ευκολότερος δρόμος, δηλ. όσο πιστεύει ότι γίνεται άλλοι να πραγματώσουν τα παραπάνω αντ' αυτής —κάνοντας αγκιτάτσια από το βήμα της βουλής, λαμβάνοντας αποφάσεις, δίνοντας το σήμα για δράση, νομοθετώντας— τόσο θα διστάζει και θα παραμένει απαθής, λειτουργώντας στη βάση της παλιάς της νοοτροπίας και αδυναμίας.

Ενώ ο κοινοβουλευτισμός έχει από τη μια την τάση να δυναμώνει την επίδραση των ηγετών πάνω στις μάζες, και άρα να λειτουργεί αντεπαναστατικά, έχει από την άλλη και την τάση να διαφθείρει τους ίδιους τους ηγέτες. Όταν η ατομική επιδεξιότητα πρέπει να σταθεί στη θέση της δραστήριας δύναμης των μαζών που όμως λείπει, εμφανίζεται η μικροδιπλωματία: το κόμμα, όποιες κι αν είναι οι αρχικές του προθέσεις, πρέπει να δρα εντός της νομιμότητας, για να έχει αξιώσεις να κερδίσει μια θέση στην κοινοβουλευτική εξουσία: έτσι στο τέλος αντιστρέφεται η σχέση ανάμεσα στο μέσο και το σκοπό, και δε χρησιμεύει το κοινοβούλιο ως μέσο για την επίτευξη του κομμουνισμού, αλλά ο κομμουνισμός μπαίνει στην υπηρεσία της κοινοβουλευτικής πολιτικής σαν διαφημιστικό σλόγκαν. Έτσι όμως αλλάζει ο χαρακτήρας του κομμουνιστικού κόμματος. Από πρωτοπορία που επιδιώκει να συσπειρώσει πίσω της ολόκληρη την τάξη με σκοπό την επαναστατική πράξη γίνεται ένα κοινοβουλευτικό κόμμα, που έχει την ίδια νόμιμη θέση με τα υπόλοιπα κόμματα, και τσακώνεται με αυτά. Γίνεται δηλαδή μια νέα έκδοση της παλιάς σοσιαλδημοκρατίας με καινούργια ριζοσπαστικά συνθήματα. Ενώ κατ' ουσίαν δεν υφίσταται και δεν είναι νοητή καμία διαφορά, καμία αντίφαση, ανάμεσα σε επαναστατική εργατική τάξη και κομμουνιστικό κόμμα, καθώς το κόμμα ενσαρκώνει τρόπον τινά τη σύνθεση ανάμεσα στην καθαρά συγκροτημένη ταξική συνείδηση του προλεταριάτου και την προϊούσα ενότητά του, ο κοινοβουλευτισμός τσακίζει αυτή την ενότητα και δημιουργεί τη δυνατότητα ύπαρξης της παρακάτω αντίφασης: αντί να ενοποιεί την τάξη, ο κομμουνισμός γίνεται ένα νέο κόμμα με τα δικά του κομματικά πιστεύω, που προστίθεται στα υπόλοιπα κόμματα και άρα διαιωνίζει την πολιτική διάσπαση του προλεταριάτου.

και θα υπάρξουν περιπτώσεις που το κόμμα θα επιδιώξει να κατακτήσει την εξουσία μέσω συμμαχιών, συμβιβασμών και άλλων μέσων, που βλάπτουν τη δύναμη και την αποφασιστικότητα της τάξης. Αναμφίβολα όλες αυτές οι τάσεις θα ανακοπούν από την επαναστατική ανάπτυξη της οικονομίας· όμως και αυτά τα λίγα σημάδια βλάπτουν το επαναστατικό κίνημα, καθόσον εμποδίζουν την πνευματική ανάπτυξη της ταξικής συνείδησης. Και εκεί που η οικονομική κατάσταση ευνοεί προσωρινά τις αντεπαναστατικές τάσεις, αυτές οι πολιτικές ωθούν την επανάσταση στο αδιέξοδο της αντίδρασης.

Το μεγάλο, το πραγματικά κομμουνιστικό στοιχείο της ρωσικής επανάστασης συνίσταται στο ότι δραστηριοποίησε τις ίδιες τις μάζες, και ανέπτυξε σε αυτές τη ψυχική και πνευματική ενέργεια που θα τις κάνει ικανές να χτίσουν και να διατηρήσουν τη νέα κοινωνία. Αυτή η ανάπτυξη της συνείδησης των μαζών και της δύναμής τους δε συμβαίνει διαμιάς, αλλά σε στάδια· ένα στάδιο προς την ανεξαρτησία και αυτοχειραφέτηση των μαζών είναι η απόρριψη του κοινοβουλευτισμού. Η απόφαση του νεοσύστατου Κομμουνιστικού Κόμματος Γερμανίας (Δεκέμβριος 1918) να μπούκοτάρει την εθνοσυνέλευση δε ξεπήδησε από την ανώριμη ψευδαίσθηση μιας εύκολης, γρήγορης νίκης, αλλά από την ανάγκη του να απελευθερωθεί, να ανεξαρτητοποιηθεί από το κοινοβούλιο —μια αναγκαία αντίδραση στη σοσιαλδημοκρατική παράδοση— και τη συνείδηση ότι αυτό που έχουμε μπροστά μας ως καθήκον είναι η ανοικοδόμηση του συμβουλιακού συστήματος. Από τις δυνάμεις που συνενώθηκαν τότε στο KPD το ήμισυ, που παρέμεινε σε αυτό, με την άμπωτη του επαναστατικού κύματος υιοθέτησε ξανά τον κοινοβουλευτισμό —με τι συνέπειες, μένει να φανεί και έχει εν μέρει ήδη φανεί. Και στις άλλες χώρες διαχωρίζονται οι αντιλήψεις των κομμουνιστών. Πολλές οργανώσεις είναι ενάντια στον κοινοβουλευτισμό ακόμα και πριν το ξέσπασμα της επανάστασης. Στα επόμενα χρόνια η διαμάχη για τον κοινοβουλευτισμό ως μέθοδο πάλης θα είναι κατά πάσα πιθανότητα ένα από κύρια ζητήματα που θα απασχολήσουν την 3^η Διεθνή.

Πάντως όλοι συμφωνούν ότι ο κοινοβουλευτισμός αποτελεί ένα δευτερεύον σημείο της τακτικής μας. Η 2^η Διεθνής βρισκόταν σε φάση ανάπτυξης μέχρι να γίνει εμφανής ο πυρήνας της νέας τακτικής: το προλεταριάτο μόνο με το όπλο της μαζικής δράσης μπορεί να υπερνικήσει τον ιμπεριαλισμό. Η 2^η Διεθνής δε μπορούσε να το χρησιμοποιήσει· δε γινόταν λοιπόν παρά να καταρρεύσει, καθώς ο παγκόσμιος πόλεμος έβαζε τον επαναστατικό ταξικό αγώνα σε διεθνή βάση. Αυτό που προέκυψε από τα προηγούμενα έγινε η αυτονόητη βάση της νέας Διεθνούς· η μαζική προλεταριακή δράση, ως τη μαζική απεργία και τον εμφύλιο πόλεμο, αποτελεί το κοινό έδαφος τακτικής των κομμουνιστών. Με την κοινοβουλευτική πρακτική το προλεταριάτο διαιρείται σε εθνικό επίπεδο· δεν είναι εφικτή μια πραγματικά διεθνής δράση. Απεναντίας, με τις μαζικές δράσεις ενάντια στο διεθνές κεφάλαιο οι εθνικές διαιρέσεις διαλύονται, και κάθε κίνημα, σε όποια χώρα κι αν διαδίδεται ή βρίσκεται περιορισμένο, αποτελεί κομμάτι του κοινού παγκόσμιου αγώνα.

V

Όπως στον κοινοβουλευτισμό ενσαρκώνεται η πνευματική, έτσι και στο συνδικαλιστικό κίνημα υλοποιείται η υλική εξουσία των ηγετών πάνω στις μάζες των εργατών. Τα συνδικάτα υπό τον καπιταλισμό αποτελούν τις φυσικές οργανώσεις ένωσης του προλεταριάτου· ως τέτοιες είχε τονίσει ο Μαρξ τη σημασία τους. Στον αναπτυγμένο καπιταλισμό, και πολύ περισσότερο στην ιμπεριαλιστική εποχή, τα συνδικάτα μετατρέπονται σε τεράστια σώματα, στων οποίων την ανάπτυξη εμφανίζεται η ίδια τάση που εμφανίστηκε παλιότερα και στις δομές του αστικού κράτους. Δημιουργείται μέσα τους μια τάξη στελεχών, η γραφειοκρατία, η οποία έχει στη διάθεσή της όλα τα μέσα εξουσίας της οργάνωσης: το χρήμα, τον τύπο, το διορισμό των κατώτερων στελεχών· συχνά έχει στα χέρια

της τώσες εξουσίες, που μετατρέπεται από υπηρέτη σε κυρίαρχο του συνόλου, και φτάνει να ταυτιστεί η ίδια με την οργάνωση. Κάτι άλλο που μοιράζονται τα συνδικάτα με το κράτος και τη γραφειοκρατία του, είναι ότι παρόλη τη δημοκρατία που επικρατεί, τα μέλη δεν είναι σε θέση να επιβάλλουν τη βούλησή τους· κάθε εξέγερση ενάντια σ' αυτή την κατάσταση προσκρούει σε έναν επιδέξια δομημένο μηχανισμό κανονισμών και καταστατικών, και αποτυγχάνει να κλονίσει τις ανώτερες βαθμίδες της ιεραρχίας. Κάπου κάπου, μετά από επίπονες προσπάθειες, μια αντιπολίτευση μπορεί να πετύχει μια μέτρια νίκη, η οποία συνήθως συνίσταται σε μια αλλαγή προσώπων. Τα τελευταία χρόνια, πριν αλλά και μετά τον πόλεμο, λαμβάνουν χώρα —σε Αγγλία, Γερμανία, Αμερική— εξεγέρσεις της βάσης, που προβαίνει σε απεργίες με δική της πρωτοβουλία, ενάντια στη θέληση των ηγετών ή και τις αποφάσεις του ίδιου του συνδικάτου. Ότι αυτό συμβαίνει και θεωρείται κάτι το φυσικό, δηλώνει ότι η οργάνωση δεν είναι το σύνολο των μελών, αλλά τρόπον τινά κάτι ξένο προς τα μέλη· δηλώνει ότι οι εργάτες δεν έχουν στα χέρια τους την εξουσία στο συνδικάτο. Το συνδικάτο έχει μεταβληθεί σε μια εξωτερική δύναμη, που παρά το ότι ξεπήδησε από τους εργάτες, στέκεται πάνω τους, εναντίον της οποίας οι εργάτες μπορούν να εξεγερθούν —όμοια με το κράτος. Όταν καταλαγιάσει η εκάστοτε εξέγερση, η παλιά κυριαρχία επανέρχεται, στηριζόμενη αφενός στην αδιαφορία και την έλλειψη καθαρής αντίληψης και ενιαίας, επίμονης θέλησης ανάμεσα στις μάζες, αφετέρου στο ότι το συνδικάτο προβάλλει ως το νομοτελειακά ένα και μοναδικό μέσο που έχουν στη διάθεσή τους οι εργάτες για να συνασπισθούν ενάντια στο κεφάλαιο.

Παλεύοντας ενάντια στο κεφάλαιο, περιορίζοντας τις εξαθλιωτικές, αυταρχικές τάσεις του, το συνδικαλιστικό κίνημα έκανε εφικτή την ίδια την ύπαρξη της εργατικής τάξης. Έτσι εκπλήρωσε το ρόλο του και μεταβλήθηκε σε μέλος της καπιταλιστικής κοινωνίας. Όμως με τον ερχομό της επανάστασης, καθώς το προλεταριάτο από μέλος της καπιταλιστικής κοινωνίας γίνεται ο καταστροφέας της, το συνδικάτο έρχεται σε αντίθεση με το προλεταριάτο.

Το συνδικαλιστικό κίνημα νομιμοποιήθηκε, αναγνωρίστηκε από το κράτος και άρχισε να το υποστηρίζει ανοιχτά. Σύνθημά του ήταν η "ανοικοδόμηση της οικονομίας πριν την επανάσταση", δηλαδή η διαιώνιση του καπιταλισμού. Τώρα στη Γερμανία εισρέουν, με μια ανάμεικτη διάθεση προϊούσας αγωνιστικότητας και ατολμίας, εκατομμύρια προλετάριοι στα συνδικάτα, στα οποία πριν δεν τόλμαγαν να μπουν, λόγω της τρομοκρατίας από τα πάνω. Σήμερα οι δεσμοί των συνδικαλιστικών οργανώσεων, που έχουν πια σχεδόν ολόκληρη την εργατική τάξη στους κόλπους τους, με το κράτος είναι στενότεροι από ποτέ. Τα στελέχη των συνδικάτων ταυτίζονται με την κρατική γραφειοκρατία όχι μόνο στο ότι χρησιμοποιούν τη δύναμή τους για να κρατούν καθηλωμένους για χάρη του κεφαλαίου τους εργάτες, αλλά και στο ότι η "πολιτική" τους όλο και περισσότερο συνίσταται στην εξαπάτηση των μαζών με δημαγωγίες για να διασφαλίζουν οφέλη για το κεφάλαιο και τα ίδια. Οι δε μέθοδοί τους προσαρμόζονται στις εκάστοτε συνθήκες: σκληρές και βίαιες στη Γερμανία, όπου η συνδικαλιστική ηγεσία με βία και εξαπάτηση φόρτωσε στους εργάτες τη δουλειά-με-το-κομμάτι και την επιμήκυνση της εργάσιμης μέρας, εκλεπτυσμένες και επιτήδειες στην Αγγλία, όπου τα στελέχη —παρόμοια με την κυβέρνηση— έδιναν την εντύπωση ότι πιέζονται παρά τη θέλησή τους από τους εργάτες να ικανοποιήσουν τα αιτήματά τους, ενώ στην πραγματικότητα τα σαμποτάρανε.

Αυτό που ο Μαρξ και ο Λένιν τονίζουν αναφορικά με το κράτος, ότι παρόλο που είναι οργανωμένο τυπικά δημοκρατικά, είναι αδύνατο να χρησιμοποιηθεί ως όργανο της προλεταριακής επανάστασης, ισχύει και για τις συνδικαλιστικές οργανώσεις. Η αντεπαναστατική τους δύναμη δε γίνεται να εκμηδενιστεί ή καν να μετριαστεί με μια αλλαγή προσώπων, με μια αντικατάσταση των αντιδραστικών από ριζοσπάστες ή "επαναστάτες" ηγέτες. Η μορφή οργάνωσης είναι που κάνει τις μάζες δίχως δύναμη, που τις εμποδίζει να κάνουν το συνδικάτο όργανο της βούλησής τους. Η επανάσταση θα νικήσει μόνο αν

καταστρέψει αυτή την οργάνωση, δηλ. μόνο αν μετασχηματίσει αυτή τη μορφή οργάνωσης σε τέτοιο βαθμό, που να γίνει κάτι εντελώς διαφορετικό. Το σοβιετικό σύστημα, που ανοικοδομείται από τα μέσα, έχει τη δύναμη να ξεριζώσει και να καταργήσει όχι μόνο την κρατική, αλλά και τη συνδικαλιστική γραφειοκρατία· σχηματίζει τα νέα πολιτικά όργανα που όχι μόνο θα αντικαταστήσουν το κοινοβούλιο, αλλά θα αποτελέσουν και τη βάση για τα νέα συνδικάτα. Στις διαμάχες των κομμάτων της Γερμανίας, η ιδέα ότι μια μορφή οργάνωσης μπορεί να είναι καθαυτή επαναστατική αποτελεί αντικείμενο χλευασμού, με τη αιτιολογία ότι αυτό που κάνει μια μορφή οργάνωσης επαναστατική είναι οι επαναστατικές αντιλήψεις των ανθρώπων, των μελών της. Αν όμως το βασικότερο περιεχόμενο της επανάστασης συνίσταται στο να πάρουν οι μάζες τις υποθέσεις τους —τη διεύθυνση της κοινωνίας και της οικονομίας— στα ίδια τους τα χέρια, τότε κάθε μορφή οργάνωσης που δεν επιτρέπει στις μάζες τα παραπάνω είναι αντεπαναστατική και επιζήμια, και πρέπει να αντικατασταθεί από μια μορφή που θα είναι επαναστατική, καθώς θα επιτρέπει στους εργάτες να καθορίζουν ενεργώς τα πάντα. Αυτό δε σημαίνει ότι μια τέτοια μορφή μπορεί να στηθεί και να προετοιμαστεί για χάρη ενός ακόμα απαθούς εργατικού δυναμικού, το οποίο θα την ενεργοποιήσει όταν αποκτήσει επαναστατικές ιδέες. Μόνο μέσα στη διαδικασία της επανάστασης μπορεί να δημιουργηθεί αυτή η νέα μορφή οργάνωσης, από εργάτες που αρχίζουν και δρουν επαναστατικά. Όμως η αναγνώριση του ρόλου που παίζουν οι σημερινές μορφές οργάνωσης καθορίζει τη θέση που οφείλουν να πάρουν οι κομμουνιστές ως προς τις απόπειρες που ήδη συμβαίνουν, και αποσκοπούν στο να αποδυναμώσουν ή και να κάνουν αυτές τις μορφές κομμάτια.

Στο [αναρχο]συνδικαλιστικό και ακόμα περισσότερο στο "βιομηχανικό" συνδικαλιστικό κίνημα έχει κάνει ήδη την εμφάνισή της μια τάση που προσπαθεί να ελαχιστοποιήσει τον γραφειοκρατικό μηχανισμό, και αναζητά τη δύναμή της στην ίδια τη δραστηριότητα των μαζών. Οι κομμουνιστές ως επί το πλείστον εξέφρασαν την υποστήριξή τους για αυτές τις οργανώσεις ενάντια στα κεντρικά συνδικάτα. Όσο υφίσταται ο καπιταλισμός αυτά τα νέα μορφώματα δε γίνεται να μαζικοποιηθούν —η σημασία του αμερικανικού IWW ανάγεται στις ειδικές συνθήκες της ύπαρξης ενός πολυάριθμου ανειδίκευτου προλεταριάτου κυρίως ξένης καταγωγής εκτός των παλιών οργανώσεων. Πλησιέστερο στο σοβιετικό σύστημα είναι μάλλον το κίνημα των *shop-committees* και των *shop-stewards*¹³ της Αγγλίας, στο οποίο δημιουργήθηκαν από την ίδια την πρακτική του αγώνα τα όργανα των μαζών ενάντια στη γραφειοκρατία. Οι Ενώσεις στη Γερμανία δημιουργήθηκαν συνειδητά κατά το σοβιετικό πρότυπο, όμως λόγω της στασιμότητας της επανάστασης είναι ακόμα ανίσχυρες. Κάθε νέο μόρφωμα αυτού του τύπου που αποδυναμώνει τις συγκεντρωτιστικές οργανώσεις και τη σταθερότητά τους, βγάζει ένα εμπόδιο από το δρόμο της επανάστασης και αποδυναμώνει την αντεπαναστατική εξουσία της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας. Από την άλλη, η ιδέα να κρατηθούν όλες οι αντιπολιτευτικές και επαναστατικές δυνάμεις εντός των παραδοσιακών οργανώσεων, έτσι ώστε να πάρουν τελικά ως πλειοψηφία την οργάνωση στα χέρια τους και να τη μετασχηματίσουν είναι αναμφίβολα δελεαστική. Όμως, πρώτον, πρόκειται για μια αυταπάτη —όπως και η συγγενική της ιδέα, η κατάκτηση του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος—, καθώς η γραφειοκρατία ξέρει καλά πώς να χειριστεί μια αντιπολίτευση πριν αυτή γίνει πολύ επικίνδυνη. Δεύτερον, η επανάσταση δε συμβαίνει σύμφωνα με ένα στρωτό πρόγραμμα. Οι στοιχειώδεις εξεγέρσεις παθιασμένων, δραστήριων ομάδων παίζουν έναν ιδιαίτερο ρόλο: είναι η δύναμη που πάει τα πράγματα μπροστά. Αν τώρα οι κομμουνιστές, οπορτουμιστικά επιδιώκοντας πρόσκαιρες επιτυχίες, εναντιωθούν σε τέτοιες απόπειρες, τασσόμενοι υπέρ των κεντρικών συνδικαλιστικών οργανώσεων, θα δυναμώσουν μια σειρά από εμπόδια, που αργότερα θα βρεθούν ξανά στο δρόμο μας, ακόμα ισχυρότερα.

Ο σχηματισμός από τους εργάτες των δικών τους οργάνων εξουσίας και δράσης, των σοβιέτ, συνεπάγεται την κατάλυση και διάλυση του κράτους. Το συνδικάτο ως μια

πολύ νεότερη, σύγχρονη, αυτοδημιούργητη μορφή οργάνωσης θα διατηρηθεί πολύ περισσότερο [από το κράτος], καθώς ριζώνει στη ζωντανή παράδοση εμπειρικών σχέσεων, και κατά συνέπεια, όταν αποκαθαρθεί από τις κρατικο-δημοκρατικές αυταπάτες, θα έχει μια θέση στην κοσμοαντίληψη του προλεταριάτου. Όπως τα συνδικάτα, ως προϊόντα της δημιουργικής του δραστηριότητας, προέκυψαν από το ίδιο το προλεταριάτο, έτσι και τα νέα μορφώματα πρέπει να ιδωθούν ως απόπειρες προσαρμογής στις εκάστοτε νέες συνθήκες. Ακολουθώντας τη διαδικασία της επανάστασης, νέες μορφές αγώνα και οργάνωσης θα δημιουργούνται και θα μετασχηματίζονται αδιάκοπα κατά το πρότυπο των σοβιέτ.

VI

Η θέση ότι στη Δυτική Ευρώπη η προλεταριακή επανάσταση μπορεί να παρομοιαστεί με μια συντεταγμένη πολιορκία του καπιταλιστικού οχυρού, κατά την οποία το προλεταριάτο συγκροτείται μέσω του κομμουνιστικού κόμματος σε έναν καλοοργανωμένο στρατό, και επιτίθεται στον εχθρό με αλληπάλληλες εφόδους, χρησιμοποιώντας τις πολυδοκιμασμένες μεθόδους του μέχρις ότου αυτός να εγκαταλείψει τη μάχη, ενώ παράλληλα κατακτά βήμα-βήμα τον έλεγχο στα εργοστάσια, είναι νεορεφορμιστική, και σε καμία περίπτωση δεν αντιστοιχεί στις συνθήκες αγώνα που υπάρχουν στις παλαιοκαπιταλιστικές χώρες. Μπορεί επαναστάσεις ή κατακτήσεις εξουσίας να καθούν· η αστική τάξη να ξανακερδίσει την εξουσία, οδηγώντας την οικονομία σε ακόμα απελπιστικότερη κατάσταση· ενδιάμεσες μορφές να κάνουν την εμφάνισή τους, που λόγω της ανίσχυρης φύσης τους να επιτείνουν το χάος. Η διαδικασία της επανάστασης συνίσταται καταρχήν σε μια διάλυση των παλιών συνθηκών που είναι απαραίτητες για κάθε κοινωνία, καθώς καθιστούν δυνατή τη συνολική κοινωνική διαδικασία της παραγωγής, και οι οποίες μέσω της μακράς ιστορικής πρακτικής έχουν αποκτήσει τη δύναμη αυθόρμητων ηθών και ηθικών νορμών (αίσθημα ευθύνης, φιλοπονία, πειθαρχία). Η κατάρρευση αυτών των συνθηκών συνοδεύει κατ' ανάγκη τη διάλυση του καπιταλισμού, ενώ ακόμα οι νέοι δεσμοί, που ανήκουν στην κομμουνιστική αναδιοργάνωση της εργασίας και της κοινωνίας —δεσμοί των οποίων την εμφάνιση έχουμε ήδη παρατηρήσει στη Ρωσία—, δεν είναι αρκετά ισχυροί. Γι' αυτό είναι αναπόφευκτη η ύπαρξη μιας μεταβατικής περιόδου κοινωνικού και πολιτικού χάους. Εκεί που το προλεταριάτο κατέκτησε γρήγορα την εξουσία ξέροντας πώς να την κρατήσει στα χέρια του, η μεταβατική περίοδος ήταν σύντομη και έδωσε γρήγορα τη θέση της στη θετική ανοικοδόμηση. Στη Δυτική Ευρώπη η διαδικασία καταστροφής θα κρατήσει περισσότερο. Στη Γερμανία η εργατική τάξη είναι διασπασμένη σε ομάδες που βρίσκονται σε διαφορετικά στάδια αυτής της διαδικασίας, και έτσι δε μπορούν να κατακτήσουν την ενότητα στη δράση. Τα συμπτώματα του τελευταίου επαναστατικού κινήματος δείχνουν ότι το κράτος της Γερμανίας, αλλά και γενικότερα η κεντρική Ευρώπη, βρίσκεται σε πορεία διάλυσης, καθώς οι λαϊκές μάζες κατακερματίζονται σε επιμέρους στρώματα ή κατά τις εκάστοτε περιοχές, και δρουν αυτόβουλα· εδώ καταφέρνουν να οπλιστούν και να κερδίσουν λιγότερο ή περισσότερο την πολιτική εξουσία· αλλού παραλύουν με απεργιακά κινήματα την αστική εξουσία, εκεί εγκαθιδρύουν μια αγροτική Δημοκρατία. Σε άλλες περιπτώσεις υποστηρίζουν το λευκό στρατό, ή με μια αγροτική εξέγερση κάνουν κομμάτια τα τελευταία φεουδαλικά κατάλοιπα —η καταστροφή των δυνάμεων [του παρελθόντος] πρέπει προφανώς να είναι πλήρης, πριν να μπορούμε να κάνουμε λόγο για πραγματική ανοικοδόμηση του κομμουνισμού. Καθήκον του κομμουνιστικού κόμματος δεν είναι να δασκαλεύει αυτή την διαδικασία ανατροπής, και να προσπαθεί μάταια να την κάνει να χωρέσει στο ζουρλομανδύα παραδοσιακών μορφών· απεναντίας, πρέπει παντού να υποστηρίζει τις δυνάμεις του προλεταριακού κινήματος, να διασυνδέει τις αυθόρμητες δράσεις, να συμβάλλει στο να συνειδητοποιή-

σουν ότι ανήκουν σε ένα ευρύτερο σύνολο, και έτσι να προετοιμάζει την ενοποίηση των μεμονωμένων δράσεων, θέτοντας με αυτόν τον τρόπο τον εαυτό του στην κορυφή του συνολικού κινήματος.

Η πρώτη φάση της διάλυσης του καπιταλισμού, όπως και η εμφάνισή του, παρατηρείται στις χώρες της Αντάντ, εκεί που η κυριαρχία του δεν έχει ακόμα υποστεί κλονισμούς, ως ασυγκράτητη μείωση της παραγωγής και της αξίας του νομίσματος, ως ραγδαία αύξηση των απεργιών και ως έντονη αποστροφή του προλεταριάτου προς την εργασία. Η δεύτερη φάση, η εποχή της αντεπανάστασης, δηλ. της πολιτικής κυριαρχίας της αστικής τάξης στην εποχή της επανάστασης, συνεπάγεται την ολική οικονομική κατάρρευση: αυτή μπορεί να παρατηρηθεί και να γίνει αντικείμενο μελέτης καλύτερα στη Γερμανία και την υπόλοιπη Ευρώπη. Αν εκεί εγκαθιδρυόταν αμέσως μετά την πολιτική ανατροπή ένα κομμουνιστικό σύστημα, θα υπήρχε τη δυνατότητα, παρά τη συνθήκη των Βερσαλλιών και του Σαιν Ζερμαίν, παρά την εξάντληση και τη φτώχεια, να ξεκινήσει η οργανωμένη ανοικοδόμηση. Όμως όσο η οργανωμένη ανοικοδόμηση είναι στα σχέδια των Ρένερ-Μπάουερ¹⁴, άλλο τόσο είναι και στα σχέδια των Έμπερτ-Νόσκε: αφήνουν το ελεύθερο στην αστική τάξη, και οι ίδιοι αναλαμβάνουν το καθήκον της καθυπόταξης του προλεταριάτου. Κάθε αστός, δηλ. κάθε καπιταλιστής, πράττει κατά τρόπο αντίστοιχο με τη φύση του ως αστού: καθένας τους έχει στο μυαλό του να βγάλει όσο περισσότερο κέρδος γίνεται, και να σώσει ό,τι μπορεί να σωθεί απ' την κατάρρευση. Βεβαίως στις εφημερίδες και τις διακηρύξεις γίνεται λόγος για την ανάγκη ανοικοδόμησης της οικονομικής ζωής μέσω της συντεταγμένης εργασίας, όμως αυτό απευθύνεται μόνο στους εργάτες, ούτως ώστε παρόλη την εξάντλησή τους, να εξωραϊστεί με ωραία λόγια η σκληρή πίεση της εντατικοποιημένης εργασίας. Στην πραγματικότητα κανείς αστός δε νοιάζεται για την οικονομική ανοικοδόμηση σαν γενικό λαϊκό συμφέρον, αλλά μόνο σαν προσωπικό κέρδος. Πρώτα, το εμπόριο ξαναγίνεται, όπως πριν πολλά χρόνια, το σπουδαιότερο μέσο πλουτισμού: η καταβύθιση της αξίας του νομίσματος δημιουργεί τη δυνατότητα να πωλούνται τα πάντα στο εξωτερικό — πρώτες ύλες, μέσα επιβίωσης, προϊόντα, μέσα παραγωγής — πράγματα δηλαδή απαραίτητα για την οικονομική ανοικοδόμηση αλλά και την ίδια την επιβίωση των μαζών. Πωλούνται ακόμα και τα ίδια τα εργοστάσια και οι ιδιοκτησίες. Η μαύρη αγορά κυριαρχεί σε όλα τα στρώματα της αστικής τάξης, υποβοηθούμενη από την αχαλίνωτη διαφθορά της γραφειοκρατίας. Έτσι, ό,τι απέμεινε από τις πολεμικές αποζημιώσεις στάλθηκε από τους "ηγέτες της παραγωγής" στο εξωτερικό. Παρόμοια, το κυνήγι του ιδιωτικού κέρδους κατάστρεψε την οικονομική ζωή λόγω της αδιαφορίας του προς το δημόσιο συμφέρον. Για να καταφέρουν να επιβάλλουν τη δουλειά-με-το-κομμάτι και την παράταση της εργάσιμης ημέρας και για να απαλλαγθούν από τα επαναστατικά στοιχεία, προχωρούσαν σε λοκ-άουτ, και στο κλείσιμο επιχειρήσεων, δίκως να νοιάζονται για το σταμάτημα της βιομηχανίας. Σε αυτό προστέθηκε η ανικανότητα της διεύθυνσης της γραφειοκρατίας στις κρατικές επιχειρήσεις, η οποία με το που έπαψε να υπάρχει κυβέρνηση αρκετά ισχυρή για να επιβάλλει τις εντολές της, μεταλλάχθηκε σε ολική αδράνεια. Ξαναμπήκε στο παιχνίδι η συρρίκνωση της παραγωγής, το παλιότερο μέτρο για την άνοδο των τιμών, που σε συνθήκες άνθησης του καπιταλισμού ήταν μη-εφαρμόσιμο εξαιτίας του ανταγωνισμού. Στο χρηματιστήριο ο καπιταλισμός φαίνεται να ανθεί ξανά, όμως τα υψηλά μερίσματα εξαντλούν την τελευταία ιδιοκτησία, και σπαταλούνται σε πολυτέλειες. Αυτό που παρατηρείται τον τελευταίο χρόνο στη Γερμανία δεν είναι κάτι έξω από το κανονικό, αλλά το αποτέλεσμα του γενικού χαρακτήρα της αστικής τάξης ως τάξης. Μοναδικός της στόχος ήταν και είναι το προσωπικό κέρδος. Σε κανονικές συνθήκες καπιταλισμού αυτό το κίνητρο κινεί την οικονομία, σε συνθήκες κατάρρευσης επιφέρει την ολική καταστροφή της οικονομίας. Αυτός είναι ο λόγος που και στις υπόλοιπες χώρες θα συμβούν τα ίδια: άπαξ και η πτώση της οικονομίας και του νομίσματος ξεπεράσουν ένα ορισμένο όριο, το αποτέλεσμα,

αν δοθεί το ελεύτερο στο κυνήγι του ιδιωτικού κέρδους —και αυτή είναι η σημασία της πολιτικής κυριαρχίας της αστικής τάξης υπό το προσωπείο ενός οποιουδήποτε μη-κομμουνιστικού κόμματος— θα είναι η ολική συντριβή της οικονομίας.

Οι δυσκολίες της ανοικοδόμησης που έχει να αντιμετωπίσει το δυτικοευρωπαϊκό προλεταριάτο υπό αυτές τις συνθήκες είναι απείρως μεγαλύτερες από ότι στη Ρωσία —η ισοπέδωση των βιομηχανικών παραγωγικών δυνάμεων από τους Κολτσάκ και Ντενίκιν ωχριά μπροστά τους. Το προλεταριάτο δε μπορεί να περιμένει μέχρις ότου να εγκαθιδρυθεί μια νέα πολιτική τάξη [*Ordnung*]. Η ανοικοδόμηση πρέπει να ξεκινά άμεσα, μέσα στην επαναστατική διαδικασία. Παντού όπου το προλεταριάτο κατακτά την εξουσία πρέπει να επιβάλλεται άμεσα μια νέα οργάνωση της παραγωγής, και να καταργείται η εξουσία της αστικής τάξης επί των υλικών όρων της ζωής. Ο εργοστασιακός έλεγχος μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την επίβλεψη της χρήσης των εργοστασιακών προϊόντων· όμως πρέπει να γίνει σαφές ότι δεν αρκεί για να αποτρέψει το αντικοινωνικό παραεμπόριο των αστών. Μόνο η ολική ένοπλη πολιτική εξουσία και η αποφασιστική εφαρμογή της μπορεί να επιτελέσει το παραπάνω. Όταν οι κερδοσκόποι ξεπουλούν τον κοινωνικό πλούτο δίχως να νοιάζονται για το κοινό συμφέρον, όταν η ένοπλη αντίδραση δολοφονεί στα τυφλά και καταστρέφει τα πάντα, η απάντηση του προλεταριάτου πρέπει να είναι ανηλεής επίθεση, αγώνας για την προστασία του κοινού συμφέροντος, της ζωής του λαού.

Οι δυσκολίες που παρουσιάζει η αναδιοργάνωση μιας ολότελα κατεστραμμένης κοινωνίας είναι τόσο μεγάλες, που φαίνονται αρχικά ανυπέρβλητες. Αυτό κάνει αδύνατη την εκ των προτέρων σύνταξη ενός προγράμματος. Όμως πρέπει να ξεπεραστούν, και το προλεταριάτο θα τις ξεπεράσει, με την απεριόριστη αυτοθυσία και προσφορά, την αστεϊρευτή ψυχική και πνευματική δύναμη, τα τεράστια αποθέματα ψυχικής και ηθικής ενέργειας που μπορεί να αφυπνίσει η επανάσταση στο αποκαμωμένο και βασανισμένο του σώμα.

Θα εξετάσουμε τώρα ακροθιγώς κάποιες από αυτές τις δυσκολίες. Το ζήτημα των τεχνικών στελεχών της βιομηχανίας δε θα παρουσιάσει παρά πρόσκαιρες δυσκολίες, παρόλο που αυτοί έχουν έναν εντελώς αστικό τρόπο σκέψης και θα εναντιωθούν εντονότατα στην προλεταριακή εξουσία· εντέλει θα συμμορφωθούν με αυτή. Η ενεργοποίηση της διανομής και της βιομηχανίας θα είναι πρώτα-πρώτα ζήτημα προσφοράς πρώτων υλών· και αυτό το ζήτημα είναι κομμάτι του ζητήματος των μέσων διαβίωσης. Τα μέσα διαβίωσης είναι το κεντρικό ζήτημα των δυτικοευρωπαϊκών επαναστάσεων, καθώς ήδη στον καπιταλισμό ο υψηλά βιομηχανοποιημένος πληθυσμός δε μπορεί να επιβιώσει δίχως εισαγωγές. Το ζήτημα αυτό συνδέεται άμεσα με το όλο αγροτικό ζήτημα. Κατά τη διάρκεια της επανάστασης, οι αρχές της κομμουνιστικής ρύθμισης της αγροτικής οικονομίας θα πρέπει να επηρεάσουν το χαρακτήρα των μέτρων που θα παρθούν ενάντια στο λιμό. Οι γαίες των γιούνκερς, τα μεγάλα αγροκτήματα πρέπει να απαλλοτριωθούν και να καλλιεργηθούν συλλογικά· οι μικροκαλλιεργητές, απελευθερωμένοι από κάθε καπιταλιστική εκμετάλλευση, και υποβοηθούμενοι από το κράτος και τις κοοπερατίβες, θα οδηγηθούν προς την εντατική καλλιέργεια· η μεσαία αγροτιά, η οποία για παράδειγμα στη Δυτική και νοτιοΔυτική Γερμανία κατέχει το ήμισυ της γης, διακατέχεται από έναν έντονα ατομικιστικό, αντικομμουνιστικό τρόπο σκέψης, όμως επειδή ακόμα βρίσκεται σε μια ακλόνητη οικονομική θέση, δε γίνεται να απαλλοτριωθεί. Θα εισαχθεί στον κύκλο της συνολικής παγκόσμιας οικονομίας μέσα από τη ρύθμιση της ανταλλαγής των προϊόντων και την προώθηση της παραγωγικότητας —πρώτος ο κομμουνισμός εισάγει στην αγροτική οικονομία την ανάπτυξη της υψηλής παραγωγικότητας και την κατάργηση της ατομικής οικονομίας, που εισήγαγε ο καπιταλισμός στη βιομηχανία. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι οι εργάτες πρέπει να θεωρούν τους αγροκτήμονες ως εχθρική τάξη, τους εργάτες γης και τους μικροκαλλιεργητές ως συμμάχους στην επανάσταση, ενώ δεν έ-

χουν λόγο να κάνουν εχθρό τους τη μεσαία αγροτιά, ακόμα κι αν αυτή είναι εξαρχής εχθρικά διακεείμενη απέναντί τους. Τούτο σημαίνει ότι για όσο καιρό δεν έχει ρυθμιστεί η ανταλλαγή αγαθών —στον αρχικό χαστικό καιρό—, η επίταξη μέσω διαβίωσης από αυτά τα στρώματα αγρών μόνο ως μέτρο έκτακτης ανάγκης μπορεί να εφαρμοστεί, για να εξισορροπηθεί η πείνα σε πόλη και ύπαιθρο. Ο λιμός θα καταπολεμηθεί κυρίως μέσω της εισαγωγής αγαθών από το εξωτερικό. Η σοβιετική Ρωσία, συνεισφέροντας από τα πλούσια αποθέματά της σε μέσα διαβίωσης και πρώτες ύλες θα είναι ο σωτήρας και ο τροφοδότης της δυτικοευρωπαϊκής επανάστασης. Γι' αυτό η διατήρηση και η υπεράσπιση της σοβιετικής Ρωσίας είναι ζήτημα ζωής και θανάτου για την εργατική τάξη της Δυτικής Ευρώπης.

Η ανοικοδόμηση της οικονομίας, όσο απίστευτα δύσκολο έργο κι αν αποδειχθεί, δε θα είναι το πρώτο πρόβλημα που θα κληθεί να λύσει το κομμουνιστικό κόμμα. Αυτό θα λυθεί από το ξεδίπλωμα των πνευματικών και ηθικών δυνάμεων των προλεταριακών μαζών. Το πρώτο καθήκον του κομμουνιστικού κόμματος είναι η αφύπνιση και ισχυροποίηση αυτών των δυνάμεων. Πρέπει να ξεριζώσει όλες τις παραδοσιακές ιδέες που κάνουν το προλεταριάτο να νιώθει φόβο και αβεβαιότητα. Να αντιπαρατίθεται σε κάθε ψευδαίσθηση περί ευκολότερου δρόμου, που κρατά τους εργάτες μακριά από ριζοσπαστικότερα μέτρα, και να εναντιώνεται ενεργά σε κάθε τάση που θέλει να μείνει στα μισά του δρόμου ή να προχωρήσει σε συμβιβασμούς. Και τέτοιες τάσεις υπάρχουν ακόμα πολλές.

VII

Η μετάβαση από τον καπιταλισμό στον κομμουνισμό, εκτός από κάποια γενικά χαρακτηριστικά, δε συντελείται σύμφωνα με μια απλή αλληλουχία από βήματα: κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας, εισαγωγή του συμβουλιακού συστήματος, κατάργηση της ιδιωτικής οικονομίας. Αυτό θα ήταν εφικτό μόνο αν μπορούσαμε να χτίσουμε τρόπον τινα στο κενό. Όμως οι μορφές παραγωγής και οργάνωσης που έχουν αναπτυχθεί από τον καπιταλισμό ριζώνουν βαθιά στη συνείδηση των μαζών. Η δυνατότητα ανατροπής τους παρουσιάζεται μόνο κατά τη διαδικασία της πολιτικής και οικονομικής επανάστασης. Από τις μορφές παραγωγής έχουμε αναφερθεί ήδη στις αγροτικές μορφές, οι οποίες εξελίσσονται με το δικό τους ιδιαίτερο τρόπο. Από την εργατική τάξη έχουν αναπτυχθεί στον καπιταλισμό μορφές οργάνωσης —με μικρές διαφοροποιήσεις από χώρα σε χώρα—, οι οποίες έχουν αποκτήσει τη δική τους δύναμη και δε γίνεται να καταργηθούν αυτοστιγμεί, που θα παίξουν σημαντικό ρόλο στην πορεία της επανάστασης.

Τούτο ισχύει πρώτα-πρώτα για τα πολιτικά κόμματα. Ο ρόλος της σοσιαλδημοκρατίας στη σημερινή κρίση του καπιταλισμού είναι αρκετά γνωστός, όμως στην κεντρική Ευρώπη έχει σχεδόν φτάσει στο τέλος του.¹⁵ Ακόμα και τα ριζοσπαστικότερα κομμάτια της (όπως το USPD στη Γερμανία), όχι μόνο επιδρούν αποκλειστικώς βλαπτικά, διασπώντας το προλεταριάτο, αλλά ακόμη, κυρίως μέσω των σοσιαλδημοκρατικών τους ιδεών —κυριαρχία των πολιτικών ηγετών, που με τις πράξεις και τις διαπραγματεύσεις τους ορίζουν τη μοίρα του λαού— ξανά και ξανά προκαλούν τη σύγχυση στις μάζες και τις αποτρέπουν από τη δράση. Και όταν ένα κομμουνιστικό κόμμα συγκροτείται σε κοινοβουλευτικό κόμμα, που αντί για την ταξική, θέλει να πραγματώσει τη δικτατορία του κόμματος, δηλ. της κομματικής ηγεσίας, τότε γίνεται και αυτό εμπόδιο. Η στάση του Κομμουνιστικού Κόμματος Γερμανίας [KPD] κατά το επαναστατικό κίνημα του Μαρτίου, όταν διακηρύττει ότι καθώς το προλεταριάτο δεν είναι ακόμα ώριμο για τη δικτατορία, το κόμμα πρέπει, σε περίπτωση που εγκαθιδρυθεί μια "καθαρά σοσιαλιστική κυβέρνηση", να δράσει ως "νομιμόφρονη αντιπολίτευση", και άρα με άλλα λόγια να αποτρέψει το

προλεταριάτο από το να διεξάγει μια δριμεία, επαναστατική πάλη ενάντια σε μια τέτοιου τύπου κυβέρνηση, έχει δεχτεί από διάφορες πλευρές ήδη κριτική^b.

Κατά την πορεία της επανάστασης, μπορεί ως μεταβατική μορφή να εμφανιστεί μια κυβέρνηση σοσιαλιστών ηγετών· θα αποτελεί έκφραση του πρόσκαιρου συσχετισμού ανάμεσα σε επαναστατικές και αστικές δυνάμεις, και θα έχει την τάση, να σταθεροποιεί και διαιωνίζει ως αποτέλεσμα της επανάστασης αυτόν τον πρόσκαιρο συσχετισμό ανάμεσα στην καταστροφή του παλιού και τον σχηματισμό του νέου. Θα ήταν κάτι σαν μια ριζοσπαστικότερη επανέκδοση της κυβέρνησης Έμπερτ-Χάασε-Ντίτμαν¹⁶. Το τι θα είχαμε να περιμένουμε από μια τέτοια κυβέρνηση προκύπτει από τη βάση της: μια φαινομενική ισορροπία εχθρικών τάξεων, που όμως λόγω της πίεσης της αστικής τάξης, θα αποτελεί ένα μίγμα κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και ενός είδους συμβουλιακού συστήματος για τους εργάτες. Κοινωνικοποίηση, περιορισμένη λόγω του βέτο που θα μπορεί να ασκεί το κεφάλαιο της Αντάντ, στην οποία θα συνεχίσει να υπάρχει καπιταλιστικό κέρδος. Μάταιες προσπάθειες να μπει φρένο στην οξεία ταξική σύγκρουση. Αυτοί που εξαπατώνται από μια τέτοια κυβέρνηση θα είναι οι εργάτες. Μια τέτοια κυβέρνηση όχι μόνο δε θα κάνει τίποτα για την ανοικοδόμηση, αλλά ούτε καν θα μπει στον κόπο να το προσπαθήσει. Μοναδικός της στόχος θα είναι να μπλοκάρει την επανάσταση στα μισά του δρόμου. Είναι άμεσα αντεπαναστατική, καθώς αποτελεί μια προσπάθεια να αποτραπεί αφενός η περαιτέρω κατάρρευση του καπιταλισμού, και αφετέρου η πλήρης ανάπτυξη της πολιτικής εξουσίας του προλεταριάτου. Οι κομμουνιστές δεν έχουν άλλο δρόμο από το να παλέψουν με τον πιο αδυσώπητο τρόπο ενάντια σε μια τέτοια κυβέρνηση.

Όπως στη Γερμανία η ηγετική οργάνωση του προλεταριάτου ήταν η σοσιαλδημοκρατία, έτσι και στην Αγγλία το συνδικαλιστικό κίνημα έχοντας μια ιστορία σχεδόν εκατό χρόνων έχει ριζώσει βαθιά στην εργατική τάξη. Εκεί, εδώ και καιρό το ιδανικό των νεαρών ριζοσπαστών ηγετών των συνδικάτων —ο Ρόμπερτ Σμάιλι είναι ένα τυπικό παράδειγμα—, είναι η κυριαρχία της εργατικής τάξης στην κοινωνία δια της οργάνωσης των συνδικάτων. Οι επαναστάτες συνδικαλιστές και οι υπέρμαχοι της ΙVWV στην Αμερική —αν και έχουν συνδεθεί στενά με την 3^η Διεθνή— σκέφτονται τη μελλοντική κυριαρχία του προλεταριάτου κατά κύριο λόγο με αυτόν τον τρόπο. Οι ριζοσπάστες συνδικαλιστές θεωρούν το σοβιετικό σύστημα όχι ως την καθαρότερη μορφή προλεταριακής δικτατορίας, αλλά ως μια κυβέρνηση πολιτικών και διανοούμενων, που στηρίζεται σε μια βάση από εργατικές οργανώσεις. Για αυτούς, το συνδικαλιστικό κίνημα είναι η φυσική, αυτοδημιούργητη ταξική οργάνωση του προλεταριάτου που αυτοκυβερνάται, η οποία πρέπει να πάρει στα χέρια του ολόκληρη τη διαδικασία της εργασίας. Πρόκειται για το παλιό ιδανικό της "βιομηχανικής δημοκρατίας": το συνδικάτο γίνεται κύριος του εργοστασίου, και το κοινό όργανο, το συνέδριο συνδικάτων, αναλαμβάνει τη λειτουργία της διεύθυνσης και διαχείρισης της συνολικής οικονομικής διαδικασίας. Και το παλιό αστικό κοινοβούλιο των κομμάτων αντικαθίσταται από ένα πραγματικό "κοινοβούλιο της εργασίας". Σε αυτούς τους κύκλους εκφράζονται συχνά ενδοιασμοί ως προς την μονόπλευρη και "άδικη" ταξική δικτατορία, την οποία θεωρούν ως πλήγμα για τη δημοκρατία· η εργασία πρέπει να εξουσιάζει, όμως οι άλλοι δεν πρέπει να είναι χωρίς δικαιώματα. Συνεπώς, πλάι στο κοινοβούλιο της εργασίας, που θα διαχειρίζεται τη βάση της ζωής, την εργασία, μπορεί να συγκροτηθεί ένα δεύτερο σώμα μέσω γενικών εκλογών, που θα ασκεί την επιρροή του στα δημόσια, πολιτισμικά, και γενικά πολιτικά ζητήματα.

Αυτή η θεώρηση μιας κυβέρνησης συνδικάτων δε πρέπει να συγχέεται με τον "εργατισμό"¹⁷, την πολιτική του κόμματος των Εργατικών, που βρίσκεται τώρα υπό την ηγε-

^b Δες για παράδειγμα τη λεπτομερή κριτική του σύντροφου Koloszvary που δημοσιεύτηκε στη βδομαδιατική εφημερίδα "Κομμουνισμός" της Βιέννης.

σία συνδικαλιστών. Αυτή η πολιτική συνίσταται σε μια διείσδυση των συνδικάτων στο κόμμα των Εργατικών, με σκοπό να φτιάξουν ένα εργατικό κόμμα στην ίδια βάση με τα υπόλοιπα κόμματα, και να γίνουν κυβέρνηση. Αυτό το κόμμα είναι εξ ολοκλήρου αστικό, ανάμεσα στον Χέντερσον και τον Έμπερτ δεν υπάρχουν και τόσες διαφορές. Προσφέρει στην αγγλική αστική τάξη τη δυνατότητα —εφόσον πιεστεί από τα κάτω και νιώσει απειλή— να συνεχίσει την πολιτική της σε ευρύτερες βάσεις· θα κρατήσει ανίσχυρους τους εργάτες και θα τους εξαπατήσει, ούτως ώστε οι ηγέτες του να μπουν στο κοινοβούλιο. Η κυβέρνηση ενός εργατικού κόμματος —που φαινόταν προ των πυλών πριν ένα χρόνο λόγω των επαναστατικών διαθέσεων των μαζών, όμως έχει πια απομακρύνει καθώς οι ηγέτες κατέστειλαν το ριζοσπαστικό ρεύμα— θα ήταν, παρόμοια με την κυβέρνηση του Έμπερτ στη Γερμανία, μια κυβέρνηση υπέρ της αστικής τάξης. Όμως μένει να δειχθεί αν η διορατική, ευφυής αστική τάξη θα αναλάβει η ίδια το έργο της εξαπάτησης και καταστολής των μαζών ή αν θα το αναθέσει στους εργατοπατέρες.

Μια καθαρή κυβέρνηση συνδικάτων, όπως τη σκέφτονται οι ριζοσπάστες, είναι αντίθετη από την πολιτική του εργατικού κόμματος, από αυτόν τον "εργατισμό", όπως η επανάσταση είναι αντίθετη από τη μεταρρύθμιση. Μόνο με μια επανάσταση στις πολιτικές σχέσεις —βίαιη ή κατά το παλιό αγγλικό μοντέλο— θα μπορούσε μια τέτοια κυβέρνηση να γίνει πραγματικότητα· όμως στη συνείδηση των πλατιών μαζών επανάσταση σημαίνει κατάκτηση της εξουσίας από το προλεταριάτο. Όμως ακόμα κι έτσι είναι κάτι εντελώς διαφορετικό από το στόχο του κομμουνισμού. Βασίζεται σε μια περιορισμένη ιδεολογία που αναπτύσσεται από τη συνδικαλιστική πάλη, η οποία δεν εναντιώνεται ενάντια στο παγκόσμιο κεφάλαιο ως ολότητα, σε όλες τις περιπλεγμένες του μορφές, ως χρηματιστικό, τραπεζικό, αγροτικό, αποικιακό κεφάλαιο, παρά μόνο ως βιομηχανικό κεφάλαιο. Βασίζεται στη μαρξιστική οικονομία, όπως αυτή διαβάζεται σήμερα από τους Άγγλους εργάτες: γίνεται λόγος για την παραγωγή σαν μηχανισμό εκμετάλλευσης, κι όχι για τις βαθιές μαρξιστικές θεωρήσεις που αφορούν στην κοινωνία, τον ιστορικό υλισμό. Γνωρίζει ότι η εργασία αποτελεί το θεμέλιο του κόσμου, και θέλει επομένως η εργασία να γίνει κυρίαρχος του κόσμου· δε μπορεί να δει πώς όλα τα αφηρημένα πεδία της πολιτικής και πνευματικής ζωής καθορίζονται από τον τρόπο παραγωγής, και γι' αυτό τείνει να τα αφήσει στα χέρια των αστών διανοούμενων, μόλις αυτοί αναγνωρίσουν την πρωτοκαθεδρία της εργασίας. Στην πραγματικότητα μια τέτοια εργατική κυβέρνηση θα ήταν κυβέρνηση της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας, μαζί με ένα ριζοσπαστικό κομμάτι της κρατικής, το οποίο θα έχει στη βάση της αρμοδιότητάς του την ευθύνη για τα ειδικά πεδία της κουλτούρας, της πολιτικής κλπ. Το οικονομικό του πρόγραμμα κατά πάσα πιθανότητα δε θα συμπίπτει με την κομμουνιστική απαλλοτρίωση, αλλά θα είναι μια απαλλοτρίωση που θα κατευθύνεται στο μεγάλο κεφάλαιο, τους τοκογλύφους, το τραπεζικό κεφάλαιο και την έγγαιο πρόσοδο, δείχνοντας όμως επιείκεια στο "έντιμο" κέρδος του μικροεπιχειρηματία, που τώρα τσακίζεται και εξουσιάζεται από το μεγάλο κεφάλαιο. Ένα ακόμα ερώτημα είναι το αν ως προς το αποικιακό ζήτημα, αυτή τη φλέβα ζωής της άρχουσας τάξης της Αγγλίας, παίρνουν θέση υπέρ της πλήρους ελευθερίας για την Ινδία, θέση που ανήκει κατά τρόπο ουσιώδη στο κομμουνιστικό πρόγραμμα.

Δε μπορούμε να προβλέψουμε με ποιον τρόπο, σε ποιο βαθμό, και με πόση καθαρότητα θα πραγματωθεί μια τέτοια πολιτική μορφή· μπορούμε να αναγνωρίσουμε μόνο τις γενικές δυνάμεις και τάσεις, τους αφηρημένους τύπους, όμως όχι και τις διάφορες συγκεκριμένες μορφές και μείγματα μέσω των οποίων θα γίνει πραγματικότητα. Η αγγλική αστική τάξη ήξερε ανέκαθεν την τέχνη να συγκρατεί τις μάζες μακριά από επαναστατικούς σκοπούς, δίνοντάς τες επιμέρους παραχωρήσεις την κατάλληλη στιγμή. Το αν θα ακολουθήσει και στο μέλλον αυτή την τακτική θα εξαρτηθεί κυρίως από το μέγεθος της οικονομικής κρίσης. Αν μέσα σε ανεξέλεγκτες εξεγέρσεις στη βιομηχανία η συνδικαλιστική πειθαρχία συντριφτεί από τα κάτω, και ταυτόχρονα ο κομμουνισμός

αρχίσει να εισχωρεί στις μάζες, τότε ριζοσπάστες και ρεφορμιστές συνδικαλιστές θα τα βρουν μεταξύ τους· αν πάλι ο αγώνας ξεσπάσει ενάντια στην παλιά ρεφορμιστική ηγεσία, τότε ριζοσπάστες συνδικαλιστές και κομμουνιστές θα παλέψουν μαζί.

Αυτές οι τάσεις δεν είναι περιορισμένες στην Αγγλία. Σε όλες τις χώρες τα συνδικάτα είναι οι ισχυρότερες εργατικές οργανώσεις· όταν σε μια σύγκρουση ανατρέπεται η παλιά εξουσία, είναι φυσικό ότι την εξουσία την κατακτά η δύναμη που έχει οργανωθεί καλύτερα και ασκεί τη μεγαλύτερη επιρροή. Το Νοέμβριο του 1918 στη Γερμανία οι κεντρικές επιτροπές των συνδικάτων συγκρότησαν την αντεπαναστατική φρουρά του Έμπερτ· στην πρόσφατη κρίση του Μαρτίου κατέβηκαν στην πολιτική σκηνή, επιδιώκοντας να ασκήσουν άμεσα την επιρροή τους στη σύνθεση της κυβέρνησης. Μόνος σκοπός όταν υποστήριζαν την κυβέρνηση του Έμπερτ ήταν να εξαπατήσουν το προλεταριάτο με το ψέμα της "κυβέρνησης υπό τον έλεγχο των εργατικών οργανώσεων". Όμως από ότι φαίνεται υπάρχει και στη Γερμανία η ίδια τάση με την Αγγλία. Ακόμα κι αν οι Λεγκιέν¹⁸ και Μπάουερ αποδειχθούν υπερβολικά αντεπαναστάτες, τη θέση τους θα πάρουν νέοι ριζοσπάστες συνδικαλιστές της τάσης του USPD —τον τελευταίο χρόνο οι Ανεξάρτητοι υπό τον Ντίτμαν κατέκτησαν την ηγεσία στις μεγάλες συνδικαλιστικές ενώσεις των μεταλλεργατών. Σε περίπτωση που ένα επαναστατικό κίνημα ανατρέψει την κυβέρνηση του Έμπερτ, το δίχως άλλο, αυτή η καλά οργανωμένη δύναμη των 7 εκατομμυρίων μελών θα βρίσκεται εκεί —στο πλάι ή εναντίον του KPD— για να κατακτήσει την πολιτική εξουσία.

Μια τέτοια "κυβέρνηση της εργατικής τάξης" δυνάμει των συνδικάτων δε γίνεται να έχει σταθερότητα· αν και ενδεχομένως να ήταν δυνατό να επιβιώσει σε μια μακρά διαδικασία οικονομικής αποσάρθρωσης, σε μια οξεία επανάσταση μόνο ως μεταβατική κατάσταση μπορεί να υπάρξει. Το πρόγραμμά της, όπως το σκιαγραφήσαμε παραπάνω, δεν μπορεί να είναι ριζοσπαστικό. Ένα τέτοιο ρεύμα, που σε αντίθεση με τον κομμουνισμό, θα λάβει μια σειρά μέτρα, όχι με συνείδηση της μεταβατικής τους φύσης, προς την κατεύθυνση της κομμουνιστικής οργάνωσης, αλλά εν είδει οριστικού προγράμματος, αναγκαστικά θα έρθει σε αντίθεση, και τέλος σε σύγκρουση με τις μάζες. Πρώτον, δε θα έχει εξουδετερώσει πλήρως τα αστικά στοιχεία, παρά θα έχει αφήσει στα χέρια τους σημαντικές θέσεις εξουσίας στη γραφειοκρατία και ίσως στο κοινοβούλιο, από τις οποίες θέσεις θα συνεχίσουν την ταξική πάλη. Η αστική τάξη θα επιδιώξει να ισχυροποιήσει αυτές τις θέσεις εξουσίας, ενώ το προλεταριάτο, επειδή θα είναι αδύνατο όπως έχουν τα πράγματα να εξουδετερώσει την εχθρική τάξη, θα επιδιώξει να εγκαθιδρύσει ένα καθαρό σοβιετικό σύστημα ως όργανο της δικτατορίας του· αυτή η πάλη ανάμεσα σε δυο ισχυρούς αντιπάλους θα κάνει ανέφικτη την οικονομική ανοικοδόμηση^c. Δεύτερον, μια τέτοια κυβέρνηση δε μπορεί να λύσει τα προβλήματα που τίθενται από την κοινωνία. Αυτά μπορεί να τα λύσει μονάχα η πρωτοβουλία και η δραστηριότητα των ίδιων των προλεταριακών μαζών, κεντρισμένων από εκείνον τον απεριόριστο ενθουσιασμό και το πνεύμα αυτοθυσίας, όπως μόνο ο κομμουνισμός, με την προοπτική του της πλήρους ελευθερίας και της ύψιστης πνευματικής και ηθικής εξύψωσης, μπορεί να εγείρει. Αυτή η τάση, που αν και θέλει να καταργήσει την υλική φτώχεια και εκμετάλλευση, αφήνει συνειδητά άθικτη την αστική υπερδομή, και δε δοκιμάζει να επαναστατικοποιήσει την ιδεολογία του προλεταριάτου, δεν είναι σε θέση να ενεργοποιήσει την ισχυρή ενέργεια των μαζών· όμως γι' αυτό είναι ανίκανη να λύσει και το υλικό πρόβλημα, την οικονομική ανοικοδόμηση, και να ξεπεράσει το χάος.

^c Η έλλειψη εμφανών κατασταλτικών μέσων εξουσίας της αστικής τάξης στην Αγγλία ενίοτε εγείρει τη ψευδαίσθηση, ότι δεν είναι ανάγκη να συμβεί μια βίαιη επανάσταση και ότι αρκεί η ειρηνική ανοικοδόμηση από τα κάτω (όπως στο κίνημα των συντεχνιών και τις επιτροπές βάσης). Το σίγουρο είναι ότι το ισχυρότερο όπλο τη αγγλικής αστικής τάξης δεν είναι η βία, αλλά η εξαπάτηση· όμως αν χρειαστεί, αυτή η τάξη, που έχει κυριαρχήσει σε ολόκληρο τον κόσμο, θα χρησιμοποιήσει ακόμα ισχυρότερα μέσα.

Μια κυβέρνηση συνδικάτων θα επιδιώξει να σταθεροποιήσει και να παγιώσει την πρόσκαιρη έκβαση της επαναστατικής διαδικασίας, παρόμοια με την "καθαρά σοσιαλιστική" κυβέρνηση —με μόνη διαφορά ότι αυτή αντιστοιχεί σε ένα μεταγενέστερο στάδιο της όλης εξέλιξης: όταν η επικυριαρχία της αστικής τάξης θα έχει γίνει συντρίμμα· όταν θα είναι αδύνατο να διατηρηθεί ολόκληρο το καπιταλιστικό κέρδος, αλλά μόνο η λιγότερο δυσάρεστη, η μικροκαπιταλιστική μορφή του· όταν τέλος θα μπει μπροστά όχι η καπιταλιστική, αλλά η σοσιαλιστική ανοικοδόμηση, αν και με ανεπαρκή μέσα. Η κυβέρνηση των συνδικάτων έχει συνεπώς το νόημα του τελευταίου καταφυγίου της αστικής τάξης. Όταν η αστική τάξη δε θα μπορεί να κρατηθεί στη γραμμή Σάιντεμαν-Χέντερσον-Ρενοντέλ, θα οπισθοχωρήσει στη γραμμή Σμάιλι-Ντίσμαν-Μέρχαιμ¹⁹. Όταν δε θα μπορεί να εξαπατά άλλο το προλεταριάτο με τη συμμετοχή "εργατών" σε μια αστική ή σοσιαλιστική κυβέρνηση, θα επιχειρήσει να κρατήσει το προλεταριάτο μακριά από ριζοσπαστικούς στόχους χρησιμοποιώντας μια "κυβέρνηση εργατικών οργανώσεων", με σκοπό να διατηρήσει εν μέρει την προνομιακή της θέση. Ο χαρακτήρας μιας τέτοιας κυβέρνησης είναι αντεπαναστατικός, καθώς επιδίωξή της θα είναι να συγκερατήσει την αναγκαία ανάπτυξη της επανάστασης προς την ολοσχερή καταστροφή του αστικού κόσμου και τον πλήρη κομμουνισμό. Για την ώρα ο αγώνας για τον κομμουνισμό δίνεται παράλληλα με τους ριζοσπάστες συνδικαλιστές· όμως θα ήταν λάθος τακτικής να μην υπογραμμίσουμε τις αντιθέσεις μας με αυτούς, ως προς τις αρχές και το στόχο. Αυτές οι παρατηρήσεις αφορούν και στη συμπεριφορά που πρέπει να έχουν οι κομμουνιστές απέναντι στις σημερινές συνδικαλιστικές ενώσεις· ό,τι συμβάλλει στην αύξηση της δύναμης και της ενότητας των υφιστάμενων συνδικαλιστικών ενώσεων, αυξάνει και τη δύναμη με την οποία στο μέλλον θα σταθούν εμπόδιο στην ανάπτυξη της επανάστασης. Ο κομμουνισμός, διεξάγοντας μια δριμεία πάλη αρχών ενάντια σε αυτή την πολιτική μεταβατική μορφή, εκπροσωπεί τις ζωντανές, επαναστατικές τάσεις στο προλεταριάτο. Η ίδια επαναστατική πράξη του προλεταριάτου, που συντρίβοντας τον αστικό μηχανισμό εξουσίας ανοίγει το δρόμο για την κυριαρχία της εργατικής γραφειοκρατίας, ωθεί ταυτόχρονα τις μάζες προς τη δημιουργία των δικών τους οργάνων, των συμβουλίων, τα οποία υποσκάπτουν άμεσα τα ίδια τα θεμέλια του γραφειοκρατικού μηχανισμού των συνδικάτων. Η ανοικοδόμηση του σοβιετικού συστήματος είναι ταυτόχρονα αγώνας του προλεταριάτου για την αντικατάσταση της ατελούς μορφής της δικτατορίας με την τέλεια. Όμως λόγω της ακατάπαυστης, εντατικής εργασίας που θα απαιτεί η ανοικοδόμηση της οικονομίας, η γραφειοκρατία των ηγετών θα συνεχίσει να έχει για πολύ καιρό μια μεγάλη δύναμη· μόνο με αργούς ρυθμούς οι μάζες θα αποκτήσουν τη δύναμη που χρειάζεται για να τη ξεφορτωθούν. Αυτές οι διαφορετικές μορφές και φάσης της όλης ανάπτυξης δε διαδέχονται η μια την άλλη με εκείνον τον αφηρημένα-κανονικό τρόπο, με τον οποίο θα τις βάζαμε σε μια λογική σειρά ως εκφράσεις των διαφορετικών βαθμών ωριμότητας της όλης εξέλιξης, αλλά διαδραματίζονται παράλληλα, αναμειγνύονται, διασταυρώνονται σαν ένα χάος από τάσεις που συμπληρώνουν, αντιμάχονται, διαλύουν η μια την άλλη· μέσα από αυτή την πάλη αναπτύσσεται στο σύνολό της η επανάσταση. "Οι προλεταριακές επαναστάσεις", έχει ήδη πει ο Μαρξ, "ασκούν αδιάκοπα κριτική στον ίδιο τους τον εαυτό, διακόπτουν συνεχώς την ίδια τους την πορεία, επιστρέφουν σε εκείνο που φαινομενικά είχε ολοκληρωθεί για να το ξαναρχίσουν από την αρχή, περιγελάνε με ωμή ακρίβεια τις μισοτελειωμένες δουλειές, τις αδυναμίες και τις ελλειψότητες των πρώτων τους προσπαθειών, φαίνονται να ξαπλώνουν χάρη τον αντίπαλό τους μόνο και μόνο για να του δώσουν την ευκαιρία να αντλήσει καινούργιες δυνάμεις από τη γη και να ορθωθεί ξανά πιο γιγάντιος μπροστά τους..."²⁰. Οι δυνάμεις αυτές, που ξεπηδούν από το ίδιο το προλεταριάτο ως έκφραση της ανεπαρκούς του ισχύος, πρέπει να ξεπεραστούν κατά τη διαδικασία ανάπτυξης αυτής της ισχύος —μια διαδικασία γεμάτη αντιφάσεις, καταστροφές, αγώνες. Εν αρχή ην η πράξις. Όμως η πράξη δεν αποτελεί παρά μόνο την

αρχή. Η ανατροπή της εξουσίας δεν απαιτεί παρά τη στιγμή μιας ενιαίας βούλησης, όμως μονάχα μέσω της διαρκούς ενότητας —που μόνο οι ξεκαθαρισμένες αντιλήψεις καθιστούν εφικτή— μπορεί η νίκη να διατηρηθεί. Αλλιώς έρχεται η οπισθοχώρηση, που δε σημαίνει καθόλου την επιστροφή των παλιών κυρίαρχων, αλλά τον ερχομό μιας νέας εξουσίας, με νέες μορφές, νέα πρόσωπα και νέες αυταπάτες. Κάθε νέα φάση της επανάστασης φέρνει στην επιφάνεια ένα νέο στρώμα φρέσκων ηγετών ως εκπροσώπων καθορισμένων μορφών οργάνωσης, των οποίων το ξεπέραςμα πραγματώνει ένα υψηλότερο στάδιο της αυτοχειραφέτησης του προλεταριάτου. Η ισχύς του προλεταριάτου δεν είναι μονάχα η ενεργητική ισχύς της στιγμιαίας βίαιης πράξης, που ρίχνει τον εχθρό στο έδαφος, αλλά και η πνευματική ισχύς, που ξεπερνά την πνευματική εξάρτηση από το παλιό, και έτσι γνωρίζει πώς να κρατήσει γερά στα χέρια της ό,τι έχει κατακτηθεί κατά την έφοδο. Η ανάπτυξη αυτής της ισχύος, κατά την άμπωτη και την πλημμυρίδα της επανάστασης, είναι η ανάπτυξη της προλεταριακής ελευθερίας.

VIII

Την ώρα που στη Δυτική Ευρώπη ο καπιταλισμός καταρρέει συνεχώς, στη Ρωσία, μέσα σε απίστευτες δυσκολίες, η παραγωγή ανοικοδομείται σε νέες βάσεις. Η κυριαρχία του κομμουνισμού δε σημαίνει ότι η παραγωγή οργανώνεται τελείως κομμουνιστικά —αυτό μόνο μετά από μια μακρά διαδικασία ανάπτυξης θα γίνει εφικτό— αλλά ότι η εργατική τάξη αναπτύσσει συνειδητά την παραγωγή προς την κατεύθυνση του κομμουνισμού^d. Αυτή η ανάπτυξη ανά πάσα στιγμή δε μπορεί να πάει παραπέρα από όσο επιτρέπουν οι υφιστάμενες τεχνικές και κοινωνικές βάσεις. Εμφανίζονται συνεπώς μεταβατικές μορφές, οι οποίες περιέχουν υπολείμματα του παλιού αστικού κόσμου. Αν κρίνουμε από αυτό που είναι γνωστό για τις ρωσικές συνθήκες εδώ στη Δυτική Ευρώπη, αυτά τα υπολείμματα έχουν εμφανιστεί και εκεί.

Η Ρωσία είναι μια ακανής αγροτική χώρα. Η βιομηχανία δεν έχει αναπτυχθεί τόσο ώστε να μεταβάλλει σε αφύσικο βαθμό τον κόσμο σε "εργοστάσιο": οι εξαγωγές και η επέκταση δεν έχουν αναχθεί σε ζητήματα ζωής και θανάτου· ο βαθμός ανάπτυξης της βιομηχανίας επέτρεψε το σχηματισμό μιας βιομηχανικής εργατικής τάξης, η οποία ήταν ικανή να πάρει ως ανεπτυγμένη τάξη τη διεύθυνση της κοινωνίας στα χέρια της. Καθώς οι λαϊκές μάζες απασχολούνται στην αγροτική οικονομία, οι μεγάλες επιχειρήσεις αποτελούν μια μειοψηφία, η οποία όμως είναι ζωτικής σημασίας για την κομμουνιστική ανάπτυξη. Την πλειονότητα αποτελούν οι μικρές επιχειρήσεις, όχι όμως οι άθλια εκμεταλλευτικές μικροεπιχειρήσεις της Δυτικής Ευρώπης, αλλά επιχειρήσεις που διασφαλίζουν την ευημερία στον αγροτικό πληθυσμό, και τις οποίες η σοβιετική κυβέρνηση επιδιώκει, παρέχοντάς τες πρώτες ύλες και εργαλεία, και προσφέροντας εντατικά τεχνογνωσία και καλλιεργητικές γνώσεις, να τις συνδέσει με το σύνολο. Ωστόσο είναι αυτονόητο ότι αυτή η μορφή επιχείρησης τρέφει μια ατομικιστική, ξένη προς τον κομμουνισμό νοοτροπία, η οποία στους "πλούσιους αγρότες" γίνεται εχθρική, πραγματικά αντικομμουνιστική. Το δίχως άλλο εκεί πόνταρε η Αντάντ προτείνοντας τη σύναψη εμπορικών σχέσεων με τις κοοπερατίβες, με σκοπό, διασπείροντας σε αυτά τα στρώματα το αστικό κυνήγι του κέρδους, να αναπτυχθεί ένα αστικό αντι-κίνημα. Όμως τέτοιου είδους απόπειρες είναι μοιραίο να αποτύχουν, καθώς ο φόβος μιας φεουδαρχικής αντίδρασης συνδέει αυτά τα

^d Αυτή η σύλληψη ενός σταδιακού μετασχηματισμού του τρόπου παραγωγής βρίσκεται σε οξεία αντίθεση με τη σοσιαλδημοκρατική σύλληψη, που τάσσεται υπέρ της σταδιακής κατάργησης του καπιταλισμού και της εκμετάλλευσης, μέσω μεταρρυθμίσεων. Η άμεση κατάργηση κάθε καπιταλιστικού κέρδους και κάθε εκμετάλλευσης από το νικηφόρο προλεταριάτο είναι η προϋπόθεση για να αρχίσει να κινείται ο τρόπος παραγωγής προς τον κομμουνισμό.

στρώματα με τη τωρινή κυβέρνηση. Αυτός ο κίνδυνος θα εξαλειφθεί εντελώς όταν καταρρεύσει ο δυτικοευρωπαϊκός ιμπεριαλισμός.

Η βιομηχανία είναι κατά πρώτο λόγο κεντρικά ρυθμισμένη, δίχως εκμετάλλευση παραγωγή· είναι η καρδιά της νέας τάξης [*Ordnung*]· η διαχείριση του κράτους βασίζεται στο βιομηχανικό προλεταριάτο. Όμως και αυτή η παραγωγή βρίσκεται σε μια μεταβατική κατάσταση· τα τεχνικά και διαχειριστικά στρώματα στο εργοστάσιο και το κράτος έχουν στα χέρια τους μεγαλύτερη εξουσία από όσο θα ταίριαζε στον αναπτυσσόμενο κομμουνισμό. Η ανάγκη της γρήγορης αύξησης της παραγωγής, και ακόμα περισσότερο η ανάγκη της δημιουργίας ενός στρατού αποτελεσματικού ενάντια στις επιθέσεις της αντίδρασης, κάνει αναγκαίο το όσο γίνεται γρηγορότερο ξεπέραςμα της έλλειψης των ηγετικών δυνάμεων· η απειλή της πείνας και οι εχθρικές επιθέσεις δεν επιτρέπουν τη χρησιμοποίηση όλων των δυνάμεων για την —γρηγορότερη— ανύψωση των γενικών ικανοτήτων και την ανάπτυξη όλων στη βάση μιας κομμουνιστικής κοινότητας. Έτσι αναπόφευκτα από τους νέους ηγέτες και τα στελέχη αναπτύχθηκε μια νέα γραφειοκρατία η οποία απορρόφησε τα υπολείμματα της παλιάς· η ύπαρξή της συχνά θεωρείται ως ένας κίνδυνος για τη νέα τάξη [*Ordnung*]. Μόνο η πλατιά ανάπτυξη των μαζών μπορεί να τον ξεκάψει. Αν και γίνονται πυρετώδεις προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση, μονάχα η κομμουνιστική αφθονία, όπου ο άνθρωπος παύει να είναι σκλαβωμένος στην εργασία του, μπορεί να δημιουργήσει τις βάσεις για την οριστική εξάλειψη αυτού του κινδύνου. Μόνο η αφθονία δημιουργεί την υλική προϋπόθεση της ελευθερίας και της ισότητας· όσο ο σκληρός αγώνας ενάντια στη φύση και ενάντια στις δυνάμεις του κεφαλαίου συνεχίζει, και η υπέρμετρη εξειδίκευση θα παραμείνει μια αναγκαιότητα.

Είναι αξιοπρόσεκτο ότι σύμφωνα με την ανάλυσή μας, η διαφορετική εξέλιξη σε Δυτική Ευρώπη —όπως θα την δούμε στη μετέπειτα πορεία της επανάστασης— και Ρωσία παράγει την ίδια πολιτικο-οικονομική δομή: μια κομμουνιστικά ρυθμιζόμενη βιομηχανία, με το στοιχείο της αυτοδιεύθυνσης στα εργατικά συμβούλια, και υπό την τεχνική διεύθυνση και πολιτική κυριαρχία της εργατικής γραφειοκρατίας, με την αγροτική οικονομία να διατηρεί τον ατομικιστικό-μικροαστικό της χαρακτήρα με τις μικρές και μεσαίες της επιχειρήσεις. Όμως αυτή η συμφωνία δεν είναι κάτι το περίεργο, καθώς η κοινωνική δομή δεν καθορίζεται από την πολιτική προϊστορία, αλλά από τις βασικές τεχνικο-οικονομικές συνθήκες —βαθμός ανάπτυξης της βιομηχανικής και αγροτικής τεχνολογίας, σχηματισμός [προλεταριακών] μαζών—, οι οποίες σε Ρωσία και Δυτική Ευρώπη είναι ίδιες.^ε Όμως σε αυτή τη συμφωνία υπάρχει μια μεγάλη διαφορά, ως προς τη σημασία και το σκοπό της. Στη Δυτική Ευρώπη αυτή η πολιτικο-οικονομική δομή αποτελεί μια μεταβατική κατάσταση, η οποία αποτελεί την τελευταία γραμμή άμυνας που έχει η αστική τάξη στη διάθεσή της για να αποτρέψει την καταστροφή της. Στη Ρωσία αντίθετα, αυτή η δομή χρησιμοποιείται συνειδητά, με σκοπό την εξέλιξή της προς την κατεύθυνση του κομμουνισμού. Στη Δυτική Ευρώπη αποτελεί μια φάση στην πάλη ανάμεσα σε προλεταριάτο και αστική τάξη, στη Ρωσία μια φάση της νέας οικονομικής ανοικοδόμησης. Με την ίδια εξωτερική μορφή εκδηλώνεται στη Δυτική Ευρώπη η πορεία ενός παρακμάζοντος πολιτισμού προς τη διάλυσή του, και στη Ρωσία το ανερχόμενο κίνημα ενός νέου πολιτισμού.

Όταν η ρωσική επανάσταση ήταν ακόμα νέα και αδύναμη, και περίμενε τη σωτηρία της από το άμεσο ξέσπασμα της ευρωπαϊκής επανάστασης, επικρατούσε μια διαφορετική αντίληψη για τη σημασία της. Η Ρωσία, λεγόταν τότε, δεν είναι παρά ένα προκεχωρημένο φυλάκιο της επανάστασης, όπου λόγω της εύνοιας των περιστάσεων το προλεταριάτο κατάκτησε την εξουσία πολύ νωρίς· όμως αυτό το προλεταριάτο είναι αδύνα-

^ε Ένα γνωστό παράδειγμα συγκλίνουσας ανάπτυξης είναι οι κοινωνικές δομές που υπάρχουν στο τέλος της αρχαιότητας και την αρχή του μεσαίωνα. Δες Ένγκελς "*Η Καταγωγή τη Οικογένειας*", 7^ο Κεφ.

μο και αμόρφωτο, και θα χαθεί μέσα στις τεράστιες μάζες της αγροτιάς. Μόνο πρόσκαιρα μπορεί το προλεταριάτο της οικονομικά καθυστερημένης Ρωσίας να σημειώσει προόδους· μόλις εξεγερθούν οι τεράστιες μάζες του δυτικοευρωπαϊκού προλεταριάτου, με τις γνώσεις και την εκπαίδευσή τους, με την τεχνική και οργανωτική τους παιδεία, και πάρουν στα χέρια τους την εξουσία στις αναπτυγμένες βιομηχανικές χώρες με το γηραιό, πλούσιο πολιτισμό, τότε θα λάβει χώρα η άνθηση του κομμουνισμού, μπροστά στην οποία η αξιέπαινη ρωσική αρχή θα ωχριά και θα φαίνεται ελλιπής. Εκεί που ο καπιταλισμός έχει αναπτύξει στον ύψιστο βαθμό τη δύναμή του —σε Αγγλία, Γερμανία, Αμερική— και έχει προετοιμάσει το νέο τρόπο παραγωγής, εκεί βρίσκεται και ο πυρήνας και η δύναμη του νέου κομμουνιστικού κόσμου.

Αυτή η θεώρηση δε λάβαινε υπόψη τις δυσκολίες της επανάστασης στη Δυτική Ευρώπη. Δε μπορούμε να μιλούμε για ανοικοδόμηση της οικονομίας εκεί που η αστική τάξη κατά καιρούς κερδίζει ξανά την εξουσία ή κομμάτι της εξουσίας, και το προλεταριάτο μόνο με αργούς ρυθμούς μπορεί να γίνει ικανό να κατακτήσει και να κρατήσει την εξουσία. Εκεί η καπιταλιστική ανοικοδόμηση είναι αδύνατη· κάθε φορά που η αστική τάξη αποκτά τον έλεγχο της κατάστασης, δημιουργεί ξανά το χάος και εξαλείφει τις βάσεις που θα χρησίμευαν για την ανοικοδόμηση της κομμουνιστικής παραγωγής. Η αιματηρή αντίδραση και η καταστροφή εμποδίζουν την εδραίωση της νέας προλεταριακής τάξης [*Ordnung*]. Και στη Ρωσία συνέβη αυτό: η καταστροφή των βιομηχανικών υποδομών και των ορυχείων σε Ουράλια και Donezbecken²¹ από τους Κολτσάκ και Ντενίκιν, καθώς και η αναγκαιότητα χρησιμοποίησης των καλύτερων εργατών και ενός τμήματος των παραγωγικών δυνάμεων για τον αγώνα ενάντια στην αντίδραση, διέλυσε σε μεγάλο βαθμό την οικονομία και έβλαψε σημαντικά και καθυστέρησε την κομμουνιστική ανοικοδόμηση —αν και η σύναψη των εμπορικών σχέσεων με την Αμερική και τη Δύση μπορεί να αποτελέσει την αρχή μιας νέας ανάκαμψης, η πλήρης επούλωση από τα πλήγματα είναι αδύνατο να συντελεστεί δίχως τις μεγάλες, γεμάτες αυτοθυσία προσπάθειες των μαζών της Ρωσίας. Όμως —και εδώ βρίσκεται η διαφορά— στη Ρωσία η σοβιετική Δημοκρατία παραμένει ακλόνητη, ως κέντρο της κομμουνιστικής δύναμης, έχοντας αποκτήσει ισχυρή εσωτερική συνοχή. Στη Δυτική Ευρώπη δε γίνονται λιγότερες καταστροφές ή δολοφονίες, και εδώ οι καλύτερες δυνάμεις του προλεταριάτου καταστρέφονται από την πάλη, όμως λείπει η πηγή δύναμης ενός ήδη εδραιωμένου, οργανωμένου, μεγάλου σοβιετικού κράτους. Οι τάξεις αλληλοκαταστρέφονται στον εμφύλιο πόλεμο, και όσο κυριαρχεί το χάος και η εξαθλίωση δε μπορεί να γίνει λόγος για ανοικοδόμηση. Αυτή είναι η μοίρα των χωρών που το προλεταριάτο δεν αναγνώρισε άμεσα, με καθαρό βλέμμα και ενιαία βούληση, το καθήκον του· των χωρών στις οποίες η αστική παράδοση κράτα αδύναμους τους εργάτες και τους διασπά, τους εξαπατά και τους κάνει να μην έχουν θάρρος. Θα χρειαστεί, στις παλαιο-καπιταλιστικές χώρες, να περάσουν δεκαετίες μέχρις ότου το προλεταριάτο να ξεπεράσει τις επιδράσεις τις αστικής κουλτούρας που το μολύνουν και το παραλύουν. Στο μεσοδιάστημα η παραγωγή θα στέκει αδρανής, και από οικονομική σκοπιά, οι χώρες θα μεταβάλλονται σε ερήμους.

Την ίδια ώρα που η Δυτική Ευρώπη λιμνάζει οικονομικά, και παλεύει να ξεφύγει από το αστικό της παρελθόν, στην Ανατολή, στη Ρωσία, ανθεί η οικονομία της κομμουνιστικής οργάνωσης. Αυτό που διαχωρίζει τις χώρες του ανεπτυγμένου καπιταλισμού από την καθυστερημένη Ανατολή, είναι η ύπαρξη ενός απίστευτου πλούτου από υλικά και πνευματικά μέσα παραγωγής —ένα πυκνό δίκτυο από σιδηροδρόμους, εργοστάσια, πλοία, και ένας πυκνός, τεχνικά εκπαιδευμένος πληθυσμός. Όμως με την κατάρρευση του καπιταλισμού, με το μακροχρόνιο εμφύλιο πόλεμο, με τη στασιμότητα, όταν παράγονται εξαιρετικά λίγα, αυτό το δίκτυο χάνεται, φθείρεται, καταστρέφεται. Οι άφθαρτες παραγωγικές δυνάμεις, η επιστήμη, η τεχνογνωσία, δεν είναι δεμένες με αυτές τις χώρες· οι κάτοχοί τους βρίσκουν στη Ρωσία μια νέα πατρίδα, στην οποία μέσω των εμπο-

ρικών συναλλαγών διασώζεται και ένα κομμάτι του υλικού, τεχνικού πλούτου της Ευρώπης. Η εμπορική συμφωνία της σοβιετικής Ρωσίας με την Αμερική και τη Δυτική Ευρώπη, αν εφαρμοστεί με ειλικρίνεια και δύναμη, θα έχει την τάση να ενδυναμώσει αυτήν την αντίθεση, καθώς από τη μία θα συμβάλλει στην οικονομική ανοικοδόμηση της Ρωσίας, και από την άλλη θα καθυστερήσει την κατάρρευση στη Δυτική Ευρώπη, θα βάλει φρένο στη διάλυση, θα επιτρέψει στον καπιταλισμό να πάρει μια ανάσα, και θα οδηγήσει την επαναστατική ορμή των μαζών σε παράλυση —για πόσο καιρό και σε ποιο βαθμό μένει να δούμε. Στο πολιτικό επίπεδο αυτή η συμφωνία θα έχει ως αποτέλεσμα την σταθεροποίηση μιας αστικής —ή μιας μορφής από αυτές που αναλύσαμε πιο πάνω— κυβέρνησης, και ταυτόχρονα την επικράτηση του ομορτισμού στον κομμουνισμό· μέσω της αναγνώρισης των παλιών μεθόδων πάλης, μέσω της συμμετοχής στο κοινοβούλιο και τα παλιά συνδικάτα, με τη νομιμόφρονη αντιπολίτευση, τα κομμουνιστικά κόμματα της Δυτικής Ευρώπης θα κατακτήσουν ένα νόμιμο στάτους, όπως παλιότερα και η σοσιαλδημοκρατία, η δε ριζοσπαστική, επαναστατική τάση θα εξωθηθεί στη μειοψηφία. Όμως μια πραγματική νέα άνθηση του καπιταλισμού είναι ολωσδιόλου απίθανη· το ιδιωτικό συμφέρον των καπιταλιστών που προχωρούν σε εμπορικές συναλλαγές με τη Ρωσία δε νοιάζεται για τη συνολική οικονομία· με σκοπό το κέρδος σημαντικές υποδομές της παραγωγής μεταφέρονται στη Ρωσία· το προλεταριάτο δε γίνεται να καθυποταχθεί εκ νέου. Η κρίση θα συνεχίσει να σέρνεται· η οριστική βελτίωση της κατάστασης είναι αδύνατη· η διαδικασία της επανάστασης και του εμφυλίου πολέμου θα επιμηκύνεται, θα μακραίνει. Η πλήρης κυριαρχία του κομμουνισμού και η έναρξη μιας νέας άνθησης θα μετατεθεί στο απώτερο μέλλον. Στο μεσοδιάστημα στην Ανατολή η οικονομία θα αναπτύσσεται ανεμπόδιση και με γρήγορους ρυθμούς, θα ανοίγει νέους δρόμους εφαρμόζοντας τη σύγχρονη φυσική επιστήμη —την οποία η Δύση δε ξέρει πώς να εκμεταλλευτεί—, και την νέα κοινωνική επιστήμη —τη μόλις κερδισμένη κυριαρχία της ανθρωπότητας πάνω στις ίδιες της τις κοινωνικές δυνάμεις. Και αυτές οι δυνάμεις, ισχυροποιημένες σε απίστευτο βαθμό από την ενέργεια που προκύπτει από την ελευθερία και την ισότητα, θα μεταβάλλουν τη Ρωσία σε κέντρο της νέας κομμουνιστικής παγκόσμιας τάξης πραγμάτων.

Αυτή δε θα είναι η πρώτη φορά στην παγκόσμια ιστορία που κατά τη μετάβαση σε ένα νέο τρόπο παραγωγής —ή σε μια νέα του φάση— το κέντρο του κόσμου μεταφέρεται σε άλλες περιοχές. Στην αρχαιότητα μεταφέρθηκε από τη μέση Ανατολή στη νότια Ευρώπη, στο μεσαίωνα από τη νότια στην κεντρική· με την άνοδο του αποικιακού και εμπορευματικού κεφαλαίου περνά κατά σειρά από την Ισπανία, Ολλανδία, και Αγγλία· με τη βιομηχανία η Αγγλία κατακτά την πρωτοκαθεδρία. Οι αιτίες αυτών των μεταβολών μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: εκεί που η προγενέστερη οικονομική μορφή έχει φτάσει στον ύψιστο βαθμό εξέλιξης, οι υλικές και πνευματικές δυνάμεις, οι πολιτικο-οικονομικοί θεσμοί, που διασφαλίζουν την ύπαρξή της και είναι απαραίτητοι για την πλήρη της ανάπτυξη, είναι τόσο στέρεα δομημένοι, που αποτελούν σχεδόν ανυπέρβλητα εμπόδια για το πέρασμα σε νέες οικονομικές μορφές. Έτσι προς το τέλος της αρχαιότητας ο θεσμός της δουλείας εμπόδιζε το πέρασμα σε μια φεουδαλική οργάνωση· τέτοια ήταν η επίδραση των νόμων για τις συντεχνίες στις μεγάλες, πλούσιες πόλεις του μεσαίωνα που η μεταγενέστερη καπιταλιστική μανουφακτούρα δε γινόταν παρά να αναπτυχθεί σε περιοχές μέχρι πρότινος ασήμαντες· έτσι η πολιτική τάξη πραγμάτων της γαλλικής απολυταρχίας, ενώ υπό τον Colbert προήγαγε τη βιομηχανία, από τα τέλη του 18^{ου} αι. στάθηκε εμπόδιο στην εισαγωγή της νέας μεγάλης βιομηχανίας, ήταν η Αγγλία που έγινε μια χώρα-εργοστάσιο. Υπάρχει και στη φύση ένας αντίστοιχος νόμος, ως συμπλήρωμα στη δαρβινική "επιβίωση του ικανότερου": "survival of the unfitted"²², επιβίωση του πιο ανίκανου. Όταν ένα είδος ζώου —όπως για παράδειγμα τα σαυροειδή της μεσοζωικής περιόδου— έχει εξειδικευτεί και διαφοροποιηθεί σε ένα πλούτο από μορφές, που όλες

τους είναι πλήρως προσαρμοσμένες στις ειδικές συνθήκες διαβίωσης που επικρατούν σε εκείνη την εποχή, τότε αυτό γίνεται ανίκανο να εξελιχθεί σε ένα νέο τύπο: όλων των ειδών οι ικανότητες και εξελικτικές δυνατότητες έχουν χαθεί και δε γίνεται να αναδημιουργηθούν. Η ανάπτυξη ενός νέου τύπου ξεκινά τότε από πρωτόγονες πρωτο-μορφές, οι οποίες, καθώς είναι αδιαφοροποίητες, έχουν διαφυλάξει όλες τις εξελικτικές δυνατότητες· ο ανίκανος για προσαρμογή παλιός τύπος ζωής χάνεται. Το φαινόμενο λοιπόν ότι κατά το ρου της ιστορίας της ανθρωπότητας η ηγεσία στην οικονομική, πολιτική, και πολιτισμική εξέλιξη μεταφέρεται από τον ένα λαό στον άλλο ή από τη μια χώρα στην άλλη —κάτι που από την αστική επιστήμη ερμηνεύεται ως "εξάντληση της ζωτικότητας" ενός έθνους ή μιας φυλής—, πρέπει να θεωρηθεί ως ειδική περίπτωση αυτού του οργανικού κανόνα.

Είδαμε τους λόγους για τους οποίους η πρωτοκαθεδρία της Δυτικής Ευρώπης και της Αμερικής —την οποία η αστική τάξη απέδιδε με ευχαρίστηση στην πνευματική-ηθική υπεροχή της φυλής της— θα χαθεί, καθώς και το πού θα μεταφερθεί. Νέες χώρες, όπου οι μάζες δεν έχουν δηλητηριαστεί από τους καπνούς της αστικής κοσμοαντίληψης, όπου με το ξεκίνημα της βιομηχανικής ανάπτυξης το πνεύμα τους τινάχθηκε από την ακλόνητη ηρεμία του παρελθόντος, και μέσα του ξύπνησε ένα κομμουνιστικό αίσημα κοινότητας· όπου υπάρχουν πρώτες ύλες, έτσι ώστε μέσω της κληρονομημένης από τον καπιταλισμό τεχνικής, να αναδιοργανωθούν οι παραδεδομένες μορφές παραγωγής· όπου η πίεση από τα πάνω είναι αρκετά ισχυρή για να ωθεί στον αγώνα και την ανάπτυξη της αγωνιστικής ικανότητας, δίχως όμως να υπάρχει μια πανίσχυρη αστική τάξη να εμποδίσει αυτή την αναδιοργάνωση: τέτοιες χώρες θα γίνουν τα κέντρα του νέου κομμουνιστικού κόσμου. Η Ρωσία, που μαζί με τη Σιβηρία αποτελεί σχεδόν το μισό της γης, βρίσκεται ανάμεσα σε αυτές τις χώρες ήδη στη πρώτη θέση. Αυτές οι συνθήκες υπάρχουν λιγότερο ή περισσότερο και σε άλλες χώρες της Ανατολής, όπως οι Ινδίες και η Κίνα. Αν και εκεί υπάρχουν άλλες αιτίες ανωριμότητας, αυτές οι χώρες δεν πρέπει να παραβλέπονται αναφορικά με την κομμουνιστική παγκόσμια επανάσταση.

Δε βλέπουμε την παγκόσμια επανάσταση στην πλήρη, καθολική της σπουδαιότητα όταν την παρατηρούμε μονάχα από τη δυτικοευρωπαϊκή σκοπιά. Η Ρωσία δεν είναι μόνο το ανατολικό κομμάτι της Ευρώπης, αλλά —και όχι μόνο από γεωγραφική, αλλά και από οικονομικο-πολιτική άποψη—, και σε μεγαλύτερο βαθμό, το δυτικότερο κομμάτι της Ασίας. Η γηραιά Ρωσία έχει λίγα κοινά με την Ευρώπη: είναι ο πιο κοντινός στη Δύση σχηματισμός αυτού που ο Μαρξ χαρακτήρισε ως "Ανατολικό Δεσποτισμό", στον οποίον ανήκουν όλες οι αχανείς αυτοκρατορίες της Ασίας. Σε αυτές, πάνω από την σχεδόν παντού οργανωμένη στη βάση του αγροτο-κομμουνισμού αγροτιά υψώνεται η απόλυτη εξουσία του αυτοκράτορα και των ευγενών, η οποία στηρίζεται και στο περιορισμένο, αλλά σημαντικό εμπόριο ειδών βιοτεχνίας. Αυτόν τον τρόπο παραγωγής, που —παρόλες τις αλλαγές προσώπων που συμβαίνουν στην επιφάνεια— εδώ και χιλιετίες αναπαράγεται με τον ίδιο τρόπο, το δυτικοευρωπαϊκό κεφάλαιο με χίλιους τρόπους τον διαλύει, τον ανατρέπει, τον καθυποτάσσει, τον εκμεταλλεύεται, τον εξαθλιώνει· μέσω του εμπορίου, της άμεσης καθυπόταξης και λεηλασίας, μέσω της εκμετάλλευσης των φυσικών θησαυρών, με το χτίσιμο σιδηροδρόμων και εργοστασίων, με τα κρατικά δάνεια στους πρίγκιπες, μέσω της αγοράς μέσων διαβίωσης και πρώτων υλών —μέσω όλων εκείνων που συνοψίζουμε με το χαρακτηρισμό 'αποικιακή πολιτική'. Αντίθετα από τις Ινδίες που λόγω του απίστευτου πλούτου τους κατακτήθηκαν, καταληστεύτηκαν, και εν συνεχεία προλεταριοποιήθηκαν και εκβιομηχανίστηκαν νωρίτερα, οι υπόλοιπες χώρες μπήκαν στο στόχαστρο του αναπτυσσόμενου χρηματιστικού κεφαλαίου μόνο αργότερα, μέσω της σύγχρονης αποικιακής πολιτικής. Και η Ρωσία μεταβλήθηκε —αν και μέχρι το 1700 εμφανιζόταν ως μια από τις ευρωπαϊκές μεγάλες δυνάμεις— σε αποικία του ευρωπαϊκού κεφαλαίου: λόγω της άμεσης πολεμικής σύγκρουσης με την Ευρώπη πήρε νωρίτερα το δρόμο

που θα ακολουθούσαν και η Περσία και η Κίνα. Πριν τον τελευταίο παγκόσμιο πόλεμο το 70% της βιομηχανίας σιδήρου, η πλειονότητα των σιδηροδρόμων, το 90% της παραγωγής πλατίνας, το 75% της βιομηχανίας ναφθαλίνης ήταν στα χέρια Ευρωπαίων καπιταλιστών, οι οποίοι επιπλέον, μέσω των τεράστιων κρατικών χρεών του τσαρισμού, εκμεταλλεύονταν μέχρι τα όρια της πείνας τους Ρώσους αγρότες. Παρόλο που η εργατική τάξη της Ρωσίας δούλευε σε παρόμοιες συνθήκες με τη Δυτική Ευρώπη, κάτι που είχε ως συνέπεια να ξεπεταχθεί μια κοινότητα επαναστατικών, μαρξιστικών αντιλήψεων, η Ρωσία ως προς τη συνολική της οικονομική κατάσταση ήταν η Δυτική από τις αυτοκρατορίες της Ανατολής.

Η ρωσική επανάσταση αποτελεί την αρχή της μεγάλης εξέγερσης της Ρωσίας ενάντια στο δυτικοευρωπαϊκό κεφάλαιο όπως αυτό έχει συγκεντρωθεί στην Αγγλία. Κατά κανόνα προσέχει κανείς μόνο την επίδρασή της στη Δυτική Ευρώπη, όπου οι Ρώσοι επαναστάτες λόγω της υψηλού επιπέδου θεωρητικής τους παιδείας έχουν γίνει οι διδάσκαλοι του προλεταριάτου που αγωνίζεται για τον κομμουνισμό. Όμως η επίδρασή της στην Ανατολή είναι ακόμα σπουδαιότερη: τα ζητήματα της Ασίας απασχολούν την πολιτική της σοβιετικής Δημοκρατίας σχεδόν περισσότερο από τα ευρωπαϊκά. Το κάλεσμα για ελευθερία και αυτοδιάθεση όλων των λαών και για αγώνα ενάντια στο ευρωπαϊκό κεφάλαιο διαδίδεται από τη Μόσχα, όπου οι αντιπροσωπείες των φυλών της Ανατολής συρρέουν η μια μετά την άλλη, σε ολόκληρη την Ασία.^f Τα νήματα οδηγούν από την τουρανική σοβιετική Δημοκρατία στις Ινδίες και τις ισλαμικές χώρες: στη νότιο Κίνα οι επαναστάτες ψάχνουν πώς να ακολουθήσουν το παράδειγμα των σοβιέτ: το πανισλαμικό κίνημα που συγκροτείται στη μέση Ανατολή υπό την ηγεσία της Τουρκίας επιδιώκει να συνδεθεί με τη Ρωσία. Εδώ βρίσκεται το σπουδαίο περιεχόμενο της παγκόσμιας πάλης ανάμεσα σε Αγγλία και Ρωσία, ως υπέρμαχων δυο κοινωνικών συστημάτων: αυτή η διαπάλη, παρά τις πρόσκαιρες διακοπές, δε γίνεται να λήξει με μια πραγματική ειρήνη: η κατάσταση αναβρασμού συνεχίζεται στη Ρωσία. Οι Άγγλοι πολιτικοί, που μπορούν να δουν λίγο παραπέρα από το μικροαστό δημαγωγό Τζωρτζ Λόιντ βλέπουν καλά τον κίνδυνο που απειλεί την παγκόσμια κυριαρχία της Αγγλίας, και κατά συνέπεια ολόκληρο τον καπιταλισμό: λένε με το δίκιο τους ότι η Ρωσία είναι πολύ πιο επικίνδυνη από ότι ήταν παλιότερα η Γερμανία. Όμως δε μπορούν να δράσουν, γιατί η αρχόμενη επαναστατικοποίηση του αγγλικού προλεταριάτου δεν επιτρέπει κανέναν άλλο τρόπο διακυβέρνησης πλην της μικροαστικής δημαγωγίας. Η υπόθεση της Ασίας είναι η ίδια η υπόθεση της ανθρωπότητας. Σε Ρωσία, Κίνα, Ινδίες, στις σιβηρικές-ρωσικές πεδιάδες και τις εύφορες κοιλάδες του Γάγγη και του Γιάνγκ-Τσε-Κιάνγκ²³ ζούνε 800 εκατομμύρια άνθρωποι, περισσότεροι από το ήμισυ του πληθυσμού ολόκληρης της γης, σχεδόν τριπλάσιοι από τις καπιταλιστικές χώρες της Ευρώπης. Και παντού, πέραν της Ρωσίας, εμφανίζονται τα πρώτα σπέρματα της εξέγερσης: κάπου φουντώνουν ισχυρά απεργιακά κινήματα, εκεί που συνωστίζεται το βιομηχανικό προλεταριάτο, όπως στη Βομβάη και τη Hankau, αλλού ξεσπούν εθνικιστικά κινήματα υπό την ηγεσία μιας αδύναμης αλλά ανερχόμενης εθνικής διάνοησης. Από ότι μπορούμε να συμπεράνουμε από τις λιγοστές ειδήσεις του αγγλικού τύπου που μάλλον κρατά μια συνετή στάση σιωπής, ο παγκόσμιος πόλεμος έκανε τα εθνικά κινήματα να φουντώσουν, και στη συνέχεια τα κατέστειλε με τη βία. Η δε βιομη-

^f Εδώ βρίσκεται η αιτία της στάσης που κράτησε ο Λένιν το 1916, στο Τσίμερβαλντ, ενάντια στον Ράντεκ ο οποίος υποστήριξε τη σκοπιά των δυτικοευρωπαίων κομμουνιστών, που τόνιζαν ότι το σύνθημα του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση όλων των λαών —το οποίο είχαν οικειοποιηθεί και οι σοσιαλπατριώτες μαζί με τον Ουίλσον [σμ: πρόεδρος των ΗΠΑ]— δεν κάνει άλλο από το να εξαπατά το λαό, καθώς υπό τον ιμπεριαλισμό αυτό το δικαίωμα είναι πάντα ψέμα και απάτη, και άρα πρόκειται για ένα σύνθημα στο οποίο πρέπει να εναντιωθούμε. Ο Λένιν είδε σε αυτή τη στάση των δυτικοευρωπαίων σοσιαλιστών, που απέρριπταν τους εθνικοαπελευθερωτικούς πολέμους των λαών της Ανατολής, την τάση παραίτησης από το ριζοσπαστικό αγώνα ενάντια στην αποικιακή πολιτική των κυβερνήσεών τους.

χανία βρίσκεται σε τέτοια άνηση, που ο χρυσός ρέει ασταμάτητα από την Αμερική στην Ανατολική Ασία. Όταν το κύμα της οικονομικής κρίσης φτάσει αυτές τις χώρες — όπως φαίνεται να συμβαίνει ήδη στην Ιαπωνία— έχουμε να περιμένουμε το ξέσπασμα νέων αγώνων. Τίθεται κατά συνέπεια το ζήτημα του αν πρέπει να υποστηρίξουμε τα καθαρά εθνικά κινήματα, που στην Ασία παλεύουν για την εγκαθίδρυση εθνικο-καπιταλιστικών καθεστώτων, καθώς αυτά τα κινήματα φαίνεται να είναι εχθρικά διακείμενα απέναντι στο ίδιο το προλεταριακό κίνημα χειραφέτησης. Πιθανότατα όμως οι εξελίξεις να μην πάρουν αυτό το δρόμο. Βεβαίως μέχρι τώρα οι ανερχόμενοι διανοούμενοι προσανατολίζονταν προς τον ευρωπαϊκό εθνικισμό, και ως ιδεολόγοι της ανερχόμενης ντόπιας αστικής τάξης προπαγάνδιζαν ένα εθνικο-αστικό καθεστώς κατά τα δυτικά πρότυπα. Όμως η αποσύνθεση της Ευρώπης έχει κάνει αυτό το ιδανικό να ξεθωριάσει· το δίχως άλλο αυτά τα στρώματα θα αρχίσουν να δέχονται την ισχυρή επιρροή του ρωσικού μπολσεβικισμού, και θα βρουν εκεί τα μέσα για να συνενωθούν με τα προλεταριακά κινήματα απεργιών και εξεγέρσεων. Έτσι, ίσως γρηγορότερα από ότι θα περιμέναμε αρχικά, τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα της Ασίας να υιοθετήσουν έναν κομμουνιστικό τρόπο σκέψης και ένα κομμουνιστικό πρόγραμμα, στη βάση του στέρεου υλικού εδάφους της ταξικής πάλης των εργατών και αγροτών ενάντια στη βάρβαρη καταπίεση από το παγκόσμιο κεφάλαιο.

Η σε συντριπτικό βαθμό αγροτική σύνθεση αυτών των πληθυσμών δε θα αποτελέσει —όπως δεν αποτέλεσε και στη Ρωσία— εμπόδιο: η κομμουνιστική κοινότητα δεν έχει να κάνει με ένα πυκνοδομημένο δίκτυο από πόλεις γεμάτες εργοστάσια —καθώς καταργείται ο καπιταλιστικός διαχωρισμός ανάμεσα σε βιομηχανικές και αγροτικές χώρες· η αγροτική οικονομία θα αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι της συνολικής οικονομίας. Βεβαίως ο κυρίως αγροτικός χαρακτήρας θα δυσκολέψει την επανάσταση, καθώς το νοητικό επίπεδο είναι χαμηλότερο. Το δίχως άλλο σε αυτές τις χώρες θα είναι αναγκαία μια μακρά περίοδος πνευματικών και πολιτικών ανατροπών. Οι δυσκολίες είναι διαφορετικές από ότι στην Ευρώπη: έχουν να κάνουν περισσότερο με την παθητικότητα παρά με την ενεργητικότητα· συνίστανται λιγότερο στην ισχύ της αντίδρασης και περισσότερο στη βραδύτητα με την οποία θα πάρει μπρος η δραστηριότητα· δεν έχουν τόσο να κάνουν με το εσωτερικό χάος, αλλά με το σχηματισμό μιας ενιαίας δύναμης ικανής να διώξει τον ξένο εκμεταλλευτή. Δε θα αναφερθούμε στις επιμέρους διαφορές αυτών των δυσκολιών —την θρησκευτική και εθνική πολυδιάσπαση της Ινδίας, το μικροαστικό χαρακτήρα της Κίνας. Όπως κι αν εξελιχθούν οι πολιτικές και οικονομικές μορφές, το κύριο πρόβλημα που πρέπει πρώτα να λυθεί είναι η εκμηδένιση της κυριαρχίας του ευρωπαϊκού-αμερικανικού κεφαλαίου.

Ο σκληρός αγώνας για την εξάλειψη του καπιταλισμού είναι το κοινό έργο που έχουν να επιτελέσουν οι εργάτες της Δυτικής Ευρώπης και των ΗΠΑ χέρι-χέρι με τα εκατομμύρια της Ασίας. Βρισκόμαστε στα αρχικά στάδια. Όταν στην γερμανική επανάσταση συμβεί μια σημαντική καμπή, ενώνοντάς τη με τη Ρωσία, όταν ξεσπάσουν σε Αγγλία και Αμερική επαναστατικοί μαζικοί αγώνες, όταν φουντώσουν οι εξεγέρσεις στην Ινδία, όταν τα σύνορα του κομμουνισμού φτάσουν τον Ρήνο και τον ινδικό ωκεανό, τότε η παγκόσμια επανάσταση θα περάσει στο επόμενο, τεράστιο στάδιό της. Με τους υποτελείς της της Κοινωνίας των Εθνών και τους συμμάχους Ιαπωνία και ΗΠΑ, η αγγλική αστική τάξη που κυριαρχεί σε όλον τον κόσμο, δεχόμενη επιθέσεις από το εσωτερικό και το εξωτερικό, με εξεγέρσεις στις αποικίες και απελευθερωτικούς πολέμους να απειλούν την παγκόσμια κυριαρχία της, παραλυμένη στο εσωτερικό από απεργίες και εμφυλίους, δε θα έχει άλλη επιλογή από το να εξαπολύσει όλες της τις δυνάμεις, να επιτεθεί με το μισθοφορικό στρατό της στον εσωτερικό και τον εξωτερικό εχθρό. Όταν η εργατική τάξη της Αγγλίας, με τα νώτα καλυμμένα από το υπόλοιπο ευρωπαϊκό προλεταριάτο, επιτεθεί στην αστική της τάξη, θα παλεύει για τον κομμουνισμό με δυο τρόπους —

απελευθερώνοντας το δρόμο για την εγκαθίδρυσή του στην Αγγλία, και συμβάλλοντας στην απελευθέρωση της Ασίας. Και αντιστρόφως, όταν οι ένοπλοι μισθοφόροι της αστικής τάξης θελήσουν να πνίξουν τον αγώνα του στο αίμα, το αγγλικό προλεταριάτο θα έχει να υπολογίζει στην υποστήριξη των κύριων δυνάμεων του κομμουνισμού —η Δυτική Ευρώπη μαζί με τα νησιά της ανά τον κόσμο δεν είναι παρά μια χερσόνησος του ρωσικο-ασιατικού συμπλέγματος χωρών. Ο κοινός αγώνας ενάντια στο κεφάλαιο θα ενώσει τις προλεταριακές μάζες ολόκληρου του κόσμου. Όταν, μετά το τέλος της σκληρής πάλης, οι Ευρωπαίοι εργάτες σταθούν όρθιοι να αντικρύσουν την αυγή της ελευθερίας, θα χαιρετήσουν τους απελευθερωμένους λαούς της Ανατολής, και θα δώσουν το χέρι στη Μόσχα, την πρωτεύουσα της νέας ανθρωπότητας.

Παράρτημα

Οι παραπάνω αναλύσεις γράφτηκαν τον Απρίλιο και στάλθηκαν στη Ρωσία, με την προοπτική να χρησιμεύσουν όπου ήταν δυνατό ως υλικό για τις αποφάσεις της εκτελεστικής επιτροπής και του συνεδρίου ως προς την τακτική. Στο μεσοδιάστημα οι συνθήκες άλλαξαν κι άλλο: η εκτελεστική επιτροπή στη Μόσχα και οι σύντροφοι ηγέτες της Ρωσίας πέρασαν εξ ολοκλήρου στην πλευρά του οπορτουνισμού, με αποτέλεσμα αυτή η τάση να επικρατήσει στο δεύτερο συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς.

Αυτή η πολιτική έκανε πρώτα την εμφάνισή της στη Γερμανία, στην προσπάθεια του Ράντεκ να επιβάλλει, με κάθε υλικό ή πνευματικό μέσο που είχε στη διάθεσή του αυτός και η ηγεσία του KPD, την τακτική του κοινοβουλευτισμού και της υποστήριξης των κεντρικών συνδικαλιστικών ενώσεων, με αποτέλεσμα τη διάσπαση και αποδυνάμωση του κομμουνιστικού κινήματος. Αφότου ο Ράντεκ έγινε γραμματέας της κεντρικής επιτροπής, η πολιτική του έγινε πολιτική του συνόλου της κεντρικής επιτροπής. Οι μέχρι τότε μάταιες προσπάθειες να προσχωρήσουν οι Ανεξάρτητοι [USPD] στη Μόσχα συνεχίστηκαν πιο πιεστικές· τουναντίον οι αντικοινοβουλευτικοί κομμουνιστές του KAPD, που δε χωρά η παραμικρή αμφιβολία ότι ανήκουν εκ φύσεως στην Κ.Ι., αντιμετωπίστηκαν με ψυχρότητα: τώρα διακηρύσσεται ότι σε κάθε σημαντικό ζήτημα εναντιώθηκαν στην 3^η Διεθνή, και έτσι μόνο υπό προϋποθέσεις έγιναν δεκτοί εντός της. Τέθηκε τέλος στη λειτουργία του Προσωρινού Γραφείου του Άμστερνταμ, που είχε αποδεχτεί το KAPD και το είχε αντιμετωπίσει ως ισάξιο. Έγιναν διαπραγματεύσεις με την αντιπροσωπεία του κέντρου του γαλλικού SP. Ο Λένιν δήλωσε στους Άγγλους κομμουνιστές ότι όχι μόνο οφείλουν να συμμετάσχουν στο κοινοβούλιο, αλλά και ότι πρέπει να προσχωρήσουν στο "Labor Party" —ένα πολιτικό κόμμα αποτελούμενο ως επί το πλείστον από αντιδραστικούς συνδικαλιστές— που ανήκει στη 2^η Διεθνή. Σε όλες αυτές τις θέσεις των Ρώσων συντρόφων είναι εμφανής η προσπάθειά τους να συνάψουν σχέσεις με τις μεγάλες, ακόμα μη-κομμουνιστικές εργατικές οργανώσεις της Ευρώπης. Ενώ οι ριζοσπάστες κομμουνιστές παλεύουν για τη διαφώτιση και την επαναστατικοποίηση των εργατικών μαζών και διεξάγουν έναν οξύτατο αγώνα ενάντια σε κάθε αστική, σοσιαλπατριωτική ή αμφιταλαντευόμενη τάση και όσους τις εκπροσωπούν, η ηγεσία της Διεθνούς θέλει να πάρει αυτές τις τάσεις με το μέρος της, δίχως όμως να χρειάζεται να μετασχηματιστούν οι παραδοσιακές βασικές τους αντιλήψεις. Η αντίθεση, στην οποία οι μπολσεβίκοι, που κάποτε με τις πράξεις τους ήταν οι διδάσκαλοι της ριζοσπαστικής τακτικής, έχουν βρεθεί ως προς τους ριζοσπάστες κομμουνιστές της Δυτικής Ευρώπης είναι εμφανέστατη στην πρόσφατη μπροσούρα του Λένιν με τίτλο "Ο Άριστρισμός", *Παιδική Αρρώστια του Κομμουνισμού*". Η σπουδαιότητά της δε βρίσκεται στο περιεχόμενό της, αλλά στον συγγραφέα της. Γιατί τα επιχειρήματα δε προσφέρουν και τίποτα το καινούργιο· είναι ως επί το πλείστον τα ίδια που έχουν χρησιμοποιηθεί και από άλλους· το ιδιαίτερο, το καινούργιο, είναι ότι τώρα τα χρησιμοποιεί ο Λένιν. Γι' αυτό, το ζήτημα δεν είναι να τα αντι-

κρούσουμε, να αντιπαραθέσουμε σε αυτά άλλα επιχειρήματα —τα λάθη τους συνίστανται κυρίως στην ταύτιση των δυτικοευρωπαϊκών συνθηκών, κομμάτων, οργανώσεων, κοινοβουλευτικής πρακτικής κ.α. με τα ρωσικά αντίστοιχα· αυτό που πρέπει να κάνουμε είναι να κατανοήσουμε το γεγονός της εμφάνισής τους ως απόρροια μια ορισμένης πολιτικής.

Δεν είναι δύσκολο να αναγνωρίσουμε τη βάση αυτής της πολιτικής στις ανάγκες της Σοβιετικής Δημοκρατίας. Οι αντιδραστικές εξεγέρσεις των Κολτσάκ και Ντενίκιν έχουν καταστρέψει τις βάσεις της σιδηροβιομηχανίας, και οι ανάγκες του πολέμου αποτρέπουν το πλήρες ξεδίπλωμα της παραγωγής. Για την οικονομική της ανοικοδόμηση η Ρωσία έχει άμεση ανάγκη από μηχανές, ατμομηχανές, εργαλεία, που μόνο η άθικτη βιομηχανία των καπιταλιστικών χωρών μπορεί να προσφέρει. Γι' αυτό έχει ανάγκη από τις ειρηνικές εμπορικές σχέσεις με τον υπόλοιπο κόσμο, δηλ. με τις χώρες της Αντάντ, οι οποίες με τη σειρά τους βασίζονται στις πρώτες ύλες και τα μέσα διαβίωσης της Ρωσίας για να αποτρέψουν την καπιταλιστική κατάρρευση. Πρέπει λοιπόν η ρωσική Σοβιετική Δημοκρατία —εξαναγκασμένη από τη βραδύτητα της πορείας της επανάστασης στη Δυτική Ευρώπη— να επιδιώξει ένα *modus vivendi*²⁴ με τον καπιταλιστικό κόσμο· να προσφέρει ένα τμήμα του φυσικού της πλούτου ως αντάλλαγμα, και να παραιτηθεί από την άμεση προώθηση της επανάστασης στις υπόλοιπες χώρες. Δεν έχουμε καμία αντίρρηση να εγείρουμε ενάντια σε αυτή τη συμφωνία, που αναγνωρίζεται και από τις δυο πλευρές ως αναγκαιότητα· όμως δε θα μας έκανε εντύπωση αν από τη συνειδητοποίηση αυτής της αναγκαιότητας και την πρακτική της συμφωνίας με τον αστικό κόσμο, προέκυπτε μια πνευματική διάθεση μετριασμού των αντιλήψεων. Η 3^η Διεθνής, ως ένωση των κομμουνιστικών κομμάτων που προετοιμάζουν σε όλες τις χώρες την προλεταριακή επανάσταση, τυπικά βρίσκεται εκτός της κυβερνητικής πολιτικής της ρωσικής Δημοκρατίας, εκπληρώνοντας τα καθήκοντά της σε συνθήκες πλήρους ανεξαρτησίας. Όμως στην πραγματικότητα δεν υπάρχει αυτός ο διαχωρισμός· καθώς το ΚΚ αποτελεί τη ραχοκοκαλιά της Σοβιετικής Δημοκρατίας, η εκτελεστική επιτροπή της Διεθνούς είναι άμεσα συνδεδεμένη με την κεντρική επιτροπή της Σοβιετικής Δημοκρατίας λόγω των προσώπων, αποτελώντας έτσι το όχημα μέσω του οποίου η κεντρική επιτροπή της Σοβιετικής Δημοκρατίας παρεμβαίνει στη δυτικοευρωπαϊκή πολιτική. Είναι λοιπόν κατανοητό ότι η τακτική της 3^{ης} Διεθνούς —καθώς αυτή ορίζεται κεντρικά, και ισχύει ενιαία για όλες τις καπιταλιστικές χώρες— δεν προκύπτει μόνο από τις ανάγκες της κομμουνιστικής προπαγάνδας σε κάθε χώρα, αλλά και από τις πολιτικές ανάγκες της Σοβιετικής Ρωσίας. Σίγουρα σήμερα, οι αντίπαλες παγκόσμιες δυνάμεις του κεφαλαίου και της εργασίας, η Αγγλία και η Ρωσία χρειάζονται τις εμπορικές ανταλλαγές για την ανοικοδόμηση της οικονομίας. Όμως η πολιτική τους δεν καθορίζεται μόνο από τις άμεσα-οικονομικές ανάγκες, αλλά και —το ζήτημα του μέλλοντος— από το βαθύ οικονομικό ανταγωνισμό ανάμεσα σε αστική τάξη και προλεταριάτο· αυτός εκφράζεται από ισχυρές καπιταλιστικές ομάδες, που ορθά στέκουν εχθρικά διακείμενες προς τη Ρωσία, και επιδιώκουν να μπλοκάρουν κάθε τέτοια συμμαχία. Η σοβιετική κυβέρνηση ξέρει ότι δε μπορεί να βασιστεί στις βλέψεις του Λούντ Τζωρτζ και την ανάγκη της Αγγλίας για ειρήνη· η Αγγλία εξαναγκάσθηκε σε ειρήνη αφενός από την ανίκητη δύναμη των κόκκινων στρατών, αφετέρου από τις πιέσεις των Άγγλων εργατών και ναυτών στην κυβέρνησή τους. Η σοβιετική κυβέρνηση ξέρει ακόμα ότι η απειλή του προλεταριάτου των χωρών της Αντάντ είναι το ισχυρότερο όπλο της για να παραλύει τις ιμπεριαλιστικές κυβερνήσεις και να τις εξαναγκάζει σε διαπραγματεύσεις. Γι' αυτό πρέπει αυτό το όπλο να είναι όσο γίνεται ισχυρότερο. Άρα αυτό που χρειάζεται η σοβιετική κυβέρνηση δεν είναι ριζοσπαστικά κομμουνιστικά κόμματα, που να προετοιμάζουν τη ριζοσπαστική επανάσταση για το μέλλον, αλλά πολυπληθείς οργανωμένες προλεταριακές δυνάμεις, που να υπερασπίζονται τη Ρωσία και να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη από τις κυβερνήσεις τους. Χρειάζεται συνε-

πώς μεγάλες μάζες, κι ας μην είναι εντελώς κομμουνιστικές. Αν τις κερδίσει, αυτό θα αποτελεί μια ένδειξη για το παγκόσμιο κεφάλαιο ότι ο εξολοθρευτικός πόλεμος ενάντια στη Ρωσία δεν είναι πια εφικτός, και ότι η ειρήνη και οι εμπορικές σχέσεις αποτελούν μονόδρομο.

Η Μόσχα πρέπει λοιπόν να προωθήσει μια κομμουνιστική τακτική για τη Δυτική Ευρώπη που να μην έρχεται σε οξεία αντίθεση με τις παραδοσιακές αντιλήψεις και μεθόδους των οργανωμένων εργατικών, με μεγάλη επιρροή μαζών. Με τον ίδιο τρόπο πρέπει να επιχειρήσει να αντικαταστήσει την κυβέρνηση Έμπερτ, η οποία χρησιμοποιήθηκε από την Αντάντ ως όργανο ενάντια στη Ρωσία με μια κυβέρνηση προσανατολισμένη προς την Ανατολή· καθώς το KPD ήταν πολύ αδύναμο γι' αυτό, έπρεπε να χρησιμοποιηθούν οι Ανεξάρτητοι. Μια επανάσταση στη Γερμανία θα ισχυροποιούσε απίστευτα τη Ρωσία απέναντι στην Αντάντ. Όμως μια τέτοια ριζοσπαστική προλεταριακή επανάσταση, στην ανάπτυξή της, θα δυσχέραινε πολύ την πολιτική της ειρήνης και της συμφωνίας με την Αντάντ, καθώς θα σήμαινε την ακύρωση της συνθήκης των Βερσαλλιών και την επανέναρξη του πολέμου —οι κομμουνιστές του Αμβούργου ήδη επιθυμούν να αρχίσουν τις προετοιμασίες για αυτόν τον πόλεμο. Τότε η Ρωσία θα έμπαινε στον πόλεμο, και ακόμα κι αν η εξωτερική της δύναμη αυξανόταν, η οικονομική ανοικοδόμηση και η καταπολέμηση της εξαθλίωσης θα μετατίθονταν στο μέλλον. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να αποφευχθεί, αν η γερμανική επανάσταση περιοριζόταν εντός ορίων, ούτως ώστε από τη μια να μεγάλωνε τη δύναμη των εργατικών κυβερνήσεων που συνασπίζονται ενάντια στο κεφάλαιο της Αντάντ, δίχως όμως από την άλλη να προκληθεί άμεσα πόλεμος. Για κάτι τέτοιο θα απαιτούνταν όχι η ριζοσπαστική τακτική του KAPD, αλλά μια κυβέρνηση Ανεξάρτητων, KPD και συνδικάτων, με τη μορφή μιας συμβουλευτικής δομής κατά το ρωσικό πρότυπο. Αυτή η πολιτική έχει μεγαλύτερες βλέψεις από την κατάκτηση μιας ευνοϊκότερης θέσης ως προς τις τωρινές διαπραγματεύσεις με την Αντάντ. Στόχος της είναι η παγκόσμια επανάσταση· είναι όμως ξεκάθαρο ότι ο ειδικός χαρακτήρας αυτής της πολιτικής πρέπει να ανταποκρίνεται σε μια ειδική σύλληψη της παγκόσμιας επανάστασης. Η επανάσταση, που τώρα προχωρά σε ολόκληρο κόσμο, που θα καλύψει την Κεντρική και μετά τη Δυτική Ευρώπη, ωθείται από την οικονομική κατάρρευση του καπιταλισμού· αν το κεφάλαιο δεν καταφέρει να κάνει την οικονομία να ανακάμψει, οι μάζες, αν δε θέλουν να καταστραφούν αμαχητί θα πρέπει να στραφούν προς την επανάσταση. Όμως παρότι πρέπει να κάνουν την επανάσταση, οι μεγάλες μάζες βρίσκονται σε κατάσταση πνευματικής εξάρτησης από τις αντιλήψεις του παρελθόντος, τις παλιές οργανώσεις και τους ηγέτες· αυτοί είναι που με την πρώτη ευκαιρία θα πάρουν με την εξουσία στα χέρια τους. Γι' αυτό πρέπει να κάνουμε ένα διαχωρισμό ανάμεσα στην εξωτερική επανάσταση, που καταστρέφει την κυριαρχία της αστικής τάξης και καθιστά αδύνατο τον καπιταλισμό, και την κομμουνιστική επανάσταση, που ολοκληρώνεται σε μια πιο μακροχρόνια διαδικασία, κατά την οποία επαναστατικοποιούνται εκ των έσω οι μάζες, και απελευθερωμένες από όλα τα δεσμά, παίρνουν σταθερά στα χέρια τους την ανοικοδόμηση του κομμουνισμού. Είναι καθήκον του κομμουνισμού να προσδιορίσει εκείνες τις δυνάμεις και τις τάσεις που θέλουν να κρατήσουν την επανάσταση στα μισά του δρόμου, να δείξει στις μάζες το δρόμο προς τα μπροστά, να διεξάγει τον πιο αποφασιστικό αγώνα για τους απώτατους στόχους, ενάντια σε αυτές τις τάσεις, να ξυπνήσει τη δύναμη του προλεταριάτου, να προωθήσει την επανάσταση. Αυτό μπορεί να το κάνει μόνο όταν παλεύει ενάντια στις ηγετικές τάσεις που παρεμποδίζουν τα πράγματα, μόνο όταν παλεύει ενάντια στην εξουσία των ηγετών. Ο οπορτουνισμός θέλει να συνδεθεί μαζί με αυτές τις τάσεις και να συμμετάσχει στη νέα εξουσία· νομίζοντας ότι μπορεί να τις παρασύρει προς το δρόμο του κομμουνισμού, στην πραγματικότητα είναι αυτός που συμβιβάζεται. Με την ανακήρυξη αυτής της τακτικής σε επίσημη κομμουνιστική τακτική από την 3^η Διεθνή, η κατάκτηση της εξουσίας από τις παλιές οργανώσεις και τους ηγέτες

τους αποκτά τη σφραγίδα της "κομμουνιστικής επανάστασης", σταθεροποιώντας την εξουσία αυτών των ηγετών και δυσχεραίνοντας την πρόοδο τη επανάστασης.

Από τη σκοπιά της διασφάλισης της σοβιετικής Ρωσίας, αυτή η σύλληψη του στόχου της παγκόσμιας επανάστασης είναι το δίχως άλλο αδιαφιλονίκητη. Αν στις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης εγκαθιδρυόταν ένα πολιτικό σύστημα παρόμοιο με αυτό της Ρωσίας: κυριαρχία μια εργατικής γραφειοκρατίας στη βάση ενός συμβουλευτικού συστήματος, τότε η εξουσία του παγκόσμιου ιμπεριαλισμού θα ηττούνταν και θα ανατρεπόταν, τουλάχιστον στην Ευρώπη. Τότε και η Ρωσία, περιστοιχιζόμενη από φιλικές εργατικές Δημοκρατίες, δίχως το φόβο επιθετικών πολέμων από την αντίδραση, θα είχε τη δυνατότητα να προχωρήσει ανεμπόδιση προς την οικονομική ανοικοδόμηση του κομμουνισμού. Είναι εμφανές λοιπόν ότι τα πολιτικά συστήματα που εμείς θεωρούμε ως πρόσκαιρες, ατελείς, μεταβατικές μορφές, και τα οποία πρέπει να αντιπαλέψουμε με όλες μας τις δυνάμεις, από τη σκοπιά της Μόσχας θεωρούνται ως η πραγμάτωση της προλεταριακής επανάστασης, η δε εγκαθίδρυσή τους πρέπει να αποτελεί το στόχο της κομμουνιστικής πολιτικής.

Από εδώ προκύπτουν οι κριτικές επιφυλάξεις που εγείρονται από τη σκοπιά του κομμουνισμού ενάντια σε αυτή την πολιτική. Εδράζονται πρώτα-πρώτα στον πνευματικό αντίκτυπο που προκαλεί στην ίδια τη Ρωσία. Αν το άρχον στρώμα της Ρωσίας συμφιλιωθεί με τη δυτικοευρωπαϊκή εργατική γραφειοκρατία —η οποία είναι διεφθαρμένη λόγω της θέσης της, της εναντίωσής της στις μάζες, της προσαρμογής της στον αστικό κόσμο— και υιοθετήσει το πνεύμα της, τότε η ορμή που θα μπορούσε να οδηγήσει τη Ρωσία προς το δρόμο του κομμουνισμού θα χαθεί: αν στηριχθεί στους αγρότες που κατέχουν γη και ταχθεί ενάντια στους εργάτες, τότε δε μπορούμε να αποκλείσουμε την παρέκκλιση προς αστικοαγροτικές μορφές και κατά συνέπεια το σταμάτημα της πορείας της παγκόσμιας επανάστασης. Εδράζονται ακόμα στο ότι το ίδιο πολιτικό σύστημα, που στη Ρωσία εμφανίστηκε ως η πρακτική μεταβατική μορφή για την πραγμάτωση του κομμουνισμού —και μόνο λόγω ειδικών συνθηκών αποκρυσταλλώθηκε σε μια γραφειοκρατία— στη Δυτική Ευρώπη θα αποτελούσε εκ των προτέρων ένα αντιδραστικό εμπόδιο για την επανάσταση. Έχουμε ήδη τονίσει, ότι μια τέτοια "εργατική κυβέρνηση" δε μπορεί να θέσει σε κίνηση τις δυνάμεις που απαιτούνται για την κομμουνιστική ανοικοδόμηση. Καθώς μετά από μια τέτοια επανάσταση —σε αντίθεση με τη Ρωσία μετά την οκτωβριανή επανάσταση— οι αστικές και μικροαστικές μάζες (μαζί με τους αγρότες) θα αποτελούν μια σημαντική δύναμη, η αποτυχία της ανοικοδόμησης θα φέρει πολύ εύκολα στην εξουσία την αντίδραση, με συνέπεια οι προλεταριακές μάζες να πρέπει να προσπαθήσουν εκ νέου να καταστρέψουν αυτό το σύστημα.

Παραμένει βέβαια αμφίβολο αν αυτή η πολιτική μιας νερωμένης παγκόσμιας επανάστασης είναι σε θέση να επιτύχει το στόχο της, ή αν αντιθέτως, όπως κάθε ομορπορτουριστική πολιτική δεν ισχυροποιεί την αστική τάξη. Διότι η επανάσταση δεν πάει μπροστά όταν η ριζοσπαστικότερη αντιπολίτευση συνδέεται εκ των προτέρων με τη μετριοπαθέστερη με σκοπό το μοίρασμα της εξουσίας, αντί να προσπαθεί να την κατακτήσει με αδιάλλακτο αγώνα. Έτσι η συνολική δύναμη επίθεσης των μαζών αποδυναμώνεται σε τέτοιο βαθμό, που δυσχεραίνει και πηγαίνει πίσω τη διαδικασία ανατροπής του κυρίαρχου συστήματος.

Οι πραγματικές δυνάμεις της επανάστασης δε βρίσκονται στην τακτική των κομμάτων και την πολιτική των κυβερνήσεων. Παρόλες τις διαπραγματεύσεις δε μπορεί να υπάρξει καμιά πραγματική ειρήνη ανάμεσα στον ιμπεριαλιστικό και τον κομμουνιστικό κόσμο: την ώρα που ο Κράσιν²⁵ προχωρεί σε διαπραγματεύσεις στο Λονδίνο, οι κόκκινοι στρατοί τσακίζουν τις δυνάμεις της Πολωνίας και φτάνουν στα σύνορα της Γερμανίας και της Ουγγαρίας. Έτσι ο πόλεμος μεταφέρεται στην κεντρική Ευρώπη: και σε αυτές τις χώρες, οι οξυμένες στον ύψιστο βαθμό ταξικές αντιθέσεις, η συνολική οικονομική

κατάρρευση που καθιστά την επανάσταση αναπότρεπτη, η ανέχεια των μαζών, το μένος της ένοπλης αντίδρασης, θα κάνουν τον εμφύλιο πόλεμο να φουντώσει. Και όταν οι μάζες αρχίσουν να κινούνται, η επανάστασή τους δε θα κλειστεί στα όρια που έχει προδι-αγράψει γι' αυτήν η οπορτουνιστική πολιτική επιτήδειων ηγετών· θα είναι ριζοσπαστικό-τερη, βαθύτερη από την επανάσταση της Ρωσίας, επειδή εδώ οι αντιστάσεις που πρέπει να ξεπεραστούν είναι πολύ μεγαλύτερες. Οι αποφάσεις των συνεδρίων της Μόσχας θα είναι ελάχιστονο σημασίας σε σχέση με τις άγριες, τις χαστικές φυσικές δυνάμεις που θα ξεσπάσουν από τα βάθη των τριων κατεστραμμένων λαών, δίνοντας νέα ορμή στην πα-γκόσμια επανάσταση.

¹ "Νέα Εποχή". Ολλανδική μαρξιστική επιθεώρηση. Ιδρύθηκε το 1983 από τον Franc van der Goes, και μέχρι το 1921 είχε αριστερές-ριζοσπαστικές θέσεις. Στο *De Nieuwe Tijd* έγραφαν μεταξύ άλλων και οι Πάνεκουκ, Γκόρτερ, Χολστ.

² Ο τριμπουνιστής S. J. Rutgebs στα τέλη του 1918 ταξιδεύει στη Ρωσία μέσω ΗΠΑ και Ιαπωνίας. Στο πρώτο συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς (Μάρτιος 1919) συμμετέχει ως αντιπρόσωπος της Ολλανδίας και των ΗΠΑ, με συμβουλευτική ψήφο. Τον Οκτώβριο του 1919 φεύγει από την Πετρούπολη για το Άμστερ-νταμ, για να στήσει το Προσωρινό Γραφείο Δυτικής Ευρώπης της 3^{ης} Διεθνούς. Για μια περίοδο συμπορεύε-ται με την υπεραριστερά. Στο Γραφείο διορίστηκαν από την 3^η Διεθνή και οι Πάνεκουκ και Γκόρτερ. Ο Rutgebs ίσως είναι ο συγγραφέας ενός ανυπόγραφου άρθρου με αριστερές θέσεις ως προς τις τακτικές του κοινοβουλευτισμού και της εισόδου στα συνδικάτα, που δημοσιεύτηκε στο Δελτίο που εξέδιδε το Γραφείο, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα το πάγωμα των χρηματοδοτήσεων από την 3^η Διεθνή. Ο Rutgebs, γεωπό-νος στο επάγγελμα, επέστρεψε στη Ρωσία την περίοδο του Στάλιν.

³ Λίγες ημέρες μετά τη συγγραφή αυτών των γραμμών ξέσπασε η εξέγερση της Ρουρ, στον κόκκινο στρατό της οποίας οι αγωνιστές του KAPD ήταν τα πιο ενεργά μέλη.

⁴ Ο Πάνεκουκ αναφέρεται στην "κόκκινη διαιτία" —*biennio rosso*—, 1919-1920.

⁵ Στο κείμενο σκέτα *syndikalistischen*. Δες τη σχετική σημείωση στη μετάφραση του κειμένου του Ρύλε Η *Επανάσταση Δεν Είναι Κομματική Υπόθεση!*

⁶ Οι Σύμμαχοι κατά τον ρωσικό εμφύλιο που ακολούθησε την οκτωβριανή επανάσταση πολέμησαν στο πλευρό των Λευκών, εφοδιάζοντάς τους παράλληλα με πολεμοφόδια, προμήθειες κλπ. Αποχώρησαν το 1920 μετά από αλλεπάλληλες ήττες. Στρατεύματα έστειλαν οι Αγγλία, Γαλλία, Ελλάδα, ΗΠΑ, Ιαπωνία, Ιταλία, Κίνα, Πολωνία, Ρουμανία, Σερβία, Τσεχοσλοβακία, Φινλανδία.

⁷ Το "Γενικό Συνέδριο των Συμβουλίων Εργατών και Στρατιωτών Γερμανίας" έλαβε χώρα στο Βερολίνο, από τις 16 ως τις 21 Δεκεμβρίου 1918. Αφέθηκε να χειραγωγηθεί από σοσιαλδημοκρατικούς αντιπροσώπους της δεξιάς πτέρυγας. Δε συγκροτήθηκε σε εκτελεστικό σώμα, διακήρυξε πως είναι υπέρ της Εθνοσυνέλευσης και κατά μιας συμβουλευτικής δημοκρατίας, και εξέλεξε ένα "κεντρικό συμβούλιο", το οποίο αποτελείτο από σοσιαλδημοκράτες οι οποίοι είχαν ταχθεί υπέρ του πολέμου.

⁸ Ο Πάνεκουκ αναφέρεται στις επαφές της Κ.Δ. με τις αριστερές πτέρυγες της σοσιαλιστικής αριστεράς στις διάφορες χώρες. Στη Γερμανία αυτές οι διαπραγματεύσεις κατέληξαν στην ένωση της αριστερής πτέ-ρυγας των Ανεξάρτητων [USPD] με το πιο ολιγόριθμο KPD το Δεκέμβριο του 1920, από την οποία προήλθε το VKPD [Vereinigte KPD].

⁹ Εδώ ο Πάνεκουκ φαίνεται να αγνοεί ότι από τον Ιανουάριο του 1918 τα συνδικάτα πήραν πίσω τις εξουσί-ες που είχαν κατακτήσει στη βιομηχανία οι εργοστασιακές επιτροπές. Τέτοια έλλειψη πληροφόρησης ήταν συνηθισμένη ακόμα και ανάμεσα στους λίγους κομμουνιστές της Δυτικής Ευρώπης που ενδιαφέρονταν πραγματικά για τη δομή εξουσίας που υπήρχε στην ΕΣΣΔ. Δες και Maurice Brinton - *The Bolsheviks & Work-ers' Control*.

¹⁰ *Unionen*. Ο Πάνεκουκ αναφέρεται στην ιδιότυπη μορφή οργάνωσης που δημιουργήθηκε στη Γερμανία εκείνα τα χρόνια (AAUD, AAUD-E). Στο κείμενο σε αντιδιαστολή με τις συνδικαλιστικές ενώσεις κλπ. οι *Unionen* θα αναφέρονται πάντα με κεφαλαίο.

¹¹ Ο Ράντεκ εκείνη την περίοδο έγραψε δυο μπροσούρες. Μια πριν το συνέδριο της Χαϊδελβέργης (*Die Entwicklung der deutschen Revolution und die Aufgaben der KP*) και μια μετά (*Die Entwicklung der Weltrevolution und die Taktik der KP in Kampfe um die Diktatur des Proletariats*). Ο Πάνεκουκ εννοεί το δεύτερο κείμενο, αλλά μπερδεύει τους τίτλους.

¹² Οι πρώτες σωματειακές οργανώσεις στα τέλη της δεκαετίας του 1860 ιδρύθηκαν από καθολικούς ιερείς στην περιοχή της Ρουρ. Στα τέλη της δεκαετίας του 1870 όμως, ο Μπίσμαρκ συμάχησε με τον καθολικι-σμό και την πολιτική του έκφραση, το Κέντρο (τον πρόδρομο του CDU), ενάντια στο Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα.

¹³ Αγγλικά στο κείμενο. Επιτροπές βάσης/εργοστασιακών τμημάτων, αντιπρόσωποι βάσης.

¹⁴ *Karl Renner* (1870-1950). Αυστριακός σοσιαλδημοκράτης πολιτικός της ρεβιζιονιστικής πτέρυγας, διετέλεσε καγκελάριος της Αυστρίας το 1918-20. *Otto Bauer* (1881-1938). Αυστριακός σοσιαλδημοκράτης, διετέλεσε υπουργός εξωτερικών την ίδια περίοδο.

¹⁵ Το 1920 τα ποσοστά του SPD στις εκλογές για την Εθνοσυνέλευση σημείωσαν κάθετη πτώση σε σχέση με το 1919.

¹⁶ Οι Έμπερτ, Χάασε και Ντίτμαν ήταν μέλη του Συμβουλίου των Αντιπροσώπων του Λαού [*Rat der Volksbeauftragten*], στο οποίο είχε δοθεί κατά την επανάσταση του Νοεμβρίου του 1918 η ανώτατη εξουσία από το συνέδριο των συμβουλίων.

¹⁷ *Laborism*, αγγλικά στο κείμενο.

¹⁸ *Carl Legien* (1861-1920). Σοσιαλδημοκράτης συνδικαλιστής. Από το 1890 πρόεδρος της κεντρικής επιτροπής των συνδικάτων Γερμανίας και στη συνέχεια (1919) της ADGB (Γενική Ένωση Συνδικάτων Γερμανίας), της κεντρικής συνδικαλιστικής οργάνωσης της Γερμανίας.

¹⁹ *Scheidemann-Henderson-Renaudel* και *Smillie-Dissman-Merrheim*. Η πρώτη τριάδα είναι αναφέρεται σε σοσιαλιστές και η δεύτερη σε συνδικαλιστές ηγέτες.

²⁰ Καρλ Μαρξ, *Η 18^η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη*.

²¹ Μεγάλη βιομηχανική περιοχή στη νοτιοδυτική Ρωσία και την Ουκρανία, γύρω από τον ποταμό Ντόνετς.

²² Αγγλικά στο κείμενο.

²³ Ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός της Κίνας.

²⁴ *modus vivendi* (λατ.). Κατά λέξη 'τρόπος ζωής'· πρόσκαιρος διακανονισμός για το ξεπέρασμα ζωτικών εμποδίων.

²⁵ *Leonid Krasin* (1870-1926). Ηγετικό στέλεχος των μπολσεβίκων. Το 1920-24 διετέλεσε κομμισάριος επί των διεθνών εμπορικών συναλλαγών. Διαπραγματεύτηκε και υπέγραψε την αγγλο-σοβιετική εμπορική συμφωνία τον Μάρτιο του 1921.